

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ У СФЕРІ СПОРТУ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ

Збірник матеріалів і тез доповідей
учасників круглого столу

(м. Харків, 3 червня 2025 р.)

Харків
«Право»
2025

Редакційна колегія збірника:

Нестерович Олексій Сергійович – голова редакційної колегії, проректор з навчально-виховної роботи та соціального розвитку, керівник Центру спортивного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор філософії в галузі права, доцент;

Романенко Людмила Віталіївна – член редакційної колегії, викладач кафедри фізичного виховання, провідний спеціаліст Центру спортивного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук;

Донець Антон Геннадійович – член редакційної колегії, викладач кафедри цивільного права, провідний спеціаліст Центру спортивного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук

Використано фото Поліни СМЕЛОВОЇ.

Матеріали викладено в авторській редакції.

Відповідальність за їх якість, достовірність, відсутність тестових запозичень несуть автори.

Соціальний захист у сфері спорту: правові засади та механізми реалізації : зб. матеріалів і тез доп. учасників круглого столу (м. Харків, 3 черв. 2025 р.) / [редкол.: Нестерович О. С. (голова), Романенко Л. В., Донець А. Г.] ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Право, 2025. – 144 с. – DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178612511>.

ISBN 978-617-8612-51-1

У збірнику представлено матеріали та тези доповідей учасників круглого столу, що відбувся в рамках «Постійного діючого семінару з розвитку та удосконалення правового регулювання спортивних відносин», які присвячені актуальним питанням спортивного права, основним напрямом соціального захисту у сфері спорту, правовим гарантіям спортсменів в антидопінговій сфері як складовій соціального захисту, страхуванню спортсменів, питанням правового регулювання спортивного агентування, правовим засобам захисту трудових прав професійних спортсменів.

Розраховано на науковців, викладачів, практичних працівників, членів спортивних федерацій, фахівців у галузі фізичної культури та спорту, здобувачів освіти, а також широке коло читачів, які цікавляться цією проблематикою.

УДК 349.3:796](082)

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2025

ISBN 978-617-8612-51-1

Соціальний захист у сфері спорту: правові засади та механізм реалізації
03 червня 2025 року

*Відкриття круглого столу.
Анатолій Гетьман*

*Президія Олексій Нестерович, Анатолій Гетьман,
Віктор Христюєв, Юрій Кризький*

*Виступ з науковою доповіддю.
Сергій Стороженко*

Учасники круглого столу

Загальне фото учасників круглого столу з керівником Центру спортивного права, проректором з навчально-виховної роботи та соціального розвитку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктором філософії в галузі права, доцентом Олексієм Нестеровичем

Нестерович Олексій Сергійович

Керівник Центру спортивного права, проректор з навчально-виховної роботи та соціального розвитку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор філософії в галузі права, доцент

Центр спортивного права

61024, м. Харків, вул. Григорія Сковороди, 77 корп.«В», каб. 76
+380 (57) 757 72 20
sportlawcentr@nlu.edu.ua

У 2024 році в Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого відбулася подія, яка відкрила широкі перспективи для розвитку спортивної науки, правознавства та освіти як в Університеті, так і в Україні.

25 вересня, у межах VIII Міжнародного юридичного форуму, який щороку проводиться в університеті та є подією загальнодержавного масштабу, вперше відбулася панельна дискусія на тему «Спортивне право: актуальні проблеми правозастосування». Під час цього заходу було презентовано Науковий центр спортивного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Метою створення Центру є формування та підтримка спільноти професіоналів в галузі правового регулювання спортивних відносин, формування та розвиток правової доктрини спортивного права, а також підтримка наукових досліджень у цій сфері. Діяльність Центру спрямована на організацію та проведення досліджень проблем правового регулювання відносин у сфері фізичної культури та спорту, а також на впровадження аналітичної, експертної, інформаційної та освітньої діяльності у цій галузі суспільних відносин. Особливу увагу Центр приділяє розробці й впровадженню освітніх програм зі спортивного права в Університеті для підготовки та підвищення кваліфікації як правників, так і фахівців зі спортивної галузі.

Центр відкритий до партнерства та участі в наукових і науково-практичних проєктах і заходах з проблем спортивного права. Співпраця науковців Центру з представниками спортивних федерацій, юристами, науково-педагогічними працівниками та іншими фахівцями в галузі фізичної культури та спорту сприятиме актуалізації правових проблем спортивної галузі, а також подоланню викликів і загроз, що постали перед індустрією спорту, юридичною наукою та практикою.

З М І С Т

Анатолій ГЕТЬМАН	Вступне слово	7
Олександр ПИЖОВ	Вітальне слово	10
Віктор ХРИСТОЄВ	Вітальне слово	13
Олексій НЕСТЕРОВИЧ	Особливості правового регулювання дистанційної праці викладачів фізичного виховання в умовах правового режиму воєнного стану	16
Ганна ГНІЗДОВСЬКА	Правові гарантії спортсменів у антидопінговій сфері як складова соціального захисту	20
Ольга ГОРДЕВСЬКА	Соціальний захист спортсменів: загальний ракурс	24
Жанна ГРАЩЕНКОВА, Максим МІШИН	Насильство в спорті як порушення професійної етики тренера	34
Юлія ГРЕЧКО	Нюанси при страхуванні спортсменів	39
Антон ДОНЕЦЬ	Правові аспекти адаптації спортсменів після закінчення кар'єри в контексті механізму соціального захисту	42
ДУТЧАК М.В., КОВАЛЬ К.О.	Соціальний захист спортсменів у контексті організації антидопінгової освіти	48
Георгій ЗАНТАРАЯ	Про роль комісій атлетів у захисті прав в Україні і в світі	52
Наталія КОВАЛЕНКО	Спортсмен в умовах професіоналізації та комерціалізації спорту	54
КОГУТ І. О. ГОНЧАРЕНКО Є. В.	Нормативно-правове забезпечення соціальної захищеності ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту в Україні	59
Юрій КРИЗСЬКИЙ	Роль Федерацій у захисті прав спортсменів: практичні питання та тенденції розвитку. Функції організацій громадського суспільства у контексті правового забезпечення реалізації соціального захисту спортсменів	64
КРОПИВНИЦЬКА Т.А., ІПАЛКІН О.В.	Організаційні аспекти соціального захисту ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту	69

Володимир НІКІТІН	Адміністративно-правові засади соціального захисту у сфері спорту: перспективи розвитку	74
ПИЖОВ О., ПЕТРУНІН В.	Окремі аспекти соціального захисту ветеранів війни у сфері спорту: досвід США та Австралії	79
РАДЧЕНКО Л.О.	Подвійна кар'єра як засіб соціального захисту спортсменів	84
Людмила РОМАНЕНКО	Спортивне агентування: питання правового регулювання	89
Олена СЕРЕДА	Актуальні питання соціального захисту спортсменів: зарубіжний досвід і вітчизняні перспективи	94
Сергій СІЛЬЧЕНКО	Правові засоби захисту трудових прав професійних спортсменів	99
Наталія СМЕТАНІНА	Принципи антикорупційної діяльності у сфері спорту	105
Сергій СТОРОЖЕНКО	Деякі аспекти спортивного права України в галузі футболу	109
Петро ТОКАР, Віталій СОКУРЕНКО, Іван КРИЦАК	Актуальні питання сфери спорту в Україні з акцентами на молоде покоління та необхідність її дослідження з боку кримінології	114
Олександр ТУРЯНИЦЯ	Ризик у професійному спорті як різновид соціального ризику: конституційно-правовий аспект	127
Євген ХАРИТОНОВ, Олена ХАРИТОНОВА	Особливості правового механізму реалізації соціального захисту у сфері спорту	132
ШИНКАРУК О.А.	Формування моделі подвійної кар'єри спортсменів як чинника стійкого соціального захисту: міжнародні підходи та механізми реалізації в Україні	137

Анатолій ГЕТЬМАН

*ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії
правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України*

Шановні колеги, учасники та гості!

Вітаю вас від імені багатотисячного колективу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого з відкриттям Круглого столу «Соціальний захист у сфері спорту: правові засади та механізм реалізації».

Спорт завжди відігравав значну роль в житті студентів та співробітників нашого Університету. Багато видатних українських спортсменів представляли Україну та Університет на численних міжнародних змаганнях (чемпіонатах Європи та Світу, Олімпіадах), деякі з них в подальшому зв'язали своє професійне спортивне життя з науковим та викладацьким напрямком, і зараз представляють Університет вже як досвідчені професіонали в галузі юриспруденції. Отже, наш колектив достатньо добре обізнаний в особливостях та специфіці як безпосередньо спортивних відносин, так і їх правового регулювання.

Наразі ми продовжуємо сприяти розвитку спортивної сфери нашого Університету. З цією метою було створено Центр студентського спорту як осередок інновацій у галузі студентського спорту, де працює колектив досвідчених висококваліфікованих тренерів, керівників спортивних секцій

та інструкторів з різноманітних видів спорту. Основною метою діяльності Центру є створення можливостей для самореалізації здобувачів вищої освіти у сфері фізичної активності та спорту й створення сприятливих умов для органічного поєднання в освітньому процесі навчальної та тренувальної діяльності.

Так, у 2024 році в рамках проведення VIII Харківського міжнародного юридичного форуму було презентовано Центр спортивного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Це відкриває широкі перспективи для розвитку спортивної науки, правознавства та освіти.

Метою створення Центру є формування та розвиток правової доктрини спортивного права, підтримка наукових досліджень спільноти професіоналів у галузі правового регулювання спортивних відносин. Діяльність Центру спрямована на організацію та проведення досліджень проблем правового регулювання відносин у сфері фізичної культури та спорту, а також на впровадження аналітичної, експертної, інформаційної та освітньої діяльності у цій галузі суспільних відносин.

Сьогоднішній науковий захід покликаний створити платформу для відкритого діалогу, обміну досвідом і науковими підходами щодо удосконалення правових механізмів забезпечення соціального захисту у спортивній сфері. Особливої актуальності дані питання набувають в умовах євроінтеграційних процесів, реформування та адаптації національного законодавства до європейських стандартів у галузі трудового, соціального та спортивного права.

В сучасному світі спорт є не лише потужним соціальним феноменом, але й важливою складовою розвитку державної політики, що вимагає комплексного підходу до захисту прав, інтересів та гідності осіб, задіяних у цій сфері. Професійна діяльність спортсменів, тренерів, суддів, спортивних лікарів та інших фахівців спортивної галузі нерідко

супроводжується значними фізичними, психологічними, соціальними та правовими викликами. Саме тому питання соціального захисту в спорті виходять за межі суто галузевої тематики – вони стають предметом міждисциплінарного аналізу, що об'єднує фахівців різноманітних професійних сфер, зокрема, права, соціології, управління та економіки.

Переконаний, що дискусії, які відбудуться в межах круглого столу, сприятимуть формуванню дієвих моделей нормативно-правового регулювання, посиленню гарантій соціального захисту спортсменів як під час активної кар'єри, так і по її завершенню, а також зміцненню інституційного потенціалу спорту як соціального інституту.

Бажаю спікерам і учасникам Круглого столу плідної праці, нових ідей, професійного зростання та нових наукових звершень!

Олександр ПИЖОВ
*в.о. ректора Національного університету
фізичного виховання і спорту України,
доктор філософії з права*

Шановні колеги!

Шановні Анатолію Павловичу, Олексію Сергійовичу!

Дорогі учасники круглого столу!

Для мене велика честь сьогодні звертатися до вас в рамках круглого столу, який відбувається на базі Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – університету, з яким особисто пов'язане моє становлення як юриста. Особливо цінно брати участь у дискусії саме тут, серед фахівців, які формують правову рамку державної політики, зокрема і у сфері спорту.

Тема нашої сьогоднішньої зустрічі – соціальний захист у сфері спорту: правові засади та механізми реалізації – є, без перебільшення, ключовою для системного розвитку спорту в Україні. Адже сучасний спорт – це не лише змагання і медалі. Це також сфера трудових відносин, соціальних гарантій, освітніх та професійних траєкторій, що вимагають якісного правового регулювання.

Соціальний захист спортсменів і фахівців фізичної культури має розглядатися як цілісна система, що, зокрема, включає:

- гарантії під час спортивної кар'єри (матеріальне забезпечення, медичне страхування, охорона праці);

- гарантії після завершення активної діяльності (реабілітація, перепідготовка, пенсійне забезпечення);
- забезпечення права на освіту та подвійна кар'єра;
- захист від дискримінації та порушення особистих прав у зв'язку із публічним статусом спортсмена, включаючи питання онлайн-насилення, захисту персональних даних, трудових і етичних стандартів.

Сьогодні ми спостерігаємо приклади, коли на міжнародному рівні виникають правові прецеденти, що потребують осмислення. Один із таких прикладів – нещодавнє рішення щодо дискваліфікації британського спортсмена через діяльність у соціальних мережах. Подібні випадки ставлять питання межі між особистим життям людини та її професійним статусом у спорті.

Окрему увагу слід приділити питанням формування єдиної системи соціальних стандартів у спорті – від локального до міжнародного рівня. Це потребує внесення змін до законодавства України, розробки нових нормативно-правових актів, колективних договорів та стандартів професійної діяльності.

Національний університет фізичного виховання і спорту України, вже здійснює важливі кроки у цьому напрямку. Ми стали ініціаторами та розробниками перших в Україні професійних стандартів у сфері фізичної культури і спорту, а з вересня цього року на базі нашого університету розпочинає роботу Кваліфікаційний центр, що буде здійснювати присвоєння професійних кваліфікацій за цими стандартами.

Водночас хочу наголосити: ці професійні стандарти мають доповнюватися чіткою системою соціальних гарантій для фахівців галузі. Адже кваліфікація і соціальний захист мають йти поруч.

Шановні учасники круглого столу!

Ми перебуваємо у складних історичних умовах. Але саме зараз, незважаючи на всі виклики, Україна має формувати якісно нову модель

соціальної політики у спорті, яка відповідатиме європейським підходам і водночас враховуватиме наші національні особливості.

Наша дискусія сьогодні – це важливий крок до побудови такої моделі. Впевнений, що спільними зусиллями ми зможемо напрацювати пропозиції, які стануть основою для змін у законодавстві, практичних рекомендацій для органів влади, закладів освіти, спортивних організацій.

Щиро дякую організаторам за запрошення та можливість виступити. Бажаю всім плідної роботи, нових ідей, успіхів і, найголовніше, миру і перемоги для України.

Слава Україні!

Віктор ХРИСТОЄВ

*заступник голови Відділення Національного Олімпійського
Комітету України в Харківській області,
Заслужений працівник фізичної культури і спорту*

Шановні колеги, шановний Олексій Сергійович, шановні друзі!

Для мене сьогодні велика честь сьогодні бути разом з вами. І щоб не гаяти часу, я хотів би звернути увагу на деякі питання, які ми сьогодні обговорюємо. Вони дійсно важливі і своєчасні.

Але головне питання, яке сьогодні перш за все повинно стояти сьогодні, це закон України про фізичну культуру і спорту. Той закон, який був прийнятий в 1993 році, 24 грудня, він був першим законом на теренах України, серед усіх країн після радянського суспільства і так далі. Але на сьогоднішній день він потребує змін та трансформації. І життя показує, що його потрібно змінити.

І ще дуже важливе питання, на мою думку, яке ми маємо підняти стосується моделі спорту. Яку модель спорту ми сьогодні хочемо розвивати в Україні. Європейську, американську модель, чи взяти кращі наробки, які є сьогодні в європейській моделі, американський та побудувати свою, українську модель спорту, для того, щоб сьогодні вдали вирішувати питання, які постають перед фізичною культурою і спортом.

Ще одне нагальне питання. Ми сьогодні повинні звернути увагу на функції держави та громадських організацій.

На часі переглянути питання ролі держави в розвитку фізичної культури та спорту. Не повинна сьогодні держава і її представники стояти,

вибачте, будь ласка, грубо скажу, але правду, із свистком та проводити змагання. Роль держави сьогодні — створення умов для забезпечення державної політики в галузі фізичної культури та спорту.

А громадські об'єднання, суспільств, фізично-культурних товариств, які сьогодні працюють, повинні організовувати і проводити спортивні заходи та готувати спортсменів. Конче необхідно підготувати фахівців громадських організацій, для того, щоб і кошти їм передати, і управління тим видом спорту. І потім, найголовніше, запитати в них, а як ви реалізували те чи інше питання в тому чи іншому виді спорту і в тому своєму напрямку, який безпосередньо є.

Звертаю увагу на питання, яке ми сьогодні затрунули, щодо ролі і міста головного учасника цього дійства, спортсмена.

Ми сьогодні що бачимо? Ми сьогодні спортсмена вижимаємо каплі поту, вибачте, грубо скажу, але все вірно. А який захист сьогодні є у спортсмена? Навчання? Спортивна медицина? Реабілітація? І все інше? Вони сьогодні належать до групи ризику №1. Він отримав травму, все, і на цьому його спортивна кар'єра закінчується. Я про це кажу, тому що я два роки працював заступником міністра спорту України і підписував ці контракти між міністерством і спортсменами і так далі. І тут повинна, як ніколи, стояти сьогодні роль громадської організації по захисту спортсмена.

І забезпечення сьогодні спортсмена безпосередньо до участі в тих самих заходах для того, щоб він достойно, представляв нашу державу і відчував, що він комусь потрібен. Тоді не буде таких випадків, які сьогодні наводили. І Наталія Петрівна про це казала, як трапилось з Камілою Конотоп. Це, друга людина світу у важкій атлетиці. І цю вона повинна кимось була наглядатись за того. І не одразу з'явилася травма, з чого м'яз, і так далі, і так далі, і так далі.

І, шановні колеги, ще одне питання. Хотів би, як і сьогодні, затрубати. Дуже важливе питання, яке сьогодні стоїть. Це адаптивний спорт. Скажіть мені, будь ласка, на сьогоднішній день ми повинні чітко визначитися сьогодні не створювати професійні команди серед людей з обмеженими вадами, а зробити все можливе для того, щоб всі люди, які сьогодні мають окремі вади здоров'я, вони були забезпечені захистом і реабілітацією. Вибачте, будь ласка, напевно, я теж колись десь неуважно скрізь, знаєте, дивився на це дуже важливе питання.

Колеги, ми прийшли до того, що ті підвалини, що започатковано на сьогоднішній день Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого, спонукають нас до того, що треба працювати на базі тих розробок і положень, які сьогодні є в Харкові, в Харківському спорті.

Харківський спорт – це не просто так, а це 258 спортсменів Харківщини, які приймали участь в Олімпійських іграх, завоювали 55 золотих, срібних і бронзових нагород. Якщо розглянути гіпотетично, що Харківська область самостійно приймала би участь в Олімпійських іграх та за кількістю медалей це 48 місця в світі. 48 місця в світі серед 206 країн і кількості по показникам завойованих медалей.

Тому на сьогоднішній день у нас є, люди є, Академія фізичної культури і спорту, є сьогодні Національний юридичний університет, є педагогічний університет. Потрібно сьогодні об'єднати наші зусилля, виходити з пропозиціями конкретними. І перш за все це підтримати ті пропозиції, якими займався зараз Національний Олімпійський комітет щодо перегляду в цілому галузі фізичної культури і спорту і його управління.

Тому що спорт на сьогоднішній день вийшов далеко за межі спорту. І сьогодні спорт треба розглядати, як і базу для роботи, базу для високих показників і, найголовніше, для престижу нашої країни.

Дякую за увагу!

Олексій НЕСТЕРОВИЧ

*проректор з навчально-виховної роботи та соціального розвитку,
доктор філософії з права, доцент
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
e-mail: o.s.nesterovych@nlu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7697-6750>*

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ДИСТАНЦІЙНОЇ ПРАЦІ ВИКЛАДАЧІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ**

Військові умови, спричинені повномасштабним вторгненням Росії в Україну, суттєво змінили трудові відносини, зокрема в освітній галузі. Однією з найглибших змін стало масове переведення на дистанційну роботу, яка раніше була малопоширеною серед вчителів фізичної культури, а зараз стала необхідністю. Ця зміна порушує важливі правові, інституційні та практичні питання щодо трудових прав вчителів фізичної культури, особливо в умовах воєнного стану.

З точки зору трудового права, законодавство України динамічно адаптувалося, щоб забезпечити безперервність освіти та зберегти робочі місця для вчителів. Закон України «Про організацію трудових відносин у воєнний час» [5] запровадив спеціальні механізми, що спрощують організацію дистанційної роботи та дозволяють гнучкий графік роботи, водночас надаючи пріоритет безпеці працівників. Однак фізична культура становить особливий виклик через свою традиційну залежність від безпосередньої фізичної взаємодії, спеціалізованого обладнання та контрольованого середовища.

У міжнародній практиці, як підкреслено в дослідженні Кана (S. Can) 2023 року «Дистанційне викладання фізичного виховання під час пандемії: наслідки та виклики», перехід до дистанційного викладання виявив значні проблеми не лише в педагогічних методах, а й у нормативно-правовій базі, що підтримує такий перехід. Раптовий перехід на онлайн-платформи

змусив викладачів фізичної культури адаптувати свої інструкції до віртуального середовища, часто без достатньої інституційної підтримки або чітких правових норм.

Виходячи з результатів зазначеного дослідження, маємо зауважити, що викладачі відзначали відсутність стандартизованих цифрових платформ як основну перешкоду, що призвело до неузгодженості навчальних інструментів і середовищ у різних навчальних закладах. Така фрагментація ускладнювала достовірне оцінювання залученості та прогресу учнів, а також створювала нерівність у якості викладання [2].

З юридичної точки зору, дистанційна робота викладачів фізкультури викликала складні питання щодо навантаження, робочого часу та визначення «викладацької діяльності». Існувала широка невизначеність щодо того, що є достатнім часом контакту зі студентами у віртуальному контексті, як вимірювати та документувати роботу вчителя, і як трудові права - такі як робочий час, понаднормові та безпека праці - застосовуються в умовах домашнього викладання.

Окрім цього необхідно наголосити і на тому, що багато викладачів фізкультури не мають підготовки в галузі цифрової педагогіки, що поглиблює правову невизначеність. Без спеціальних навчальних програм або законодавчих поправок, що стосуються дистанційного фізичного виховання, обов'язки, покладені на педагогів, стали надмірно обтяжливими, що призвело до професійної незадоволеності та погіршення результатів навчання [1].

Що стосується правового регулювання, то Кодекс законів про працю України тепер містить положення про дистанційну та домашню роботу завдяки нещодавнім поправкам, що відповідають рекомендаціям МОП та найкращим європейським практикам. Проте ефективність цих норм для вчителів фізичної культури значною мірою залежить від їхнього впровадження на інституційному рівні. Ключові питання включають

формалізацію робочого часу, цифровий моніторинг робочого навантаження та дотримання вимог безпеки праці в дистанційних умовах — питання, які рідко детально розглядаються в університетській політиці.

Крім того, психологічні та емоційні вимоги до вчителів, які працюють в умовах правового режиму воєнного стану, додають ще один вимір до правового дискурсу. Відсутність особистого спілкування в поєднанні зі стресом, спричиненим конфліктом, значно впливає на здатність освітян ефективно виконувати свої обов'язки. Отже, правовий захист повинен виходити за межі технічних заходів і враховувати ширші аспекти добробуту, відповідно до концепції МОП про «гідну працю» [3].

Проаналізувавши певний міжнародний практик [4] та перебуваючи в українських реаліях, ми спробували сформулювати певні рекомендації в аспекті особливостей правового регулювання дистанційної праці викладачів фізичного виховання.

По-перше, необхідна гнучка реструктуризація планів уроків відповідно до цифрових форматів. Викладачі мають зосередитися на самостійних, індивідуальних фізичних навантаженнях - таких як домашні фітнес-програми, йога та вправи на гнучкість — це сприятиме кращій залученості студентів і дасть змогу для застосування реального моніторингу. Це акцент на функціональному русі та оздоровленні, а не на навичках, що добре узгоджується з обмеженим доступом до обладнання та безпечного фізичного простору - питаннями, особливо актуальними в Україні у воєнний час.

По-друге, необхідні розробки цифрових ресурсів, включаючи використання відеотек, онлайн-додатків для відстеження фітнесу та віртуальних механізмів зворотного зв'язку. Викладачі, маючи створювати та ділилися мультимедійним контентом, це сприятиме безперервності освіти та мотивації студентів. В Україні це може забезпечити сталість викладання в різних регіонах і за різних обставин.

Ще одним помітним успіхом може стати локальна інституційна підтримка. Наприклад, встановили чіткі показники ефективності та канали комунікації, які усунуть правову невизначеність, визначивши очікування від роботи, цифрові норми відвідуваності та керівні принципи оцінювання. Це зменшить двозначність і допоможе захистити трудові права викладачів.

Як висновок слід зазначити, що правове регулювання дистанційної роботи викладачів фізичної культури в Україні в умовах правового режиму воєнного стану має виходити за межі загальних положень про працю. Воно повинно бути адаптоване до педагогічних та фізичних особливостей дисципліни, забезпечуючи при цьому всебічний захист трудових прав викладачів. Це вимагає скоординованого підходу, що включає національне законодавство, університетську політику та міжнародні механізми підтримки, спрямовані на гармонізацію трудових стандартів з надзвичайними потребами в галузі освіти.

Література:

1. Can, S., Kerkez, F. İlker and Manav, G. . (2025) 'Physical Education and Sports Teachers' Perceptions to Benefit from Web 2.0 Tools in Face-to-face Education after Emergency Remote Teaching Process: A Mixed Method Research', *Journal on Efficiency and Responsibility in Education and Science*, vol. 18, no. 1, pp. 1–12. <https://doi.org/10.7160/eriesj.2025.180101>
2. Barahona, J., Molina-García, J. and Monfort-Pañego, M. (2020) 'Physical education teachers' knowledge and educational intentionality in the use of ICT', *Retos*, Vol. 38, pp. 497–504.
3. Özcan, B. and Saraç, L. (2020) 'Teachers' roles and competencies in online distance learning during the Covid-19 pandemic crisis: A case of physical education teachers', *Journal of National Education*, Vol. 49, No. 1, pp. 459–475. <http://doi.org/10.37669/milliegitim.787127>
4. Tan, Z. and Li, S. (2009) 'Multimedia technology in physical education', *2009 International Symposium on Computer Network and Multimedia Technology*, Wuhan, China, pp. 1–4. <https://doi.org/10.1109/CNMT.2009.5374649>
5. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2136-IX // *Відомості Верховної Ради України*. – 2022. – № 13. – Ст. 81. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20> (дата звернення: 29.05.2025).

ГНІЗДОВСЬКА Г. М.

*кандидат юридичних наук, адвокат
керуючий партнер адвокатського об'єднання «Юріс Феррум»
член Апеляційної комісії Національного антидопінгового агентства
член Палати з вирішення спорів
Української асоціації футболу України*

ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ СПОРТСМЕНІВ У АНТИДОПІНГОВІЙ СФЕРІ ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

У листопаді 2019 року Всесвітнє антидопінгове агентство (далі за текстом – ВАДА), у межах реалізації принципів Всесвітнього антидопінгового кодексу (далі за текстом – Кодекс ВАДА) та відповідно до положень Міжнародної антидопінгової конвенції ЮНЕСКО, прийняло Акт про права спортсменів в антидопінговій діяльності (Athletes' Anti-Doping Rights Act) (далі за текстом – Акт).

Ініціатором створення документа виступив Комітет спортсменів ВАДА, який сформував систематизований перелік прав спортсменів. Дотримання цих прав розглядається як ключовий елемент у забезпеченні та реалізації загальновизнаних стандартів прав людини у сфері спорту.

Акт було затверджено Виконавчим комітетом ВАДА як допоміжний інструмент для імплементації ключових принципів Кодексу ВАДА. При цьому, він має рекомендаційний характер, слугуючи засобом правового орієнтування та комунікації з учасниками спортивного процесу [1].

Основна мета Акта полягає в утвердженні концепції «чистого спорту» як базового права кожного спортсмена [1].

Водночас значення Акта виходить за межі суто декларативного інструменту: він відображає еволюцію глобального підходу до розуміння ролі спортсмена як повноправного суб'єкта спортивного права.

Акт не створює нових юридичних норм, але структурує вже закріплені положення Кодексу ВАДА та Міжнародних стандартів.

Структурно Акт поділений на дві частини.

Перша частина узагальнює вже чинні права спортсменів, закріплені в Кодексі ВАДА. Серед них – право на справедливий розгляд, доступ до

правової допомоги, конфіденційність, отримання інформації, захист персональних даних тощо [1].

Серед прав спортсменів, закріплених у першій частині Акта, особливе значення має право на медичне лікування та захист здоров'я (Medical treatment and protection of health rights).

Це право має комплексну природу, оскільки охоплює як фізичну, так і психологічну безпеку спортсмена в контексті антидопінгової політики. У Акті підкреслюється, що жоден спортсмен не повинен зазнавати тиску чи впливу, який ставить під загрозу його здоров'я, зокрема через вживання заборонених речовин або методів [1].

Право на захист здоров'я кореспондує з нормами Кодексу ВАДА, зокрема статтею 4.4, яка встановлює механізм отримання дозволу на терапевтичне використання (Therapeutic Use Exemption, далі – TUE) [2]. Це спеціальний дозвіл, який надає спортсмену право вживати заборонену субстанцію або метод у разі наявності відповідних медичних показань. Процедура отримання TUE покликана забезпечити баланс між медичною потребою спортсмена та збереженням доброчесності спортивної конкуренції.

Право на отримання TUE реалізується через національні антидопінгові організації (далі – АДО), міжнародні федерації або ВАДА, залежно від рівня змагань та статусу спортсмена. Заявник має надати обґрунтовану медичну документацію, яка підтверджує наявність діагнозу, клінічну необхідність застосування відповідного засобу, а також відсутність альтернативних дозволених методів лікування [3].

Рішення про надання або відмову у TUE ухвалюється незалежною комісією лікарів, що діє при відповідній АДО. У випадку відмови, спортсмен має право на апеляцію – спочатку у ВАДА, а за необхідності – до Спортивного арбітражного суду (CAS) [3].

Належна реалізація цього права є критично важливою, особливо для спортсменів із хронічними або складними захворюваннями, які перебувають під ризиком медичної дискримінації.

Водночас практика свідчить про наявність нерівності в доступі до TUE між спортсменами із різних країн, через що посилення прозорості й обґрунтованості процедур TUE стає невід'ємною частиною соціального захисту в спорті.

Таким чином, право на медичне лікування та охорону здоров'я у межах антидопінгового регулювання є не лише процедурною гарантією, але й частиною ширшої концепції прав людини в спорті. Його ефективна реалізація – одне з основних завдань антидопінгової політики, орієнтованої не на покарання, а на підтримку і повагу до гідності спортсмена.

Друга частина Акту присвячена рекомендованим правам спортсменів (Recommended Athlete Rights), які не мають обов'язкової сили, але становлять основу для етичного та організаційного розвитку антидопінгової системи [1].

До таких прав віднесено: право на психологічну підтримку в межах розслідувань або проваджень; доступ до незалежного посередника або омбудсмена; право на зрозумілу, прозору й своєчасну інформацію щодо процедур; участь у формуванні політик антидопінгових організацій.

Одним із практичних результатів ухвалення Акта стало запровадження програми Омбудсмена з антидопінгової діяльності (далі за текстом - омбудсмен).

Програма була офіційно схвалена Виконавчим комітетом ВАДА у листопаді 2021 року як продовження реалізації положень другої частини Акта. У березні 2023 року на посаду першої в історії омбудсменки була призначена Анна Торстенсон — шведська юристка з великим досвідом роботи у сфері антидопінгового регулювання [4].

Формат обраної моделі омбудсмена є концептуально новим: вона функціонує незалежно від ВАДА, забезпечуючи безкоштовну, конфіденційну та нейтральну підтримку спортсменам.

Омбудсмен здійснює консультаційний супровід у питаннях, пов'язаних із застосуванням Кодексу ВАДА, дисциплінарними процедурами, а також у випадках порушення прав спортсменів.

Запуск окремого онлайн-ресурсу – Athletes' Anti-Doping Ombuds Website – забезпечив цифрову інфраструктуру для прямої комунікації, доступу до бази знань, а також інтеграції з платформою WADA Speak Up, призначеною для анонімного повідомлення про порушення антидопінгових правил [4].

Ключова роль омбудсмена полягає в подоланні недовіри між спортсменами та АДО, яка зумовлена складністю процедур, мовними й правовими бар'єрами, а також відсутністю незалежної підтримки. Таким чином, омбудсмен виступає не лише захисником, а й посередником, що не має інституційної заангажованості, забезпечуючи неупереджену правову допомогу.

У 2024 році аналогічну ініціативу реалізовано і в Україні. Національний антидопінговий центр (далі за текстом – НАДЦ) запровадив посаду омбудсмена, уповноваженого діяти виключно в інтересах спортсменів, поза структурою федерацій, дисциплінарних органів чи самого НАДЦ [5].

На цю посаду була призначена Анна Рижикова — українська легкоатлетка, призерка Олімпійських ігор та активна членкиня Ради атлетів НАДЦ [5].

Українська модель омбудсмена лише формується, однак її поява вже стала відповіддю на системні проблеми — зокрема, дефіцит правозахисних механізмів у дисциплінарних спорах, що традиційно базуються на презумпції вини спортсмена (англ. strict liability).

Вважаємо, що програма омбудсмена з антидопінгової діяльності є важливим і перспективним елементом соціального захисту спортсменів. Подальша гармонізація цієї моделі з європейськими підходами — передусім у частині законодавчого закріплення повноважень та процедурної автономії — становить важливий напрямок розвитку національної спортивної політики у сфері прав людини та доброчесності спорту в Україні.

Література:

1. Athletes' Anti-Doping Rights Act / World Anti-Doping Agency. – Montreal, 2019. – 14 p. – URL: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/athletes_anti-doping_rights_act_final.pdf (дата звернення: 01.06.2025).
2. World Anti-Doping Code / World Anti-Doping Agency. – Montreal, 2021. – 192 p. – URL: <https://www.wada-ama.org/en/resources/the-code/world-anti-doping-code> (дата звернення: 01.06.2025).
3. International Standard for Therapeutic Use Exemptions / World Anti-Doping Agency. – Montreal, 2021. – 26 p. – URL: <https://www.wada-ama.org/en/resources/science-medicine/international-standard-for-therapeutic-use-exemptions> (дата звернення: 01.06.2025).
4. Athletes' Anti-Doping Ombuds. – Official website. – URL: <https://www.athleteombuds.org> (дата звернення: 01.06.2025).
5. Національний антидопінговий центр України (НАДЦ). – Офіційний сайт. – URL: <https://nadc.org.ua> (дата звернення: 01.06.2025).

Ольга ГОРДЕВСЬКА

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СПОРТСМЕНІВ: ЗАГАЛЬНИЙ РАКУРС

Спорт і здоровий спосіб життя в цілому є тими соціальними явищами, котрі сприяють зміцненню суспільства. Зокрема українські спортсмени працюють за складних умов і навіть у такий непростий для країни час, пов'язаний з війною, вони гідно представляють нашу державу на міжнародних змаганнях, зміцнюючи її імідж у світі.

Спортивна кар'єра, як правило, є доволі нетривалою. Після завершення спортивної діяльності спортсмени не мають соціального

захисту: відсутні спеціалізоване медичне забезпечення, пільги, спеціальний соціальний захист хоча.

Державний захист спортсменів у повсякденному житті та те, як відбувається соціалізація поза спортивної сферою – це нагальні проблеми, які потребують вирішення на законодавчому рівні.

Насамперед потрібно визначитися з поняттям «соціальний захист». У науковому середовищі є різні тлумачення понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». Пропонуємо розглянути основні тлумачення цих понять.

Соціальний захист є комплексом організаційних, юридичних, економічних заходів, спрямованих на подолання несприятливих наслідків соціальних ризиків за рахунок не заборонених законом джерел фінансування. [10]

Соціальне забезпечення – система суспільно-економічних заходів, спрямованих на матеріальну підтримку населення за умов соціальних ризиків. [10]

Ми вважаємо, що соціальне забезпечення є частиною соціального захисту як частина і ціле. Отже, соціальний захист – це політика держави, спрямована на створення таких соціально-економічних умов, які б унеможливили настання соціальних ризиків для суспільства.

Соціальний захист спортсменів – невід’ємна частина системи соціального захисту населення, яка відіграє важливу роль у розвитку спорту та потребує формування комплексу заходів на законодавчому рівні.

Наприклад, у США програму фінансової підтримки спортсменів здійснює Олімпійський комітет США та федерації з різних видів спорту шляхом грошових виплат, стипендій. Програму допомоги спортсменам закладено в бюджет Олімпійського комітету США разом з дотаціями для національних спортивних федерацій.

У Канаді працює програма державної допомоги спортивній еліті країни. Відповідає за виконання цієї програми федеративний департамент «Спорт Канади». Виділяють різні категорії спортсменів, які претендують на допомогу, залежно від місць, здобутих за результатами змагань.

Основним видом дотацій є так звані бонуси для забезпечення нормальних умов життя.

У Канаді також створено фонд для виплат стипендій спортсменам та тренерам. Керує фондом Канадська олімпійська асоціація.

Спортсмени можуть отримувати дотації на придбання необхідної літератури, спортивного інвентарю та екіпірування, на оплату поїздки, а також допомогу з догляду за дитиною. Згадані виплати об'єднуються в одну групу; їх виплачує спортивна організація.

В Німеччині основні програми допомоги здійснює фонд «Допомога німецькому спорту». Головна мета – це фінансування підготовки та участь елітних спортсменів в Олімпійських іграх та реалізація програм допомоги спортсменам.

Завданням Фонду є надання таких видів грошової допомоги:

- основна фінансова допомога;
- допомога студентам-спортсменам;
- додаткові виплати на харчування;
- оплата транспортних витрат, які пов'язані з участю у тренуваннях та змаганнях;
- плата за користування інвентарем;
- оплата різних послуг, у тому числі і медичних;
- допомога зі сплатою за житло.

Усіх спортсменів поділено на 3 категорії. Залежно від категорії варіюється і розмір допомоги.

У Франції спортсменам допомагає Національний фонд спорту. Передбачені також премії для спортсменів, які посіли призові місця на

Олімпійських іграх. Крім фінансових дотацій держава надає для розвитку місцевих спортивних організацій та спортивних споруд непряму допомогу: звільнення від податків при проведенні заходів, виділення різних позик, надання права на безкоштовне розміщення буфетів та реклами на стадіонах. [9]

Серед країн СНД варто звернути увагу на соціальний захист у Казахстані.

Згідно з статтею 45 Закону Республіки Казахстан «Про фізичну культуру та спорт», держава щомісячно здійснює виплати на утримання:

- видатних спортсменів, які мають звання «Заслужений майстер спорту СРСР», «Заслужений майстер спорту Республіки Казахстан», «Майстер спорту СРСР міжнародного класу», «Майстер спорту міжнародного класу Республіки Казахстан», які входили або входять до збірних команд Республіки Казахстан з різних видів спорту, їхніх тренерів, які мають звання «Заслужений тренер Республіки Казахстан» або «Заслужений тренер СРСР»;

- спортсменів, які входять до збірних команд Республіки Казахстан з різних видів спорту та їхніх тренерів;

- спортсменів ігровим видам спорту та їхніх тренерів та керівників клубів.

Держава здійснює виплати членам збірних команд Республіки Казахстан з різних видів спорту в зв'язку з отриманням спортсменом травми та каліцтва на міжнародних змаганнях.

У разі присудження більш високого спортивного результату розмірів грошових винагород чемпіонам, призерам міжнародних змагань, тренерам та членам збірних команд Республіки Казахстан з різних видів спорту може бути переглянутий. [9]

З вищенаведеного випливає, що у багатьох країнах світу приділяють особливу увагу соціальному забезпеченню спортсменів.

Розглянемо соціальний захист українських спортсменів.

В Україні фінансова підтримка спортсменів для участі у тренуваннях та безпосередньо у змаганнях фактично відсутня.

Варто зазначити, що спорт вищих досягнень, професійний спорт пов'язаний не тільки з успіхом та рекордами, але й з високим ризиком для здоров'я. Під час тренувальних занять або змагань існує висока ймовірність травмування спортсмена. Також спортивна діяльність із метою досягнення високих результатів завжди пов'язана з високим фізичним та психологічним навантаженням. Тому автор вважає за необхідне створення психологічної служби для надання психологічної допомоги спортсменам у разі необхідності.

Нагальною є необхідність захисту спортсменів вищих досягнень, професійних спортсменів від зовнішніх негативних факторів. Слід зауважити, що спортсмени належать до групи підвищеного ризику смертності, частота якої в багатьох випадках перевищує показники раптової смертності серед населення. Наприклад, у 2006 році у Польщі після аналізу 16 досліджень раптової смерті спортсменів серед різних видів спорту дійшли висновку, що ризик раптової смерті спортсменів в 5 – 10 разів вищий, ніж у решти населення. Причина раптової смерті у спорті під час проведення змагань - серцево-судинні захворювання. Водночас певна кількість раптових смертей пов'язана з травмуванням різних видів. Це може бути тупа травма, коли спортсмен незабаром повертається до гри невдовзі після травмування голови. [11]

Частка спортивних травм складає від 2 до 5 %, якщо порівнювати з побутовим, вуличним, виробничим та ін. видами травматизму.

Науковці виділяють такі причини спортивного травматизму:

- неправильна організація тренувальних занять та змагань;
- неправильна методика проведення тренувальних занять;
- незадовільний стан місць для проведення тренування та змагань;

- дефекти обладнання, спортивного одягу та взуття;
- несприятливі метеорологічні умови;
- порушення правил медичного огляду;
- порушення дисципліни і встановлених правил під час проведення тренування та змагань;
- недостатня фізична та психологічна підготовленість спортсмена;
- перевтома, «перетренованість». [11]

Питання спортивного травматизму недостатньо врегульовані на законодавчому рівні. Це стосується не тільки спорту вищих досягнень, але дитячого та аматорського спорту.

Тому страхування під час участі у змаганнях є обов'язковим. Система страхування спортсменів складається із загально-обов'язкового державного соціального страхування, обов'язкового державного страхування та з добровільного страхування.

Існують різні види страхування спортсменів:

- страхування від нещасних випадків та медичне страхування;
- страхування особистого майна спортсменів, спортивного інвентарю й обладнання команд від вогню, псування, крадіжки;
- страхування на випадок скасування, перенесення спортивних заходів з причин, що не залежать від учасників та організаторів змагань.

Згідно із законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» у разі настання страхового випадку застрахованій особі мають виплатити допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю або оплатити додаткових витрат, пов'язані з медичною, соціальною, професійною реабілітацією. Проте за цим законом спортсмену досить важко отримати страхове відшкодування через специфіку правових відносин у спорті. Часто спортивні клуби не зареєстровані як страхувальники: роботодавці, не

сплачують страхові внески, тому на них не поширюється дія цього закону.
[11]

Щодо обов'язкового державного страхування, держава забезпечує соціальний захист членів збірних команд України з олімпійських та параолімпійських видів спорту шляхом фінансування витрат на обов'язкове державне страхування від нещасного випадку та/або медичне страхування. Страхування спортсменів вищих категорій може бути за класами страхування 1 та/або 2. Страхувальником за договором обов'язкового державного страхування спортсменів вищих досягнень можуть бути Міністерство молоді і спорту України, Міністерство оборони, СБУ

Залежно від рівня майстерності виділяють такі категорії: спортсмени шкіл вищої спортивної майстерності, спортсмени збірних команд та їх резерву, спортсмени вищих клубних команд міста або області, студенти вищих навчальних закладів фізичної культури, учні дитячо-юнацьких спортивних шкіл, учні коледжів фізкультури, тренери. Цей поділ враховують під час тарифікації страхування від нещасних випадків та/або медичного страхування спортсменів. [7]

Також слід зазначити, що страхування спортсменів від нещасного випадку має ряд специфічних рис, які відрізняють його від роботи зі звичайним контингентом застрахованих. Під час страхування спортсменів випадки професійних травм є головними у страховому полюсі, а в звичайному страхуванні ці випадки виключають з обсягу відповідальності. У сфері спорту застосовуються підвищувальні коефіцієнти з урахуванням виду спорту та регулярності спортивних змагань. Варто зауважити, що для видів спорту, які не пов'язані з підвищеним ризиком для здоров'я, встановлюються мінімальні надбавки до тарифів або взагалі не підвищується. Слід звернути увагу на те, що для спортсменів застосовуються нестандартні строки страхування. Вони можуть бути застраховані як на один рік, так і будь-який інший термін.

Водночас слід зазначити, що у спорті основне місце займає такі різновиди добровільного страхування:

- страхування спортсмена для участі в міжнародному змаганні;
- страхування від нещасних випадків (разі загибелі під час підготовки до змагань та участі в них, втрати застрахованим працездатності внаслідок поранення, контузії, травми чи каліцтва, професійного захворювання або інвалідності, які сталися під час тренування або участі у змаганнях);
- страхування ризиків під час організації спортивних заходів (які страхування спортсменів та осіб, які їх супроводжують від нещасних випадків, смерті або втрати працездатності; страхування особистого майна, спортивного інвентарю; страхування у разі анулювання, перенесення спортивних змагань);
- страхування частини тіла спортсменів.

У розвинутих країнах світу страхування спортсменів здійснюється за комплексними програмами, а саме з особового страхування, майнового та страхування відповідальності.

Страховими випадками в особистому страхуванні є:

- тимчасова непрацездатність, яка виникла у разі нещасного випадку або спортивної травми;
- завершення спортивної кар'єри внаслідок часткової або повної непрацездатності;
- смерть застрахованого спортсмена.

Слід зазначити, що страхування цивільної відповідальності здійснюється на випадок виникнення до спортсмена матеріальних претензій з боку команди у зв'язку з невиконанням ним зобов'язань згідно з контрактом або з боку третіх осіб за ненавмисне заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, життю або майну.

Можна відзначити такий вид страхування, як страхування фінансових ризиків спортсмена-професіонала. Це відшкодування:

- витрат на оплату праці агентів й менеджерів спортсмена через те, що у період інвалідності він особливо потребує їхньої допомоги;
- втрати доходу у разі не виплати роботодавцем зарплати та бонусів, зазначених у контракті, або банкрутства клубу. [11]

Необхідно підкреслити, що отримання травм під час тренувань або на змаганнях є ненавмисним, шкода здоров'ю спортсмена у переважній кількості випадків неочікувана та неусвідомлена.

Упродовж всієї спортивної діяльності спортсмен ризикує отримати професійне захворювання або тяжку травму, наслідком якої буває інвалідність. Тому, на думку, автора, держава на законодавчому рівні повинна передбачити додаткові, спеціальні виплати для спортсменів та надати психологічної допомоги.

Слід сказати про підтримку спортсменів Національним олімпійським комітетом, пов'язану з підтримкою спортсменів. Він дбає про спортивне екіпірування, проїзд та розміщення членів своїх делегацій на Олімпійських іграх, Європейських іграх та тощо, та укладає контракти страхування.

Після закінчення спортивної кар'єри спортсмен потребує допомоги у профорієнтації.

Враховуючи зазначене вище, можна зробити такий висновок. На законодавчому рівні потрібно затвердити:

- спеціальне соціальне забезпечення спортсменів не тільки під час активної спортивної діяльності, а також коли спортсмен залишає свою спортивну кар'єру; врахування виплат на компенсацію витрат, пов'язаних з підготовкою та участю у змаганнях, на придбання спортивного обладнання; екіпіровки. Підтримувати не тільки призерів змагань, але у усіх спортсменів, які брали участь у змаганнях;

- законодавчо затвердити основні види страхування спортсменів та спеціальний порядок отримання страхових виплат з огляду на специфіку спортивної галузі;
- створення Центру психологічної адаптації та реабілітації спортсменів у всіх місцях держави;
- створення Центру профорієнтації для тих спортсменів, які завершили спортивну кар'єру, уможливлення зміни сфери діяльності за потреби. На законодавчому рівні затвердити пільги для вступу до ЗВО.

Література:

1. Про фізичну культуру та спорт : Закон України від 24.12.1993 р. № 3808-XII // Законодавство України : інформ.-пошук. система / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення 13.06.2025)
2. Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні : Закон України від 14.09.2000 р. № 1954-III // Законодавство України : інформ.-пошук. система / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1954-14#Text> (дата звернення 13.06.2025)
3. Про страхування : Закон України від 18.11.2021 р. № 1909-IX // Законодавство України : інформ.-пошук. система / Верхов. Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#top> (дата звернення 13.06.2025)
4. Виплати грошових винагород // Міністерство молоді та спорту України : офіц. веб-сайт. URL: <https://mms.gov.ua/sport/viplata-groshovih-vinagorod> (дата звернення 14.06.2025)
5. Про призначення та виплату грошових винагород спортсменам Львівської області та їх тренерам // Львівська обласна військова адміністрація : офіц. веб-сайт. URL: <https://loda.gov.ua/documents/41245> (дата звернення 13.06.2025)
6. Грошові премії у спорті: кому, за що і скільки // Спортивний комітет України : офіц. веб-сайт. URL: scu.org.ua <https://scu.org.ua/groshovi-premiji-u-sporti-komu-za-shcho-i-skilki/#:~:text=%D0%92%20%D0%BD%D0%B5%D0%BE%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%BF%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D1%85%20%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%85%20%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%83%20%D1%96,%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%81%D0%BE%D1%82%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%BC%D1%96%D1%80%D1%83%20%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85%20%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D1%81%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%B0> (дата звернення 13.06.2025)
7. Токарева В.О. Правове регулювання страхування спортсменів. *Часопис цивілістики*. Одеса. 2020. Вип. 38. С. 52–57
8. Полянський А.О. Збірник наукових праць Харківського педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Право. Харків. 2011. Вип. 17. с. 75–81
9. Базенко В. Європейський досвід управління розвитком фізичної культури та спорту на місцевому рівні. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 1 (50). Ч. 1. С. 156–165
10. Пунтус Д.А. Соціальне забезпечення як право людини та обов'язок держави. *Південноукраїнський правовий часопис. Проблеми трудового права та права соціального забезпечення*. Одеса. 2024. Вип. 2. С. 136–140
11. Залстов О. Економічна сутність та особливості страхування спортсменів. *Ринкові ціннісні папери України*. 2013. Вип. 1 – 2. С. 63 – 68. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rcpu_2013_1-2_10 (дата звернення 20.06.2025)

12. Тіхонова М.А. Види страхування у сфері фізичної культури і спорту. *Право і безпека*. 2011. Вип. 1 (38). С. 234-239. – Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/79b60fb6-6e89-4533-be97-5e66a062ab15> (дата звернення 17.06.2025)

13. Закон Республіки Казахстан «Про фізичну культуру та спорт»: веб-сайт. URL: https://kodeksy-kz.com/ka/o_fizicheskoy_kulture_i_sporte.htm (дата звернення 20.06.2025)

ГРАЩЕНКОВА Ж.В.

кандидат педагогічних наук, доцент

Харківська державна академія фізичної культури, Харків, Україна

МІШИН М.В.

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент

Харківська державна академія фізичної культури, Харків, Україна

НАСИЛЬСТВО В СПОРТІ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ ТРЕНЕРА

Анотація. Проаналізовано питання, які стосуються професійної етики сучасного тренера та виокремлені її складові. Висвітлено деструктивні випадки поведінки тренерів при взаємодії із спортсменами, зокрема з представницями жіночої статі. Поставлені питання щодо прийняття певних заходів з боку органів держави в регулюванні наслідків порушення професійної етики тренера.

Ключові слова: педагогічна діяльність тренер, жіночий спорт, морально-етичний аспект, нормативно-правові акти.

Вступ. У процесі професійно-педагогічної діяльності тренер з виду спорту має дотримуватись певних етичних принципів: законність, компетентність, справедливість, гуманність, демократичність, відповідальність, спортивна честь, почуття обов'язку, самокритичність, конфіденційність. Незважаючи на розкриття низки проблем, актуальним постає питання, що стосується професійної етики тренера, його складових та наслідків її порушення.

Мета та завдання дослідження: визначити сучасний стан проблеми професійної етики сучасного тренера.

Матеріал і методи дослідження. Аналіз науково-методичної літератури та мережі Internet, системний аналіз, контент-аналіз, узагальнення.

Результати дослідження та їх обговорення. Для успішної реалізації професійної діяльності фахівців фізичної культури і спорту важливим є дотримання сукупності моральних якостей і етичних цінностей. Це пов'язано з тим, що діяльність тренера вимагає не тільки високого рівня знань у галузі теорії і методики підготовки в обраному виді спорту, педагогіки і психології, анатомії і фізіології, володіння засобами, методами і формами психологічного та тренувального впливу, розвиненості педагогічних здібностей, але і сформованості професійної етики, що в сукупності становлять його професійну компетентність [4].

Як зазначають Бралатан В.П., Гуцаленко Л.В. та Здирко Н.Г. [2], професійна етика тренера-викладача представляє собою кодекс правил, які визначають його поведінку по відношенню до своїх спортсменів, судів, колег, а також норм, які відповідають існуючим законам та нормативним документам, професійним знанням, стосункам у колективі, глибокому усвідомленню моральної відповідальності при виконанні своїх професійних обов'язків.

Водночас Борейко Н., Зінченко Л., Пономарьов О. та Сластіна А. [1] виокремлюють такі компоненти професійної етики тренера:

- моральну свідомість: етичні знання, моральні погляди, рефлексія почуттів та вчинків;
- моральну діяльність: сфера реалізації моральної поведінки майбутнього фахівця;
- моральні відносини: єдність моральної свідомості і моральної діяльності, як результат міжособистісних стосунків людей у сфері фізичної культури і спорту.

Нажаль, порушення професійної етики тренера непоодиноким спостерігається у прояві насильства і жорстокого поводження з вихованцями. Можна виокремити деякі прояви порушення професійної етики тренера в міжособистісній взаємодії зі спортсменами-спортсменками:

- вербальні (коментарі образливого змісту, жарти, принизливі сексуалізовані зауваження стосовно зовнішнього вигляду, погрози вчинити дії сексуального характеру тощо);
- невербальні (фотографії оголених статевих органів, сексуалізовані звуки тощо);
- фізичні (дотики, примусові обійми, поцілунки, примус до статевого акту) [7].

До насильства в спорті відносять: авторитарну поведінку провідних тренерів і спортсменів, побиття, тілесні ушкодження, приниження, образи, сексуальні домагання. Найчастіше порушення професійної етики з боку тренера відбуваються на адресу осіб жіночої статі. Як свідчить низка публікацій – одним з факторів, що сприяє прояву насильства по відношенню до спортсменок, є динаміка влади між чоловіками та жінками у світі спорту, в якій домінують чоловіки [3].

Випадки порушення професійної етики були зафіксовані з боку тренера збірної Південної Кореї (2004) з шорт-треку і посадовці Корейського союзу ковзанярів пішли у відставку через скандал із-за застосування та вживання сили і покарань у жіночій збірній. Відомий тренер збірної України з плавання Михайло Зубков був затриманий поліцією під час чемпіонату Австралії, який після невдалого запливу доньки Катерини Зубкової побив її у роздягальні басейну. Тренер отримав дискваліфікацію на 6 років від Міжнародної федерації водних видів спорту [5].

Ми вважаємо, що порушення професійної етики виникає через зловживання владними відносинами і часто розглядається як тривіальна проблема і помилкова думка, що її можна легко уникнути та зупинити самостійно [3].

Сексуальна форма домагань є основним страхом серед спортсменок. Вона має місце в різних спортивних групах, і жертвами від цього явища поставали особи різної статі у спортивному світі. Kirby S.L., Greaves L. та Hankivsky O. [6], після дослідження 1200 спортсменок Канадської національної збірної, прийшли до висновку, що більшість зареєстрованих актів сексуального домагання скоювали тренери. Американська асоціація плавання довічно позбавила тренера із Сан-Хосе Енді Кінга займатися професійною діяльністю після доведення через судові розслідування факту скоєння дій сексуального характеру по відношенню до своїх спортсменок [8]. І подібних випадків порушення професійної етики чимало.

В українському законодавстві термін «сексуальні домагання» запроваджено з ухваленням Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 2005 року. Сексуальні домагання зазначені – як дії сексуального характеру, виражені словесно (погрози, залякування, непристойні зауваження) або фізично (дотики, поплескування), що принижують чи ображають осіб, які перебувають у відносинах трудового, службового, матеріального чи іншого підпорядкування [9]. Таке визначення вузьке й неоднозначне, і його не можна поширити на «горизонтальні відносини» (колеги, друзі, знайомі тощо) в міжособистісній взаємодії.

Висновки. Сьогодні в Україні немає відповідних і чітко визначених нормативно-правових актів, які б регулювали наслідки порушення професійної етики тренера.

Питання, пов'язані з правами спортсменів, захистом від насильства, питання гендерної рівності залишаються на порядку денному уряду.

Державні органи влади мають привести національне законодавство і практику його впровадження до стандартів, які є в Європейському Союзі.

Україна, як одна з країн-авторок Стамбульської Конвенції, підписала її 07 листопада 2011 року, а ратифікувала тільки 20 червня 2022 року, ухваливши Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами». Закон України № 2866-IV «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, щодо сексуальних домагань» потребує змін.

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку полягають у впровадженні в освітній процес здобувачів вищої освіти спеціальності А7 Фізична культура і спорт проблемних лекцій та дискусійних семінарів, з метою обговорення важливості професійної етики сучасного тренера в його професійній діяльності.

Література:

1. Борецько Н., Зінченко Л., Пономарьов О., Сластіна А. Формування педагогічної культури майбутніх фахівців у галузі фізичної культури і спорту. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова*. Київ: Вид. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 1(121)20. С. 25-30.
2. Бралатан В.П., Гуцаленко Л.В., Зди́рко Н.Г. Професійна етика. К.: Центр учбової літератури. 2011. 252 с.
3. Гращенкова Ж.В., Мішин М.В. Проблема насильства в спорті. *Матеріали VII Всеукр. наук.-практ. семінару з міжнародною участю та II Всеукр. студ. наук.-практ. семінару з міжнародною участю «Новачі, практики та перспективи розвитку фізичної культури і спорту (11-12 квітня 2024 р.)*. Кропивницький : Видавець Лисенко В. Ф., 2024. С. 225-229.
4. Грибан Г.П., Філіна В.А. Формування професійної етики у тренерів з дзюдо. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Вип. 4(111). С. 247-261.
5. Сушко Руслана, Дорошенко Едуард. Проблеми питання розвитку жіночого спорту вищих досягнень в умовах глобальної конкуренції. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць*. 2020. Вип. 9(28). С. 272-281.
6. Kirby Sandra L., Greaves Lorraine, Hankivsky Olena. Women under the dome of silence: sexual harassment and abuse of female athletes. *Canadian Woman Studies*. Winter 2002. Vol. 21. Issue 3. P. 132-138.
7. Mountjoy Margo, Brackenridge Celia, Arrington Malia, Blauwet Cheri, Carska-Sheppard Andrea, Fasting Kari, Kirby Sandra, Leahy Trisha, Marks Saul. International Olympic Committee consensus statement: harassment and abuse (non-accidental violence) in sport. *British Journal of Sports Medicine*. September 2016. Vol. 50(17). P. 1019-1029. doi:10.1136/bjsports-2016-096121.

8. Rainer Martens. *Successful coaching*. The most authoritative guide on coaching principles. 4th ed. Champaign, IL: Human Kinetics, 2012. 440 p.
<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

Юлія ГРЕЧКО

перший заступник голови Всеукраїнської професійної спілки «Футбол України», головний юрисконсульт Громадської організації «Всеукраїнська асоціація футболістів-професіоналів», голова Дисциплінарної антидопінгової комісії Національного антидопінгового центру

НЮАНСИ ПРИ СТРАХУВАННІ СПОРТСМЕНІВ

На сьогодні професійний спорт асоціюється не лише з чемпіонством, перемогами, медалями, рекордами, досягненнями, а й високим ризиком для здоров'я спортсменів. Спортсмен – це фізична особа, яка систематично займається певним видом (видами) спорту та бере участь у спортивних змаганнях [1]. Професійна діяльність спортсменів пов'язана із постійними фізичними та психолого-емоційними навантаженнями.

Під час навчально-тренувальних зборів існує високий ризик травмування спортсменів та настання нещасних випадків. Статистика травмувань спортсменів як під час змагань, так і під час тренувань, не проводиться.

За законодавством держава забезпечує соціальний захист членів збірних команд України з олімпійських та паралімпійських видів спорту, тобто спорту вищих досягнень. Життя та здоров'я спортсменів вищих категорій можуть бути застраховані за класами: клас 1 - це страхування від нещасного випадку (у тому числі на випадок виробничої травми та професійного захворювання); клас 2 - страхування на випадок хвороби (у тому числі медичне страхування) [2].

Позитивно також, що спортсмени штатної команди національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських та національних видів спорту мають можливість проходити безкоштовне медичне

лікування, реабілітацію в Державній установі "Український медичний центр спортивної медицини Міністерства молоді та спорту України".

Проте, окремих правил, які б регламентували страхування спортсменів при здійсненні ними трудової діяльності взагалі немає, тобто для спортсменів-професіоналів. Варто звернути увагу на визначення хто такий спортсмен професіонал? Спортсмен-професіонал з виду спорту – це фізична особа, яка систематично на оплатній основі бере участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів з певного виду спорту, а також надає інші спортивні послуги з метою отримання прибутку. Це означає, що спорт для них є основним джерелом доходів. Посада спортсмена-професіонала з виду спорту за Класифікатором професій (код 3475) та згідно Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників (випуск 85 "Спортивна діяльність") відноситься до категорії «Фахівці».

Соціальний захист професіональних спортсменів мають забезпечувати суб'єкти спорту, з якими спортсмен укладав контракт. Однак, нерідко контракти у професійній діяльності характеризуються слабкою правовою захищеністю спортсмена, зокрема: страхування від нещасного випадку та медичне страхування.

За законодавством роботодавець за спортсмена, як працівника, який перебуває у трудових відносинах, сплачує єдиний соціальний внесок [3]. Під час дії трудового договору спортсмен отримує травму. Факт отримання спортсменом травми згідно законодавства визначається як нещасний випадок [4]. Роботодавець зобов'язаний організувати розслідування нещасного випадку. В залежності від тяжкості травми, здійснення розслідування та складання Акту по формі Н-1, проводить комісія утворена роботодавцем чи Держпраці. Нажаль на сьогодні форма Акту по формі Н-1 не враховує специфіку трудових відносин у спорті, нюанси отримання травми спортсменом як під час змагань, так і під час тренувань, певні вимоги до проходження спортсменом реабілітації для повернення до

спортивної діяльності, тобто до виконання трудових обов'язків за контрактом. У свою чергу, рішення комісії чи рішення Держпраці впливає на відшкодування шкоди, завданої спортсмену, тобто працівнику [5].

На сьогодні, добровільне медичне страхування є додатковим благом для спортсмена-професіонала. Роботодавець-резидент за спортсмена, як за працівника, сплачує страхові внески. Новелою з січня 2025 року є те, якщо внески не перевищують 30% нарахованої заробітної плати працівника, вони не підлягають оподаткуванню ПДФО та військовим збором. Якщо ж внески перевищують цю суму, то перевищення оподатковується відповідно до загальних правил [6].

У сфері сучасного спорту, через отримані травми спортсменами, зникнення клубів через економічну нестабільність і війну, є нагальною потреба у певних стандартних правилах, які допоможуть професійним спортсменам отримувати своєчасне медичне лікування та реабілітацію, завдяки страхуванню. Внесені зміни обов'язково мають враховувати специфіку отримання травм спортсменом-професіоналами у спорті, фактори отримання травм, облік травм та професійних захворювань спортсменів, спеціальний порядок проведення розслідування та оформлення відповідної документації, отримання спортсменом реального відшкодування.

Правила медичного страхування для спортсменів, які повинні включати певний перелік послуг, який має бути обов'язковим до виконання роботодавцями. Добровільне медичне страхування для спортсмена-професіонала під час здійснення ним трудових обов'язків згідно контракту, не повинно підлягати оподаткуванню. Завдяки страхуванню спортсмен-професіонал зможе своєчасно отримувати якісні медичні послуги та проходити реабілітацію для повноцінного відновлення здоров'я і повернення до виконання трудових обов'язків, визначених контрактом.

Література:

1. Закон України "Про фізичну культуру і спорт" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. 1993. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>.

2. Закон України "Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. 2000. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1954-14#Text>.

3. Закон України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. 1999. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>.

4. Закон України "Про охорону праці" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. 1992. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>.

5. Постанова Кабінету Міністрів України №337 "Про затвердження порядку розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві" [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. 2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-2019-%D0%BF#Text>.

6. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. 2010. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Антон ДОНЕЦЬ

*кандидат юридичних наук, доцент,
асистент кафедри цивільного права,
провідний спеціаліст Центру спортивного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

**ПРАВОВІ АСПЕКТИ АДАПТАЦІЇ СПОРТСМЕНІВ ПІСЛЯ
ЗАКІНЧЕННЯ КАР'ЄРИ В КОНТЕКСТІ МЕХАНІЗМУ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

Професійна спортивна кар'єра становить лише один етап життя атлета, але найчастіше його завершення настає у віці 30–35 років. Це період, який в інших видах професійної діяльності лише становить етап професійного зростання. Об'єктивно, спортсмен постає перед питаннями: як забезпечити своє фінансове становище, як реалізуватись у новому середовищі, як психологічно подолати кризу самотності.

Після завершення спортивної кар'єри колишні професійні (в широкому розумінні) спортсмени нерідко зіштовхуються з комплексом проблем психологічного характеру. До найпоширеніших з них належать: синдром втраченого сенсу життя, зниження самооцінки, депресивні стани, а також підвищений ризик розвитку залежностей (зокрема від підвищених навантажень).

Відчуття втрати ідентичності — «я більше не спортсмен» — часто стає причиною глибокої внутрішньої кризи. Крім того, тривале життя в умовах жорсткої дисципліни та графіку, а також постійна зосередженість на результаті можуть ускладнювати адаптацію до більш гнучкого, самостійного ритму повсякденного життя.

В свою чергу, соціальні труднощі включають втрату стабільних соціальних зв'язків з командою та тренерським штабом, відсутність досвіду у «звичайному» професійному середовищі, незрозуміння правил ринку праці, відчуття ізоляваності або неприйняття в нових соціальних ролях. Часто спортсмени не мають вищої освіти або досвіду, окрім спорту, що обмежує їхні шанси на успішне працевлаштування без додаткової підготовки.

За даними Всесвітньої Асоціації Футболістів Професіоналів (FIFPro), понад 60% футболістів зі світової еліти відчувають психологічні труднощі після завершення кар'єри. Численні дослідження вказують на зв'язок між травматизмом у професійному спорті та порушеннями психіки, серцево-судинної та опорно-рухової систем.

За даними Євростату (англ. European Statistical Office, Eurostat), станом на 2023 рік у країнах ЄС понад 1,55 мільйона людей працюють у сфері спорту, з яких значну частку становлять колишні спортсмени, які реалізують себе як тренери (понад 41%), менеджери (близько 17%) або функціонери та спортивні консультанти. У країнах Скандинавії рівень залучення колишніх спортсменів до спортивної інфраструктури сягає понад 70% завдяки державним програмам перепідготовки та працевлаштування.

В Україні, за неофіційними даними Міністерства молоді та спорту, спортивних федерацій та асоціацій, профспілкових організацій спортсменів, близько 38% спортсменів, які завершили кар'єру, залишаються в спортивній сфері, переважно як дитячі тренери, проте

решта мають труднощі із працевлаштуванням через відсутність системної підтримки та відповідної освіти.

Вже згадана організація FIFPro, що представляє професійних футболістів у понад 60 країнах, реалізує масштабну програму підтримки кар'єрного переходу спортсменів, які завершили або завершують свою кар'єру. Компоненти цієї програми включають: менторські програми, доступ до психологів, освітні гранти та підтримку в започаткуванні власного бізнесу. Програма має сталий характер і є прикладом успішної міжсекторальної співпраці профспілок, держави та бізнесу.

Варто також звернути увагу на низку інших міжнародних програм, які демонструють ефективність інституційної підтримки колишніх спортсменів:

IOC Athlete365 Career+ — глобальна ініціатива Міжнародного олімпійського комітету, що пропонує онлайн-курси, інструменти для кар'єрного планування, менторські програми та доступ до сертифікованих консультантів з кар'єри.

Athlete Career Transition (ACT) — платформа, яка надає індивідуальні консультації, програми перекваліфікації та доступ до корпоративних партнерств для працевлаштування.

Dame Kelly Holmes Trust (Велика Британія) — працює з молодими людьми, залучаючи до наставництва колишніх спортсменів. Це дозволяє їм не лише адаптуватися до нового життя, а й реалізувати лідерський потенціал.

CEU Athlete Support Programme (Іспанія) — поєднує навчання та спорт, зокрема надаючи стипендії для здобуття освіти після завершення спортивної кар'єри.

LAPS (Life After Professional Sport) — британська ініціатива, яка об'єднує роботодавців, рекрутерів і спортсменів, забезпечуючи адаптацію через реальне працевлаштування та бізнес-орієнтовані заходи.

Наведені приклади демонструють важливість багатокомпонентного підходу, який передбачає не лише освітні ресурси, а й психологічний супровід, законодавчу підтримку та залучення бізнесу. Саме такий підхід має бути взятий за основу і в українських реаліях.

В Україні на даний момент відсутні цілісні державні або приватні програми, які б ставили перед собою подібні завдання. Ба більше, на законодавчому рівні прослідковується відсутність будь-яких положень щодо регулювання даного питання. Навіть, в Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року та відповідних дворічних Планах заходів щодо реалізації етапів цієї стратегії відсутні хоч би які положення щодо адаптації та підтримки спортсменів після закінчення ними кар'єри.

Виявляється також хибність у базисному підході до цієї проблематики: легальне визначення спортсмена виключає розповсюдження положень галузевих нормативно-правових актів на осіб, які закінчили кар'єру та вже не займаються спортом, відповідно – не є спортсменами.

З огляду на виклики, які постають перед українськими спортсменами після завершення професійної кар'єри, виникає необхідність розробки цілісної державної політики у сфері адаптації колишніх атлетів. Основні напрями такої політики мають включати:

- розробку спеціального законодавства, що гарантуватиме колишнім спортсменам право на безоплатне проходження перекваліфікації, доступ до психологічної допомоги та підтримку в працевлаштуванні;
- інтеграцію елементів адаптації до Стратегії розвитку спорту в Україні до 2028 року — шляхом включення розділів щодо посткар'єрної підтримки, наставництва, залучення до освітньої та громадської діяльності;
- створення Українського центру трансформації кар'єри спортсменів при Міністерстві молоді та спорту — органу,

відповідального за впровадження програм, інформаційний супровід, менторство та моніторинг результатів адаптації.

З метою запровадження ефективної моделі адаптації спортсменів після завершення кар'єри в Україні, необхідно передбачити чіткі та системні правові кроки на державному рівні. До таких заходів належать:

- прийняття спеціального закону «Про соціальну адаптацію та підтримку спортсменів після завершення кар'єри», який має визначити правовий статус таких осіб, їхні базові соціальні гарантії, а також механізми доступу до освітніх, медичних, психологічних і професійних послуг;
- внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт», зокрема щодо розділу про постспортивну реабілітацію, кар'єрне консультування та участь держави у фінансуванні перекваліфікаційних програм;
- розробка підзаконних нормативних актів — постанов КМУ, наказів Мінмолодьспорту, МОЗ та МОН — які регламентуватимуть порядок створення регіональних програм адаптації, механізми взаємодії з закладами освіти, спортивними федераціями та центрами зайнятості;
- встановлення обов'язкових соціальних квот для колишніх спортсменів у державних освітніх програмах та при прийомі на державну службу або до муніципальних органів управління у сфері спорту та молодіжної політики.
- фінансове (зокрема податкове) стимулювання бізнесу, який залучає до стажування чи працевлаштування спортсменів після завершення кар'єри — шляхом запровадження податкових пільг, грантів або компенсацій за програмами державно-приватного партнерства;
- укладання міжвідомчих договорів між НОК, спортивними федераціями, закладами освіти та місцевими органами влади щодо спільної реалізації адаптаційних програм.

Такі заходи потребують міжвідомчої координації, наукового супроводу та обов'язкового залучення громадських організацій і профспілок спортсменів до процесу формування відповідної політики. Лише за умови системного правового регулювання адаптація колишніх спортсменів набуде характеру не поодиноких ініціатив, а стабільної державної інституційної практики.

Окремим напрямком є Залучення соціально відповідального бізнесу до створення програм стажування, освітніх грантів та підтримки спортсменів у започаткуванні підприємницької діяльності (за моделлю EY або FIFPro).

В цьому контексті ключовим є визнання того, що сучасний бізнес, особливо у сфері спорту, має не лише економічну, але й соціальну відповідальність. Згідно з принципами ООН у сфері бізнесу та прав людини (UN Guiding Principles on Business and Human Rights), компанії повинні дотримуватись прав людини та сприяти соціальному добробуту громад, в яких вони діють. Це особливо актуально для великих спортивних брендів, федерацій, трансляторів і спонсорів, чий прибуток безпосередньо залежить від результатів та іміджу спортсменів. Їхній обов'язок — створювати умови не лише для спортивної реалізації, але й для гідного майбутнього після завершення кар'єри. Це означає участь у фінансуванні адаптаційних програм, наданні стипендій, менторстві та працевлаштуванні колишніх атлетів.

Державна підтримка таких ініціатив є не просто бажаною, а необхідною умовою для сталого розвитку спортивної інфраструктури, підвищення престижу професії спортсмена та зміцнення соціального капіталу нації. Колишній спортсмен — це носій унікального досвіду, культури дисципліни, лідерських навичок, які мають цінність для суспільства. Завдання правової системи — створити умови, за яких цей

потенціал буде збережено, переосмислено і реалізовано на користь держави.

ДУТЧАК М.В.

*доктор наук з фізичного виховання та спорту, професор,
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
професор кафедри оздоровчо-рекреаційної рухової активності*

КОВАЛЬ К.О.

*Національний університет фізичного виховання і спорту України,
аспірантка кафедри оздоровчо-рекреаційної рухової активності*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ СПОРТСМЕНІВ У КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ АНТИДОПІНГОВОЇ ОСВІТИ

Вступ. Соціальний захист спортсменів охоплює систему заходів, спрямованих на забезпечення їхніх прав, здоров'я та благополуччя під час спортивної діяльності. Одним із ключових сучасних викликів у спорті є проблема допінгу, яка не лише порушує принципи чесної гри, але й становить пряму загрозу здоров'ю та репутації атлета [8]. У відповідь на це, міжнародна спільнота та національні уряди приділяють дедалі більше уваги антидопінговій освіті – системі навчально-просвітницьких заходів для спортсменів та їх оточення. Антидопінгова освіта розглядається як важливий елемент соціального захисту спортсменів, адже покликана попередити застосування допінгу, захистити здоров'я спортсменів, забезпечити рівні умови змагань та поінформувати про права й обов'язки у сфері антидопінгу. В академічних і правових колах України наголошується на необхідності правового забезпечення соціального захисту спортсменів [10,11]. В цій статті обґрунтовано значення антидопінгової освіти як складової соціального захисту спортсменів, проаналізовано нормативні засади такої освіти та практичні аспекти її впровадження.

Мета – обґрунтувати роль і доцільність антидопінгової освіти як елементу соціального захисту спортсменів, визначити її основні завдання

та очікувані результати впровадження у сфері фізичної культури і спорту з урахуванням міжнародних норм та національного досвіду.

Методи аналізу й узагальнення наукової літератури, інформаційних ресурсів мережі Інтернет, документальних матеріалів та статистичних даних.

Результати та обговорення. Антидопінгова освіта охоплює просвітницьку діяльність, спрямовану на формування у спортсменів стійкого неприйняття допінгу та знання правил чесного спорту. Це практично орієнтований компонент соціального захисту, оскільки через освіту спортсмен отримує інформацію, необхідну для власної безпеки та успішної кар'єри [2]. Таким чином, освіта створює умови, за яких незнання чи необережність не стають причиною випадкового порушення – адже незнання природи чи наслідків вживання заборонених речовин не звільняє від відповідальності спортсмена [4].

Антидопінгова освіта виконує одразу декілька захисних соціальних функцій, а саме охорона здоров'я спортсменів, забезпечення чесної конкуренції, підтримка реабілітації та рівних можливостей.

Допінг несе серйозну загрозу фізичному і психічному здоров'ю атлетів. Просвітницькі програми акцентують увагу на медичних наслідках вживання заборонених препаратів [4], а отже запобігають шкоді здоров'ю.

Знання про етичні аспекти допінгу формують у спортсменів розуміння, що допінг порушує принцип рівних можливостей і справедливості у спорті [8]. Освітні заходи виховують в атлетів повагу до принципів «чесної гри» та негативне ставлення до допінгу у спортивному середовищі [5].

У випадках, коли спортсмен все ж зіткнувся з допінг-порушенням (свідомо чи під тиском оточення), соціальний захист передбачає підтримку його реабілітації – медичної, психологічної, соціально-правової. Фахівці відзначають нестачу такої підтримки: відсутні програми після допінгової

реабілітації, немає достатніх гарантій захисту прав спортсменів, яких змусили вживати допінг, та існують прояви дискримінації щодо осіб, що повертаються після допінгових санкцій [1].

Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті (ЮНЕСКО, 2005) [9] та Антидопінгова конвенція (Рада Європи, 1989) [4] закладають правову основу для обов'язкового впровадження системи антидопінгової освіти як складової відповідної державної політики: обидва документи зобов'язують розробляти й реалізовувати інформаційно-освітні програми для спортсменів, тренерів, медиків і ширшого спортивного середовища, які мають охоплювати медичні й етичні ризики допінгу, процедури допінг-контролю, права та обов'язки атлетів, перелік заборонених речовин і методів, а також підтримувати безперервне навчання від початкової підготовки до завершення кар'єри. Україна як сторона обох конвенцій імплементує ці зобов'язання до національного законодавства та піддається регулярному міжнародному моніторингу виконання освітніх стандартів.

Відповідно до Всесвітнього антидопінгового кодексу [4] та Міжнародного стандарту освіти (ВАДА, 2021) [17] міжнародні та національні організації повинні планувати, впроваджувати, контролювати та проводити антидопінгові освітні програми. Антидопінгова освіта визначається як проведення навчання з антидопінгових тем для розвитку навичок чистої спортивної поведінки та прийняття обґрунтованих рішень, а освітня програма – як сукупність освітніх заходів, що відповідні організації проводять для досягнення запланованих цілей навчання [3].

В Україні антидопінгова освіта здобула чітку правову основу з прийняттям у 2022 році Закону України «Про антидопінгову діяльність у спорті», який уповноважив Національний антидопінговий центр планувати, впроваджувати та оцінювати інформаційно-освітні програми із запобігання допінгу [6]

Провідні країни демонструють, що антидопінгова освіта слугує ефективним інструментом соціального захисту спортсменів: у Британії UKAD поєднує сертифікацію тренерів і доступні онлайн-платформи для оперативної підтримки атлетів у складних допінг-ситуаціях; у Франції AFLD інтегрує юридичні та медичні семінари з онлайн-курсами, що допомагають спортсменам та їхнім родинам уникати випадкових дискваліфікацій та зберігати кар'єру; у Німеччині NADA пропонує інтерактивні курси з інклюзивними форматами (зокрема жестова мова), щоб залучити вразливі групи та забезпечити рівні умови участі; у Польщі POLADA залучає амбасадорів-спортсменів для поширення цінностей «чистого спорту» й формування соціальної відповідальності. В усіх цих моделях поєднується превенція допінгу, правова обізнаність, медична грамотність і соціальна підтримка, що створює для атлетів комплексний захист здоров'я, репутації та кар'єри [7].

Висновки. Антидопінгова освіта є невід'ємною складовою системи соціального захисту спортсменів у сучасному спорті. Вона виконує превентивну функцію, забезпечуючи атлетів знаннями про небезпеки допінгу, їхні права та обов'язки, і тим самим охороняє їхнє здоров'я, спортивну кар'єру та репутацію.

Соціальний захист спортсменів у XXI столітті – це не лише фінансові гарантії чи медичне страхування, а й право спортсмена на інформацію і освіту щодо безпечного та чесного заняття спортом.

Література:

1. Backhouse S, Whitaker L, Patterson L, Erickson K, McKenna J. Social psychology of doping in sport: a mixed-studies narrative synthesis. Leeds : Carnegie Research Institute, Leeds Beckett University, 2015. 263 p. URL: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/literature_review_update_-_final_2016.pdf (date of access: 30.05.2025).
2. Сергієнко В. М., Сірик А. Є. Допінг та антидопінгова освіта сучасного спорту. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 15: Науково-педагогічні проблеми фіз. культури (фіз. культура і спорт)*. 2021. Вип. 3К(131). С. 58-61.

3. WADA International standard of education (ISE). 2021 URL: https://www.wada-ama.org/sites/default/files/resources/files/international_standard_ise_2021.pdf (date of access: 30.05.2025).
4. Всесвітній антидопінговий кодекс. 2021. URL: https://nadc.org.ua/wpcontent/uploads/2021/01/The_Code_2021_UA.pdf/ (дата звернення: 30.05.2025).
5. Антидопінгова конвенція Ради Європи. Страсбург, 1989. URL: <https://nadc.org.ua/dokumenty/mizhnarodni-konventsiiy/antydingova-konventsiya/> (дата звернення: 30.05.2025).
6. Закон України “Про антидопінгову діяльність у спорті”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-20#Text> (дата звернення: 30.05.2025).
7. Коваль К.О., Дутчак М.В. Аналітичний огляд міжнародного досвіду з формування та реалізації освітніх програм у системі антидопінгової діяльності в спорті. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2024. № 3 (67). С. 3-11. URL: <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2024-03-03-11> (дата звернення: 30.05.2025).
8. Коваль К.О., Дутчак М.В. Проблематика формування та реалізація освітніх програм у системі антидопінгової діяльності у спорті. *Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура*. 2024. № 42. С. 18-25. URL: <https://doi.org/10.15330/fcult.42.18-25> (дата звернення: 30.05.2025).
9. Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_007#Text (дата звернення: 30.05.2025).
10. Полянський А.О. Правові гарантії реалізації та захисту прав спортсменів України. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г.С. Сковороди «Право»*. 2011. Вип. 17. С. 75–78. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/97e4a240-ca04-46a2-ad39-dde8d411bc32/content> (дата звернення: 30.05.2025).
11. Іншин М.І., Мельник Я.Я. Забезпечення соціальних прав у спорті: монографія. Київ : Освіта України, 2021. 272 с.

Георгій ЗАНТАРАЯ

*голова адміністрації Святошинського району міста Києва,
голова комісії атлетів Національного олімпійського комітету
України, чемпіон світу, чемпіон Європи, переможець Європейських ігор та
перший чемпіон світу з дзюдо в історії України*

ПРО РОЛЬ КОМІСІЙ АТЛЕТІВ У ЗАХИСТІ ПРАВ СПОРТСМЕНІВ В УКРАЇНІ І В СВІТІ

Доброго дня, дякую за запрошення!

Комісія атлетів є одним із ключових органів, який працює з атлетами і з вищим керівництвом Національного олімпійського комітету або іншого спортивного органу.

Якщо атлет звертається до нас з проблемами, ми одразу реагуємо і йдемо на допомогу у вирішенні того чи іншого питання. Ми всі знаємо, що останні три роки дуже важливі для нас, дуже важкі, тому всі ці останні три роки ми приділили тому, щоб представників країни-терористів не було на Олімпійських іграх і на інших міжнародних змаганнях. Я вважаю, що це є пріоритетною темою і ми будемо і надалі працювати над цим.

Сьогодні є великий виклик, до прикладу, дзюдо допустили Білорусь під їхнім прапором. Вважаю, що треба ще більше посилити роботу з федераціями, з міжнародними федераціями, з Міжнародним Олімпійським Комітетом і комісією атлетів. В Міжнародному Олімпійському Комітеті є дуже багато грантових програм, які йдуть на зустріч спортсменам щодо досягнення результатів і щодо реалізації після спортивної кар'єри.

Всю цю інформацію ми одразу скидаємо в комісію атлетів, і в комісії атлетів кожен представник повинен скинути в свою федерацію, донести цю інформацію до атлетів, які знаходяться в тій чи іншій федерації. Повторюю, що найголовніша тема і найболюча над тим, яким ми працювали, це недопуск представників країни-терористів. Завдяки Національному Олімпійському Комітету і президенту Національного Олімпійського Комітету нам вдалося це зробити.

Ми бачили, що на Олімпійських іграх в Парижі їх було 13, якщо не помиляюсь. До цього їх було на попередніх олімпійських іграх більше 500. Це є результат, це є спільна робота з Національним Олімпійським Комітетом, з Міністерством молоді спорту та з іншими федераціями.

В цьому нам дуже допомагав Міжнародний Олімпійський Комітет. Готовий відповісти на всі запитання, якщо вони є. Якщо немає, я свію доповідь закінчу. Бажаю вам міцного здоров'я, бережіть себе, не ігноруйте тривогу.

Наталія КОВАЛЕНКО

*кандидат наук у сфері фізичної культури і спорту,
Заслужений юрист України,
заступник Виконавчого директора НОК України*

СПОРТСМЕН В УМОВАХ ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЇ ТА КОМЕРЦІАЛІЗАЦІЇ СПОРТУ

Центральною фігурою в сучасному спорті, головною дієвою особою на всіх спортивних змаганнях є спортсмен - людина, майстерність якої створює дивовижне по красі, емоційне і захоплююче видовище, що привертає увагу величезної глядацької аудиторії [4].

Спортсмен виступає представником своєї країни, завдяки досягненням якого найчастіше звучить Гімн країни та піднімається прапор країни, формується її імідж. Він є носієм олімпійських цінностей, бере на себе зобов'язання дотримуватись антидопінгових норм, етичних норм тощо.

Не менш важливою є виховна роль спортсменів, майстерність і досягнення яких залучають в спорт мільйони людей, формують у них прагнення до фізичної досконалості, здорового способу життя [3].

Проте, ця визначна роль не вберігає спортсмена від безлічі спортивних, соціальних, економічних, психологічних та інших проблем і неприємностей, які супроводжують багаторічну спортивну кар'єру і негативно впливають на нього [1, 5]. Адже протягом тривалого періоду спортсмен змушений витратити дуже великий обсяг часу на тренувальну і змагальну діяльність, часто приносячи в жертву навчання, особисте життя, здоров'я.

Весь цей великий комплекс різноманітних проблем можна розділити на дві основні групи: ті, що обумовлюються різними факторами, які впливають на спортсменів всередині сфери спорту; ті, що породжені факторами, які впливають на спортсменів ззовні сфери спорту.

До першої групи можна віднести наступні проблеми:

- що виникають через не сформовані взаємини між спортсменом і його тренером, між особистим тренером і тренерами збірних команд;
- що породжуються нераціонально спланованою підготовкою;
- зумовлені «близько спортивними іграми» чиновників та інших функціонерів спортивних відомств, тенденційністю спортивних суддів;
- що виникають внаслідок травм і захворювань;
- що виникають у спортсменів через використання тих чи інших заборонених (фармакологічних та інших) засобів і методів;
- що є наслідком дуже тривалої багаторічної концентрації інтересів спортсмена і його зусиль виключно на спортивній та змагальній діяльності.

До другої групи проблем, що впливають на спортсменів ззовні сфери спорту, можна віднести такі проблеми:

- що виникають через незадоволення спортсменів своїми житлово-побутовими умовами, фінансовим, матеріальним забезпеченням тощо;
- що зумовлені політизацією спорту вищих досягнень;
- що виникають через прояви расизму, військової агресії, тероризму;
- що породжуються комерціалізацією спорту;
- які є наслідком тенденційності та заангажованості медіа;
- що пов'язані з залученням відомих атлетів в різні політичні кампанії, комерційні та рекламні акції;
- з якими спортсмени стикаються після завершення своїх виступів у спорті вищих досягнень (складності в отриманні повноцінної освіти і гідної роботи, труднощі звикання до звичайного постспортивного життя і т.п.).

Прагненням до підвищення рівня своїх досягнень спортсмени впливають на розвиток різних напрямків спортивної науки, на розробку, створення і виробництво більш ефективного спортивного обладнання,

спортінвентарю, спортивної форми, спеціалізованих продуктів харчування, дозволених засобів фармакологічної підтримки спортсменів тощо [6], що сприяло виникненню у світі цілої бізнес індустрії, пов'язаної із спортом.

В умовах все більшої комерціалізації та професіоналізації сучасного олімпійського спорту об'єктивною реальністю стало виділення занять спортом в самостійний вид професійної діяльності і формування професії «спортсмен».

В незалежній Україні вперше поняття професійної діяльності в спорті було введено Законом України «Про фізичну культуру і спорт» 24 грудня 1993 року (надалі – Закон). Законом визначено, що професійна діяльність спортсмена є основним джерелом його доходів, з ним укладається трудовий контракт, де визначаються обов'язкові умови, в тому числі умови організації занять спортом, участь у змаганнях, страхування життя і здоров'я спортсмена, зобов'язання щодо дотримання ним антидопінгових вимог, правил щодо недопущення маніпуляцій у спорті, етичних норм, обов'язок досягнення певного спортивного результату, оплати праці, преміювання тощо. На спортсмена, як сторону трудового контракту, поширюється дія норм трудового законодавства України.

На виконання Закону в подальшому професія «Спортсмен» була внесена до Національного класифікатора України «Класифікатор професій», що дозволило вирішити всі питання регулювання трудових відносин, пенсійного та соціального забезпечення спортсменів.

Умови організації занять спортом на професійному рівні визначається не тільки законодавчими актами України а й статутами, положеннями та іншими регламентними документами відповідних українських і міжнародних спортивних організацій.

Серед проблем, з якими стикаються спортсмени, що задіяні в спорті вищих досягнень, однією з основних є сформована спортивна ідентичність, яка виражається в тому, що атлет усвідомлює і сприймає себе виключно як

спортсмена [2]. Така спортивна ідентичність є для атлета центральною і згодом вона досить відчутно ускладнює перехід до нового для нього постспортивного життя [7, 8].

Саме тому, при підготовці спортсменів високого класу до постспортивного життя слід звертати особливу увагу на отримання ними, під час занять спортом, повноцінної освіти.

Тут складність полягає в тому, що професійному спортсмену, з одного боку, як правило, важко повсякденно поєднувати спортивну кар'єру з навчанням, а, з іншого боку, в подальшому, колишньому спортсмену буде важко конкурувати з тими, хто присвятив роки отриманню належної освіти, професійному вдосконаленню у виробничій практиці і роботі за фахом.

Розуміючи цю проблему МОК і Комісія атлетів МОК в 2005 році спільно з компанією АДЕККО запровадила програму професійної адаптації спортсменів «IOC Athletes 'Career Programm». Основною метою програми є максимальне сприяння атлетам в отриманні освіти під час активної спортивної кар'єри та інтеграція атлетів в майбутнє суспільне життя після її завершення, сприяння у налагодженні зв'язків між атлетом та потенційним роботодавцем. За час роботи програми тисячі атлетів з 35 країн, включаючи і Україну, пройшли курс професійної адаптації.

Схожі програми запроваджують і національні олімпійські комітети та спортивні федерації. Так, НОК України вже протягом більш ніж 15 років на базі своїх регіональних відділень реалізує програму з посткар'єри для атлетів, яку щороку проходять від 25 до 27 атлетів із усіх регіонів України.

Важливою частиною міжнародної політики, спрямованої на захист інтересів спортсмена і його місця в житті, як у спорті так і в суспільстві, відіграють органи, створені для представлення та захисту його інтересів.

Прикладом цього є діяльність різноманітних комісій (комісії атлетів, комісії з антуражу атлета), створених в МОК, континентальних об'єднаннях

національних олімпійських комітетів, національних олімпійських комітетах, в міжнародних і національних федераціях.

На закінчення можна сказати, що гострі соціальні проблеми, що виникають у спортсменів в останні роки, розглядаються на державному рівні в різних країнах, обговорювалися на олімпійських конгресах, в Комісії атлетів МОК, на засіданні Європейського парламенту і на інших форумах.

Література:

1. Дрюков В. Формування організаційної структури спорту відповідно до навколишнього середовища сучасної системи підготовки спортсменів / В. Дрюков, Ю. Павленко // Актуал. пробл. фіз. культури і спорту. – 2016. Вип. 35 - № 1. – С. 3 – 10.
2. Коваленко Н. Проблемы спортсменов, связанные с их социальной самоидентификацией, трудностями в получении полноценного образования и необходимостью адаптации к обычной жизни после окончания спортивной карьеры / Н. Коваленко // Наука в олимпийском спорте. – 2015. – № 4. – С. 74–87.
3. Олимпийский спорт: в 2 т. / В. Н. Платонов, С. Н. Бубка, М. М. Булатова и др. – [под общ. ред. В. Н. Платонова]. – К.: Олимп. лит., 2009. – Т. 2. – 696 с.
4. Платонов В. Н. Олимпийский спорт: [учебник]: в 2 кн. / В. Н. Платонов, С. И. Гуськов. – К.: Олимп. л-ра, 1994. – Кн. 1. – 496 с.
5. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте: общая теория и ее практические приложения / В. Н. Платонов. – К.: Олимп. л-ра, 2004. – 808 с.
6. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения : учебник [для тренеров] : в 2 кн. / В. Н. Платонов. – К.: Олимп. лит., 2015. – Кн. 2. – 770 с.
7. Brewer B. W. Athletic identity: Hercules' muscles or Achilles heel? / B. W. Brewer, J. L. Van Raalte, D. E. Linder // Intern. J. of Sport Psychology. – 1993. – Vol. 24. – P. 237–254.
8. Reints A. Managing athletes' post-athletic careers / A. Reints, P. Wylleman // Managing high performance sport / ed. by P. Sotiriadou, V. De Bosscher. – New York: Routledge, 2013. – P. 221–236.

КОГУТ І. О.

д.фіз.вих., проф.

*Національний університет фізичного виховання і спорту України,
професор кафедри професійного, неолімпійського та адаптивного спорту*

ГОНЧАРЕНКО Є. В.

к.фіз.вих., доц.

*Національний університет фізичного виховання і спорту України,
декан тренерського факультету*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

Вступ. Питання соціальної захищеності ветеранів війни набуває особливої актуальності в умовах сучасних викликів, пов'язаних з наслідками збройної агресії росії проти України. Одним із важливих інструментів реінтеграції ветеранів у суспільство є залучення до фізичної культури і спорту, які забезпечують не лише фізичну реабілітацію, а й психологічну адаптацію, сприяючи подоланню наслідків бойових травм і посттравматичних станів. Комплексний підхід до підтримки ветеранів потребує узгоджених дій державних інституцій, громадських організацій і волонтерських рухів, а також належного фінансування і розвитку спортивної інфраструктури.

Мета – характеристика сучасного стану забезпечення соціальної захищеності ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту в Україні шляхом аналізу нормативно-правового забезпечення цієї діяльності.

Результати дослідження та їх обговорення. В умовах зростання кількості ветеранів війни внаслідок збройної агресії проти України питання їх соціальної захищеності стає дедалі актуальнішим. Серед важливих напрямів реабілітації та інтеграції ветеранів у суспільство виокремлюється сфера фізичної культури і спорту, що сприяє як фізичній реабілітації, так і психологічному відновленню.

З метою характеристики сучасного стану нормативно-правового забезпечення соціальної захищеності ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту в Україні проведено аналіз ключових законодавчих та стратегічних документів (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік нормативно-правових документів, спрямованих на забезпечення соціальної захищеності ветеранів війни в Україні у сфері фізичної культури і спорту

<i>Документ</i>	<i>Характеристика</i>
Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо спорту ветеранів війни», 2025 [9]	Законом передбачено створення належних умов для забезпечення доступності послуг у сфері фізичної культури і спорту щодо занять фізичною культурою і спортом ветеранами війни та членами їхніх сімей
Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо адаптивного спорту», 2025 [1]	Закон закріплює адаптивний спорт як пріоритетний напрям державної політики у сфері фізичної культури і спорту, визначає засади розвитку спортивної діяльності осіб з інвалідністю, включаючи ветеранів війни. Для ветеранів з інвалідністю це розширює доступ до програм фізичної реабілітації та соціальної інтеграції через спорт.
Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2030 року», 2025 [10]	Концепція спрямована на визначення пріоритетів державної політики у сфері фізичної культури і спорту до 2030 року, з акцентом на інклюзію та рівність доступу. Вона передбачає розвиток адаптивного спорту та спорту ветеранів війни, створення безбар'єрної спортивної інфраструктури, підтримку програм реабілітації та соціальної інтеграції ветеранів війни через фізичну активність і змагання.
Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», 1993	Закон визначає статус учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни та інших категорій ветеранів. Закон гарантує ветеранам право на

(з останніми змінами 2025) [4]	медичне обслуговування, санаторно-курортне лікування, психологічну реабілітацію, пенсійне забезпечення та інші пільги. Серед гарантій передбачено доступ до закладів фізичної культури і спорту, участь у спортивно-реабілітаційних заходах.
Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я», 2021 (з останніми змінами 2024) [3]	Закон створює нормативну базу для побудови системи комплексної медичної, психологічної, фізичної та соціальної реабілітації, зокрема для ветеранів війни. Окрема увага приділяється фізичній реабілітації як компоненту цілісної реабілітаційної допомоги. Спорт розглядається як важливий інструмент підтримки здоров'я осіб, які зазнали бойових поранень.
Закон України «Про фізичну культуру і спорт», 1994 (з останніми змінами 2025) [5]	Закон визначає засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту, передбачає сприяння розвитку спорту серед ветеранів війни, забезпечення доступу осіб з інвалідністю до спортивної інфраструктури, створення спеціалізованих програм адаптивного спорту.
Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», 1991 (з останніми змінами 2024) [2]	Встановлює принципи рівних прав і можливостей для осіб з інвалідністю, включаючи ветеранів, які набули інвалідність під час служби. Документ гарантує їм право на участь у спортивних заходах і доступ до спортивної інфраструктури, адаптованої до потреб цих осіб.
Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, 2021 (з останніми змінами 2025) [7]	Стратегія спрямована на формування інклюзивного суспільства, створення доступного середовища для всіх громадян, зокрема для ветеранів війни з інвалідністю. У сфері спорту передбачається розширення інфраструктури безбар'єрного доступу до спортивних закладів та організація спортивних програм для ветеранів.
Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які	Постанова Кабінету Міністрів України закладає правові підстави для фінансування програм реабілітації, у яких фізична культура і спорт використовуються як складова частина комплексного підходу до відновлення ветеранів війни. Постанова закладає основу для інтеграції

звільняються або звільнені з військової служби, з числа ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, членів сімей таких осіб, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України», 2017 (з останніми змінами 2025) [8]	рухової активності та спорту в систему комплексної реабілітації ветеранів війни.
Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікована у 2010 р. Законом України «Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї» [6]	Визначає міжнародні стандарти захисту прав осіб з інвалідністю, зокрема право на фізичну активність, спорт та участь у спортивних заходах на рівних засадах. Україна як держава-учасниця взяла на себе зобов'язання забезпечити ветеранам відповідні умови для залучення до спорту.

Аналіз нормативно-правової бази свідчить про поступове формування в Україні системи державного регулювання, спрямованої на забезпечення соціальної захищеності ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту. Прийняті закони та підзаконні акти окреслюють основні напрями діяльності у цьому секторі: від створення умов для залучення ветеранів до занять фізичною культурою і спортом до розвитку інклюзивної спортивної інфраструктури та адаптивного спорту і спорту ветеранів війни.

Важливо зазначити, що ухвалення змін до законодавства у 2025 р., зокрема щодо адаптивного спорту та спорту ветеранів війни, свідчить про посилення уваги до специфічних потреб цієї соціальної групи. Створення можливостей для участі ветеранів у спортивних заходах, підготовка

спеціалізованих тренерів і розвиток безбар'єрного середовища є позитивними зрушеннями на шляху до інтеграції ветеранів у суспільство через фізичну культуру.

Водночас аналіз чинних нормативно-правових актів дозволяє окреслити шляхи подальшого розвитку забезпечення соціальної захищеності ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту, а саме: посилення міжвідомчої координації; розробка комплексних механізмів реалізації державних програм на регіональному рівні; підготовка достатньої кількості спеціалізованих тренерських кадрів для роботи з ветеранами, які мають інвалідність або психоемоційні порушення; стимулювання громадських ініціатив та залучення міжнародної допомоги. Доцільно також ініціювати розробку окремої національної програми з розвитку спорту ветеранів війни, яка б включала цільові показники щодо залучення ветеранів війни до фізичної активності та розбудови необхідної інфраструктури.

Висновки. Проведений аналіз свідчить про наявність базових нормативно-правових передумов для забезпечення соціальної захищеності ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту в Україні. Однак для досягнення реальної ефективності необхідні подальші кроки щодо розширення доступу ветеранів до спортивних ресурсів, вдосконалення механізмів реалізації існуючих програм, зміцнення кадрового потенціалу та покращення інфраструктурного забезпечення. Інтеграція фізичної культури і спорту в систему реабілітації та соціальної адаптації ветеранів має стати важливою складовою державної політики на довгострокову перспективу.

Література:

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо адаптивного спорту» від 2025 р. № 4370-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4370-20#Text>
2. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» від 1991 р. (із змінами станом на 2024 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

3. Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 2021 р. (із змінами станом на 2024 р.). URL: <https://surl.li/tadbhj>
4. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 1993 р. (із змінами станом на 2025 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
5. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 1994 р. (із змінами станом на 2025 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
6. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікована Україною у 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
7. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, 2021 р. (із змінами станом на 2025 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2025-%D1%80#n12>
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку та умов забезпечення соціальної та професійної адаптації осіб, які звільняються або звільнені з військової служби» від 2017 р. (із змінами станом на 2025 р.). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KP170432?an=2>
9. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо спорту ветеранів війни» від 2025 р. URL: <https://surl.li/equsfn>
10. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку фізичної культури і спорту на період до 2030 року» від 2025 р. № 525-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525-2025-%D1%80#Text>

Юрій КРИЗСЬКИЙ

*директор Координаційного центру «Спортивне право»
Національного олімпійського комітету України,
голова АО «Національна адвокатська компанія»,
аспірант Національного університету
фізичного виховання і спорту України*

РОЛЬ ФЕДЕРАЦІЙ У ЗАХИСТІ ПРАВ СПОРТСМЕНІВ: ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ. ФУНКЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙ ГРОМАДСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У КОНТЕКСТІ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СПОРТСМЕНІВ

Вступ. Соціальний захист спортсменів, тренерів, фахівців спортивної медицини та інших осіб, дотичних сфери спорту є важливим елементом державної політики, спрямованої на забезпечення ефективного розвитку фізичної культури і спорту. В сучасних умовах ця діяльність охоплює як державну, так і недержавну підтримку, спрямовану на гарантування гідного

рівня життя, умов праці, медичного обслуговування, соціального страхування, реабілітації після травм і пенсійного забезпечення після завершення спортивної кар'єри для відповідних категорій осіб. Роль спортивних федерацій у захисті прав спортсменів має принципове науково-практичне значення. Водночас правове регулювання соціального захисту спортсменів також можна розглядати і як складову частину спортивного права, оскільки, на думку таких авторитетних правознавців як А. Апаров [1], його предметом є досить широкий спектр суспільних відносин, пов'язаних не лише із безпосередньою реалізацією прав та інтересів людини у галузі спорту, але й різноплановою, у тому числі соціальною діяльністю у відповідній сфері фізичної культури і спорту.

Результати дослідження. Статути спортивних федерацій обов'язково визначають метою своєї діяльності - це задоволення та захист соціальних законних інтересів своїх членів (учасників). В Україні правове регулювання соціального забезпечення та захисту суб'єктів спортивної діяльності здійснюється цілою низкою нормативно-правових актів. Правові засади забезпечення відповідної діяльності визначає Закон України "Про фізичну культуру і спорт" [5], в якому містяться положення щодо обов'язку держави у забезпеченні дотримання національних соціальних стандартів у сфері фізичної культури і спорту.

Загальні механізми соціального захисту суб'єктів спортивної діяльності регулюються Кодексом законів про працю України [2] та Законом України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування" [3]. Окреме місце в системі нормативного регулювання цієї сфери займає Закон України "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю" [4], у якому закріплюється право таких осіб на заняття спортом і на відповідну державну підтримку.

Відповідно до українського законодавства чільне місце у цьому процесі також займають організації громадянського суспільства, найбільш

поширеними організаційно-правовими формами яких у сфері спорту є громадські об'єднання - федерації фізкультурно-спортивної спрямованості. Федерації як суб'єкти системи спорту виконують багато важливих функцій, в тому числі в сфері соціального захисту спортсменів та своїх членів.

Виходячи з аналізу положень вітчизняної нормативно-правової бази, що регулює відносини у сфері спорту, а саме другого розділу Закону України "Про фізичну культуру і спорт" – "Суб'єкти сфери фізичної культури і спорту" [5], можемо виокремити наступні функції громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості:

- функція координації діяльності з розвитку спорту або певних його видів, у тому числі, олімпійських, неолімпійських, параолімпійського та інших на загальнонаціональному рівні, передусім, за рахунок систематичної взаємодії з іншими суб'єктами системи спорту;

- функція створення матеріально-технічних умов для заняття спортивною діяльністю своїх членів, у тому числі шляхом створення спортивних закладів, таких як спортивні клуби, спортивні школи для дітей та молоді, школи вищої спортивної майстерності і т.п.;

- функція забезпечення та захисту колективних інтересів їхніх членів, що пов'язані із розвитком конкретного виду спорту, зокрема, за рахунок діяльності з організації та здійснення підготовки спортсменів, тренерського та іншого персоналу, створення відповідної інфраструктури та матеріально-технічної бази для спортивної діяльності, організації участі спортсменів у національних і міжнародних спортивних заходах тощо.

- функція реалізації соціального замовлення у сфері спорту, тобто надання на підставі договорів, укладених із органами публічної влади та/або іншими суб'єктами цієї сфери, послуг з організації та забезпечення спортивної діяльності, у тому числі: тренування, надання консультативної допомоги з питання побудови спортивної кар'єри,

соціальної, психологічної і медичної підтримки спортсменів; підготовки спортивного персоналу; надання для спортивної діяльності майнової бази (закладів фізичної культури і спорту, спортивного інвентару, і т.п.); підготовки до проведення спортивних змагальних заходів з певних видів спорту і т.п.;

– функція просування суспільнозначимих інтересів у сфері спорту через активну взаємодію з органами публічної влади та іншими суспільними інституціями, що набуває різних форм участі у виробленні та реалізації державної та місцевої політики, розвитку міжнародного співробітництва у відповідній сфері. Конкретними проявами такої функції можуть бути, зокрема, участь як у розробці норм спортивного права, зокрема тих, що визначають організаційно-правові засади відповідної галузевої державної політики, регламентують та впорядковують діяльність та взаємовідносини суб'єктів спортивної діяльності, так і практичних заходів у рамках реалізації гуманітарної і соціальної політик, спрямованих, у тому числі на забезпечення захисту соціально вразливих категорій таких суб'єктів – спортсменів з інвалідністю, осіб, що проходять лікування та реабілітацію внаслідок спортивних травм у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності тощо.

Хоча це далеко не вичерпуючий перелік функцій, що виконують федерації у системі спорту, але аналіз їх змісту дозволяє зробити висновок, що зі сферою соціального захисту суб'єктів спортивної діяльності та її правового регулювання перегукуються щонайменше такі функції цих інституцій, як реалізація соціального замовлення та просування суспільнозначимих інтересів у сфері спорту. Це обумовлюється тим, що ефективна реалізація означених функцій уможливорюється насамперед завдяки налагодженій взаємодії з іншими суб'єктами сфери фізичної культури і спорту передусім державними. Якщо посилалися на вітчизняне законодавство, ці функції виконують фактично всі типи громадських

об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості – від спортивних та олімпійських комітетів (Національний олімпійський комітет спорту України, Спортивний комітет України, Національний комітет спорту інвалідів України) до спортивних федерацій, фізкультурно-спортивних товариств і громадських об'єднань фізкультурно-спортивної спрямованості ветеранів фізичної культури і спорту.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє розглядати потенціал федерацій (організацій громадянського суспільства) у реалізації, у тому числі правовому забезпеченні соціального захисту спортсменів як значний, який потребує відповідної інституційно-правової підтримки та її постійного розвитку збоку державних органів, що відповідають за формування та реалізацію державної політики у досліджуваній сфері. Сучасні тенденції розвитку федерацій свідчать про необхідність звертати увагу на практичну діяльність по соціальному захисту спортсменів.

Література:

1. Апаров А. М. Концепція спортивного права: огляд ключових аспектів. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Правознавство*. 2017. Т. 22. Вип. 1 (30) С. 6-19
2. Кодекс законів про працю України: Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14#Text>
4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
5. Про фізичну культуру і спорт: Закон України від 03.09.2023 № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>

Науковий керівник - Пижов О.М., в.о. ректора Національного університету фізичного виховання і спорту України, доктор філософії з галузі знань «Право», доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

КРОПИВНИЦЬКА Т.А.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
завідувач кафедри професійного, неолімпійського та адаптивного спорту*

ПАЛКІН О.В.

*Національний університет фізичного виховання і спорту України,
студент 2 курсу*

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВETERANІВ ВІЙНИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Вступ. Соціальний захист ветеранів війни є однією з ключових складових державної політики у сфері соціального забезпечення, що гарантовано статтями 17 та 46 Конституції України [3]. Ефективний розвиток будь-якої сфери діяльності, зокрема і соціального захисту ветеранів війни, залежить в першу чергу, від організаційної системи, яка вибудована в країні, від комунікації між її структурами, що у підсумку впливає на прийняття нормативно-правових актів, запровадження відповідних заходів, залучення і підготовку кадрів тощо.

Фізична культура і спорт мають виняткові властивості у фізичній, психологічній та соціальній реабілітації ветеранів війни. Відновлення втрачених функцій та рухової активності, профілактика ускладнень після травм; зниження рівня стресу та тривожності; подолання депресії та посттравматичного стресового розладу, підвищення самооцінки та впевненості у собі; відновлення соціальних зв'язків; переоцінка та переорієнтація на нові сенси у житті; формування почуття приналежності до спільноти – всі ці завдання можна вирішувати при регулярних заняттях руховою активністю. Саме тому сфера фізичної культури і спорту виступає однією із складових системи соціального захисту.

Мета - окреслити головні організаційні аспекти реалізації соціального захисту ветеранів війни у сфері фізичної культури і спорту в Україні.

Методи дослідження: аналіз (у тому числі літературних джерел, документальних матеріалів); синтез та узагальнення; порівняння; системний підхід.

Результати дослідження та їх обговорення. Організаційна система формування та реалізації державної політики представлена: 1) державними органами виконавчої влади, серед яких Міністерство у справах ветеранів України (далі – Мінветеранів), Міністерство молоді та спорту України (далі – Мінмолодьспорту); 2) органами міського самоврядування; 3) громадськими організаціями, благодійними фондами тощо.

Зазначені профільні міністерства діють у співпраці з Міністерством соціальної політики, Фондом соціального захисту осіб з інвалідністю та організаціями регіонального, міського рівнів та громадськістю.

Відповідно до Положення Про Міністерство у справах ветеранів України [6] першим його завданням зазначено «формування і реалізація державної політики у сфері соціального захисту ветеранів та членів їх сімей». Крім того, «сприяє розвитку спорту ветеранів війни та членів їх сімей, їх психологічній та соціальній адаптації шляхом залучення до фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності із використанням діючої мережі закладів фізичної культури і спорту, забезпечує проведення всеукраїнських спортивних заходів серед ветеранів війни та їх участь у міжнародних спортивних заходах, взаємодіє з громадськими об'єднаннями фізкультурно-спортивної спрямованості.

Аналіз інформації офіційного сайту Мінветеранів [5] дозволив виділити основні напрями діяльності, які пов'язані з заходами з фізичної культури і спорту:

1) організація всеукраїнських змагань серед ветеранів війни та відбір для участі у міжнародних змаганнях (Ігри Нескорених, Ігри Ветеранів, Ігри Воїнів тощо);

2) ведення реєстру спортивних об'єктів, які можуть надаватися для занять фізичною культурою та спортом учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни та членам їх сімей (станом на квітень 2024 р. налічував 3250 об'єктів);

3) практична і методологічна допомога у створенні та функціонування ветеранських просторів, одним з напрямів діяльності яких є здійснення фізкультурно-спортивної реабілітації;

4) впровадження програми «Ветеранський спорт» - надає можливість ветеранам та учасникам бойових дій з інвалідністю отримувати щоквартальну фінансову допомогу в розмірі 1,5 тис грн для відвідування спортивних залів, басейнів та інших закладів фізичної культури. Для реалізації цієї програми залучено Міністерством цифрової трансформації України (реєстрація ветерана на отримання допомоги відбувається через за стосунок Дія).

У результаті аналізу інформації офіційного сайту Мінмолодьспорту [4] окреслено ключові напрями діяльності щодо розвитку спорту ветеранів війни:

1) затвердження Календарного плану спортивних заходів, що проводяться Мінветеранів для забезпечення розвитку фізичної культури і спорту серед ветеранів та членів їх сімей, їх участі у міжнародних та інших заходах, забезпечення підготовки збірних команд України з числа ветеранів та їх участі у міжнародних спортивних змаганнях «Ігри Нескорених» та «Ігри Воїнів» та включення його до Єдиного плану фізкультурно-оздоровчих, спортивних заходів та спортивних змагань України [2];

2) спільно з понад 30 всеукраїнськими спортивними федераціями адаптація правил спортивних змагань до потреб людей з інвалідністю та ветеранів війни;

3) формування мережі адаптивних клубів «Нестримні» по всій країні. Станом на березень 2025 р. у 17 областях та місті Києві функціонує

120 таких клубів, де проводяться безкоштовні заняття з різних видів спорту;

4) організація тренінгів для тренерів, які допомагають ветеранам, людям з інвалідністю та постраждалим від війни відновлюватися після травм, втрат і випробувань, повертатися до активного життя.

Органи міського самоврядування, як одні з реалізаторів державної політики на містах, підтримують ініціативи державних органів влади та започатковують власні щодо соціального захисту ветеранів війни в сфері фізичної культури і спорту та співпрацюють з громадою у наступних напрямках:

1) відкриття ветеранських просторів (на початок 2023 року в Україні діяло 28 ветеранських просторів у більшості регіонів країни) [1]. Це багатопрофільні структури, одними з напрямів діяльності яких є залучення до занять спортом та проведення фізкультурно-спортивної реабілітації;

2) організація змагань.

Для занять спортом ветеранам війни часто потрібні протези або інші конструкції. Соціальний захист поширюється на протезування та/або ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення для занять спортом вітчизняними або іноземними підприємствами [7].

Окремі спортивні федерації, фізкультурно-спортивні товариства також долучаються до різних ініціатив щодо залучення ветеранів до занять спортом. Фінансування всіх цих заходів здійснюється за рахунок державного бюджету (наприклад, Українським ветеранським фондом при Мінветеранів), місцевих бюджетів, благодійних організацій, у тому числі зарубіжних.

Висновки. Державна політика в сфері соціального захисту формується державними органами виконавчої влади, які ініціюють спільно з громадськістю законодавчі ініціативи та контролюють їх реалізацію.

Порівняльний аналіз діяльності Мінветеранів та Мінмолодьспорту дозволив виділити низку особливостей: 1) виключне право Мінветеранів на організацію змагань та формування збірної ветеранів війни для участі в міжнародних змаганнях; проте Мінмолодьспорт затверджує Календарний план змагань і включає його до щорічного Єдиного календарного плану фізкультурно-оздоровчих, спортивних заходів та спортивних змагань, більше співпрацює з федераціями, реалізує кадрову політику; 2) дублювання функцій, що проявилось у впровадженні реєстру спортивних споруд з важливою опцією «безбар'єрність»; створення мережі закладів для надання послуг з фізичної культури і спорту (хаби, простори, клуби); 3) більш швидке реагування громадськості на потреби ветеранів і виклики. Наприклад, щодо ветеранських просторів на сайті Мінветеранів є інформації про 4 ветеранські простори, а у 2024 р. Міжнародний фонд відродження опублікував збірку «Ветеранські простори України, де зібрав інформацію за 16 областями України.

Література:

1. Ветеранські простори України URL: https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2023/01/prostir_a4_www.pdf (дата звернення 5.06.2025)
2. Єдиний календарний план фізкультурно-оздоровчих, спортивних заходів та спортивних змагань України на 2024 рік URL: <https://mms.gov.ua/sport/yediniy-kalendarniy-plan-fizkulturno-ozdorovchih-ta-sportivnih-zahodiv/2024-rik> (дата звернення 4.06.2025)
3. Конституція України; від 28 червня 1996 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80?find=1&text=%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%B%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9#w1_2 (дата звернення 8.06.2025)
4. Міністерство молоді та спорту України URL: <https://mms.gov.ua/> (дата звернення 3.06.2025)
5. Міністерство у справах ветеранів України URL: <https://mva.gov.ua/> (дата звернення: 2.06.2025)
6. Положення про Міністерство у справах ветеранів України: від 27 грудня 2018 р. № 1175 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 15 квітня 2020 р. № 276) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#n12> (дата звернення 2.06.2025)
7. Порядок протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за новітніми технологіями та технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, та/або спеціальними виробами для занять спортом окремих категорій громадян, які втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок: від 1 жовтня 2014 №518 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1053) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення 06.06.2025)

НІКІТІН В.В.

*доктор юридичних наук
завідувач кафедри права та публічного управління
Київського національного університету
будівництва і архітектури*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ У СФЕРІ СПОРТУ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Спорт у сучасному суспільстві є багатогранним соціальним феноменом, що має глибокий вплив на здоров'я нації, її міжнародний імідж та розвиток людського капіталу. Професійна спортивна діяльність, особливо у спорті вищих досягнень, характеризується надзвичайними фізичними та психологічними навантаженнями, постійним ризиком травматизму та обмеженим терміном активної кар'єри.

В Україні, яка активно розвиває спортивну сферу та прагне до інтеграції у європейський простір, питання соціального захисту спортсменів набувають особливої актуальності. Чинне національне законодавство у цій сфері є досить фрагментованим, не завжди повною мірою враховує унікальну специфіку спортивної праці, а механізми реалізації соціальних гарантій часто стикаються з практичними труднощами.

Соціальний захист у сфері спорту є комплексною системою правових, економічних, організаційних та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення гідних умов життя, праці, медичного обслуговування, пенсійного забезпечення та соціальної адаптації спортсменів, тренерів та інших фахівців галузі. Її сутність полягає у мінімізації негативних наслідків професійної спортивної діяльності. Ця діяльність характеризується високими фізичними та психологічними навантаженнями, підвищеним ризиком травматизму та професійних захворювань, а також обмеженим терміном активної кар'єри, що створює значні проблеми з подальшим працевлаштуванням та соціальною

адаптацією. Нерівномірність доходів також призводить до соціальної диференціації. Актуальність соціального захисту зростає в умовах розвитку професійного спорту, де спортсмени часто є суб'єктами трудових відносин з особливим статусом, що вимагає специфічних підходів до їхнього соціального забезпечення [10, с. 78].

Правові засади соціального захисту спортсменів в Україні ґрунтуються на міжнародних нормах та положеннях Конституції України.

Варто зазначити, що Конституція України [1], як основний закон закріплює фундаментальні права та свободи людини і громадянина, які є основою для соціального захисту спортсменів. Зокрема, стаття 46 гарантує право на соціальний захист, що охоплює забезпечення у разі втрати працездатності, безробіття, старості тощо. Стаття 49 закріплює право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, а стаття 43 гарантує право на працю. Ці конституційні норми створюють міцний фундамент для розробки та реалізації спеціального законодавства, спрямованого на соціальний захист спортсменів.

Національне законодавство України, що регулює соціальний захист у сфері спорту, є досить розгалуженим, проте потребує подальшої систематизації та вдосконалення. Основним нормативно-правовим актом у цій сфері є Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [2], який передбачає державні гарантії соціального захисту спортсменів, тренерів та інших фахівців. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування спортсменів, які працюють за трудовим договором, регулюється Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [3], охоплюючи страхування на випадок тимчасової непрацездатності, від нещасного випадку на виробництві, безробіття та пенсійне страхування. Трудові відносини регулюються Кодексом законів про працю України [4]. Умови та порядок призначення пенсій визначаються Законом України «Про пенсійне забезпечення» [5] та Законом України «Про загальнообов'язкове

державне пенсійне страхування» [6]. Базові засади медичного забезпечення встановлює Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [7]. Крім того, низка підзаконних нормативно-правових актів конкретизує порядок реалізації окремих соціальних гарантій. Незважаючи на наявність цієї законодавчої бази, її фрагментованість та відсутність єдиного комплексного акту створюють певні труднощі у правозастосовчій практиці та потребують подальшого вдосконалення.

Соціальне страхування спортсменів є одним з основних механізмів їхнього соціального захисту, що здійснюється відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [3]. Ця система охоплює страхування на випадок тимчасової непрацездатності, що забезпечує виплату допомоги у разі хвороби або травми. Надзвичайно актуальним для спортсменів є страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання через високий ризик травматизму.

Пенсійне забезпечення спортсменів в Україні здійснюється на загальних підставах відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [6]. Для отримання пенсії за віком спортсмен повинен мати необхідний страховий стаж. Проте, враховуючи обмежений термін активної спортивної кар'єри, багато спортсменів можуть не накопичити достатній страховий стаж для отримання повноцінної пенсії, що створює для них значні соціальні ризики у похилому віці.

Крім пенсій за віком, для спортсменів можуть передбачатися спеціальні соціальні виплати та стипендії, що є формою державної підтримки та визнання їхніх заслуг. До них належать державні стипендії, які призначаються для видатних спортсменів, чемпіонів та призерів Олімпійських, Паралімпійських ігор, чемпіонатів світу та Європи.

Медичне забезпечення спортсменів є критично важливим компонентом їхнього соціального захисту, особливо з огляду на високий ризик травматизму та інтенсивні навантаження. Воно включає регулярні медичні огляди, надання невідкладної медичної допомоги, кваліфіковане лікування та відновлення після травм, а також профілактику захворювань. Правовою основою для медичного забезпечення є Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [7] та інші нормативно-правові акти.

Незважаючи на наявність законодавчої бази та існуючі механізми, система соціального захисту у спорті в Україні стикається з низкою системних проблем, що потребують невідкладного вирішення.

Однією з головних проблем є фрагментованість законодавства. Відсутність єдиного, комплексного закону, який би системно регулював усі аспекти соціальних гарантій для спортсменів, призводить до розпорошеності норм у різних актах та створює значні труднощі у їх застосуванні на практиці. Існує також недостатнє врахування специфіки спортивної діяльності. Чинні норми соціального страхування та пенсійного забезпечення часто не враховують унікальні особливості професії спортсмена, такі як короткий термін кар'єри, високий ризик травматизму та нерівномірність доходів, що призводить до їхньої соціальної незахищеності.

Значною проблемою є недостатнє офіційне працевлаштування. Багато спортсменів, особливо на початкових етапах кар'єри або у неолімпійських видах спорту, не мають офіційного трудового договору.

Для кардинального вдосконалення системи соціального захисту у спорті в Україні необхідно реалізувати низку взаємопов'язаних та системних напрямків. Перш за все, це кодифікація законодавства, що передбачає розробку та прийняття єдиного Кодексу України про спорт або спеціального Закону України «Про соціальний захист спортсменів». Такий

акт мав би системно врегулювати всі аспекти соціальних гарантій для спортсменів, враховуючи специфіку їхньої професійної діяльності.

Необхідно значно посилити медичне забезпечення та реабілітацію спортсменів. Це вимагає збільшення фінансування спортивної медицини, розвитку мережі спеціалізованих реабілітаційних центрів, а також впровадження сучасних методів лікування та відновлення після травм та перевантажень. Паралельно з цим, слід активно розвивати програми соціальної адаптації для спортсменів, які завершують кар'єру.

Таким чином, для побудови ефективної та справедливої системи соціального захисту у сфері спорту в Україні необхідний комплексний та системний підхід. Це включає нагальну кодифікацію законодавства, розробку спеціальних програм соціального страхування та пенсійного забезпечення, які враховуватимуть специфіку кар'єри спортсменів, а також посилення медичної та реабілітаційної допомоги.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24.12.1993 № 3808-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>.
3. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>.
4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
5. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.
6. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
7. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
8. Воронова Л.К. Фінансове право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 320 с.
9. Орлюк О. П. Фінансове право : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 808 с.
10. Кучерявенко М.П. Податкове право: підручник. Харків: Право, 2011. 400 с.

ПИЖОВ О.

*доктор філософії з права,
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
Проректор з науково-педагогічної роботи та стратегічного розвитку*

ПЕТРУНІН В.

*Національний університет фізичного виховання і спорту України
Аспірант кафедри соціально-гуманітарних дисциплін*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У СФЕРІ СПОРТУ: ДОСВІД США ТА АВСТРАЛІЇ

У сучасних умовах формування ефективної системи соціального захисту ветеранів війни спорт набуває особливої ролі як мультифакторний інструмент реабілітації, психологічної підтримки та соціальної інтеграції. Практика Сполучених Штатів Америки демонструє, що державна політика в цій сфері будується на комплексному підході, де ключове місце відводиться програмам адаптивного спорту під егідою Департаменту у справах ветеранів (U.S. Department of Veterans Affairs, VA). За даними Факт-листа за 2024 рік, VA реалізує понад двадцять масштабних спортивних подій та програм, які щороку охоплюють понад 10 тисяч ветеранів з різними категоріями травм і функціональних обмежень [6].

Структура національних спортивних програм включає як заходи для ветеранів з фізичними ураженнями, так і для осіб з посттравматичним стресовим розладом, неврологічними порушеннями, травмами мозку, порушеннями зору та психосоціальними розладами. Ключовим чинником стало те, що VA не лише організовує заходи, але й забезпечує потужну грантову підтримку. У 2024 році обсяг фінансування спортивних івентів, програм адаптивної фізичної культури та спеціальних проєктів для неурядових організацій становить майже 16 млн доларів США. Гранти спрямовуються на закупівлю спеціалізованого спортивного обладнання (крісла колісні для регбі, адаптивні велосипеди, плавальні засоби тощо), фінансування логістики, транспортування учасників з усіх штатів,

покриття витрат на проживання та організацію медичного і реабілітаційного супроводу на місці. Особливою є практика виплати стипендій ветеранам – як учасникам, так і тим, хто проходить підготовку до міжнародних змагань. У 2023-2024 рр. понад 260 організацій отримали підтримку через Adaptive Sports Grant Program, завдяки чому понад 10 тисяч ветеранів змогли взяти участь у 1200+ спортивних заходах по всій країні [5, 6].

Окрему увагу у стратегії VA приділено інклюзивності: у багатьох програмах (National Veterans Creative Arts Festival, Golden Age Games) беруть участь ветерани різного віку, включаючи літніх осіб (65+), жінок-ветеранів, представників меншин, а також ветеранів із комплексними коморбідними станами. У середньому, 67 % учасників щорічних спортивних подій VA – це особи, які вперше приєдналися до організованого спортивного руху після служби. Понад 73 % ветеранів після участі повідомляють про стійке покращення фізичного самопочуття, зниження рівня тривожності та депресії, а також зростання мотивації до подальшої соціальної активності. Більше 2 тисяч ветеранів щороку проходять цільові програми фізичної реабілітації на базі спорт-клінік VA, а 1,5 тисячі отримують індивідуальні плани психосоціального супроводу [4, 6].

Державна політика VA у сфері спорту також має інформаційно-освітню складову: регулярні вебінари, освітні програми для тренерів, волонтерські стажування, щорічні кампанії інформування для ветеранів та їхніх сімей. Особливо важливим є партнерство з громадськими організаціями – понад 700 партнерів VA залучаються для співфінансування та реалізації програм на місцевому рівні [5].

Таким чином, сучасна модель державної політики США у сфері соціального захисту ветеранів через спорт базується на багаторівневому підході: масове залучення, індивідуальна підтримка, довгострокове

фінансування, широка партнерська мережа і постійний моніторинг результативності. Це дозволяє щорічно залучати дедалі більшу кількість ветеранів до здорового та активного життя, знижувати тягар хронічних захворювань, пришвидшувати психоемоційну реабілітацію і зміцнювати соціальний капітал ветеранської спільноти.

Паралельно в Австралії держава надає значну фінансову і організаційну підтримку для соціального захисту та реабілітації ветеранів війни через спорт, особливо через механізми адаптивних програм *Invictus Australia*. З державного бюджету на 2022-2023 роки було виділено понад 9 мільйонів австралійських доларів на фінансування участі національної збірної у *Invictus Games* та *Warrior Games*, організацію програм місцевих спортивних клубів, розвиток спеціалізованих проєктів з ментального здоров'я, а також створення партнерств із громадськими ініціативами ветеранів. Окрема увага приділяється широкій інформаційній кампанії щодо залучення ветеранів до спорту та підвищення кваліфікації інструкторів, що працюють із військовослужбовцями.

Згідно з результатами масштабного дослідження, проведеного *Invictus Australia* у 2023 році, у програмі взяли участь понад 210 ветеранів із різних регіонів країни, що пройшли комплексний цикл фізичної активності та соціальної взаємодії. Близько 78 % опитаних ветеранів заявили про істотне збільшення власної фізичної активності – регулярне відвідування спортивних секцій зросло у 2,5 раза порівняно з початковим рівнем до участі у програмі. Значно зріс і рівень соціальної інтеграції: 67 % учасників налагодили нові соціальні контакти, 41 % – долучилися до волонтерських проєктів при спортивних організаціях для підтримки інших ветеранів.

Особливої уваги заслугоує показник позитивних змін у реабілітаційній динаміці: 89 % учасників зазначили про покращення фізичного стану (зменшення хронічного болю, поліпшення рухливості,

підвищення витривалості), а 76 % відзначили зниження проявів симптомів ПТСР і тривожних розладів. За результатами стандартизованих тестів, 54 % ветеранів відзначили поліпшення сну, зменшення депресивних симптомів та підвищення загальної самооцінки. У звіті особливо підкреслюється, що саме регулярна, системна участь у спортивних заходах – на відміну від епізодичних тренінгів чи разових таборів – слугує чинником тривалого збереження позитивних ефектів для здоров'я [2, 4].

Австралійський досвід акцентує увагу на необхідності мультидисциплінарної підтримки: програми Invictus Australia передбачають співпрацю з психологами, фізіотерапевтами, соціальними працівниками, а також партнерство із сім'ями ветеранів. Суттєва частка державного фінансування спрямовується на забезпечення транспортної доступності для учасників із віддалених регіонів, на придбання спеціалізованого обладнання, організацію інклюзивних спортивних подій, що сприяє залученню навіть ветеранів з тяжкими травмами [2].

Основні аспекти соціального захисту ветеранів через спорт можна узагальнити в чотири напрямки. По-перше, спорт як медичний і фізіокорекційний засіб сприяє покращенню функціональних можливостей, нормалізації рухових навичок, зниженню больових синдромів та покращенню кардіореспіраторної витривалості. По-друге, соціальна складова – участь у командних програмах сприяє формуванню нових соціальних зв'язків, відчуттю приналежності, зниженню рівня тривожності та самотності. По-третє, ментальна реабілітація – програми адаптивного спорту сприяють зменшенню симптомів ПТСР, полегшенню депресивних станів і підвищенню загального рівня самопочуття. По-четверте, інституційна підтримка – системна структура, яка поєднує грантове фінансування, медико-психологічний супровід та регулярний моніторинг результатів [1, 3].

Організаційно-економічні моделі США та Австралії мають чіткі вигоди. У США через VA Adaptive Sports Grant Program виділяються кошти на обладнання, транспорт, супровід заходів – що забезпечує безперервність програм і залучення ветеранів у спорт. Адаптивні клініки (літні, зимові) у поєднанні з щомісячними стипендіями підтримують довготривалу мотивацію та регулярність участі. В Австралії система Invictus Australia покриває не лише витрати на участь у змаганнях, а й логістику, проживання, екіпірування, сімейний супровід ветеранів. Це забезпечує гідну інфраструктуру та можливість інтеграції ветеранів у спортивні спільноти [2, 5, 6].

Для українського контексту цей досвід є цінним орієнтиром. Інтеграція ветеранів через спорт потребує комплексного підходу: поєднання державного фінансування (через гранти), взаємодії з громадським сектором (як-от Invictus Ukraine), залучення медичних і психологічних фахівців, а також системи моніторингу результативності (реабілітаційні показники, індикатори зайнятості, рівень ПТСР). Це створює умови не лише для фізичного відновлення та психологічної стабілізації, а й для формування включеного суспільства з повною участю ветеранів. Спортивні програми мають стати частиною державної політики соціального захисту ветеранів війни, а не епізодичними ініціативами.

Отже, спорт виступає не лише засобом соціального захисту, а і механізмом довгострокової інтеграції ветеранів, що сприяє покращенню їх якості життя, формуванню міцного соціального капіталу та зниженню ризиків соціальної ізоляції. Саме мультифункціональний підхід – поєднання фізичних, психологічних та соціальних компонентів – має стати основою для розробки нової, адаптованої до реалій України, програми реінтеграції ветеранів війни через спорт у цивільне життя.

Література:

1. Hendrick A., Binks E., Ferguson N., Di Lemma L. Unveiling the Influence of Competitive Sports on the Sense of Self and Identity of Disabled Veterans: A Systematic Review and Mixed-Methods Synthesis. Identity. 2024. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15283488.2024.2346257>
2. Invictus Australia. URL: <https://surl.li/qabijj>
3. Physical Activity Alliance. U.S. National Physical Activity Plan: Military Sector. Washington (DC): PAA, 2022. P. 34. URL: <https://paamovewithus.org/wp-content/uploads/2022/07/PAA-NPAP-Military-Sector-1.pdf>
4. Druz O., Bursa A., Dolynskyi R., Shpak S., Rudakevych O. Social and Psychological Rehabilitation of Servicemen with Post-Traumatic Stress Disorder. The Open Psychology Journal. 17(1). 2024. DOI:10.2174/0118743501314928240923052326
5. U.S. Department of Veterans Affairs. FY 2024 Adaptive Sports Grant Program: Application Instructions. URL: <https://department.va.gov/veteran-sports/grant-program/>
6. U.S. Department of Veterans Affairs. National Veterans Sports Programs & Special Events: Fact Sheet. URL: <https://department.va.gov/veteran-sports/>

РАДЧЕНКО Л.О.

д.фіз.вих., професор

*Національний університет фізичного виховання і спорту України,
завідувач кафедри історії та теорії олімпійського спорту*

ПОДВІЙНА КАР'ЄРА ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СПОРТСМЕНІВ

Вступ. У сучасних умовах розвиток спорту вищих досягнень супроводжується значним фізичним і психологічним навантаженням на спортсменів. При цьому завершення спортивної кар'єри часто пов'язане з труднощами соціальної адаптації. Освіта як інструмент подвійної кар'єри виступає важливим чинником соціального захисту спортсменів.

Актуальність питання подвійної кар'єри спортсменів зумовлена обмеженим періодом активної спортивної діяльності, яка зазвичай триває до 30–35 років. Після завершення кар'єри багато спортсменів зіштовхуються з труднощами у працевлаштуванні, що часто пов'язано з відсутністю освіти або досвіду роботи поза межами спортивної сфери. У цьому контексті поєднання спорту з навчанням стає важливим інструментом соціального захисту. Подвійна кар'єра сприяє кращій адаптації спортсменів до умов цивільного життя, підвищенню їхньої

конкурентоспроможності на ринку праці та забезпеченню життєвої стабільності після завершення спортивної діяльності.

Мета дослідження полягає в аналізі практик подвійної кар'єри спортсменів як засобу їх соціального захисту, з урахуванням європейського досвіду та оцінкою можливостей інтеграції подібного підходу в українську систему спорту та освіти.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел та нормативно-правових актів, порівняльний аналіз, описовий метод, системний підхід, прогностичний метод.

Результати дослідження. Подвійна кар'єра спортсмена – це концепція, яка передбачає поєднання спортивної діяльності з освітою або професійною підготовкою, що дозволяє спортсмену одночасно розвиватися в спорті та готуватися до життя після завершення спортивної кар'єри; подвійна кар'єра також може означати використання інших можливостей паралельно зі спортивною кар'єрою, таких як працевлаштування, стажування або підприємництво.

Міжнародний олімпійський комітет відзначає низку переваг подвійної кар'єри, коли спортсмен поєднує тренування з навчанням [4]. Такий підхід не лише сприяє здобуттю академічної кваліфікації, а й підтримує гармонійний розвиток особистості. Серед основних переваг: формування навичок балансування між спортом та освітою, позитивний вплив на психічне здоров'я, розвиток життєвих і соціальних навичок, розширення кола контактів поза межами спорту, покращення кар'єрних перспектив після завершення кар'єри, а також зниження ризику кризи ідентичності.

Аналіз передових практик Європейського Союзу свідчить, що питання подвійної кар'єри спортсменів посідає важливе місце в політиці у сфері спорту й освіти низки країн Європи. Такий підхід ґрунтується на розумінні необхідності забезпечення соціального захисту спортсменів як

під час активної кар'єри, так і в перехідний період після її завершення. Узагальнення наявного досвіду демонструє, що ЄС послідовно реалізує ефективні механізми інтеграції спортивної діяльності з освітнім процесом.

Серед провідних ініціатив Європейського Союзу у сфері підтримки подвійної кар'єри спортсменів дослідження дозволяють відзначити програму Erasmus+Sport, яка зосереджується на розвитку освітньо-спортивного партнерства. У межах цієї програми було реалізовано низку проєктів, зокрема EU Guidelines on Dual Careers of Athletes (2012), що містять практичні рекомендації для урядових структур, спортивних організацій та закладів освіти щодо створення сприятливих умов для поєднання навчання і професійного спорту [4].

Дослідження дозволяють відзначити, що в межах Erasmus+ діють і інші спеціалізовані міжнародні ініціативи, зокрема: AtLETyC, DC4AC та інші проєкти, які сприяють академічній мобільності спортсменів, розробці адаптивних навчальних платформ та обміну кращими практиками між країнами ЄС [3]. Зокрема, проєкт DC4AC у 2015–2020 роках у реалізовувався у семи країнах Європи: Румунії, Угорщині, Італії, Греції, Словаччині, Словенії та Болгарії. У рамках цієї ініціативи були розроблені національні стратегії та практичні ресурси підтримки подвійної кар'єри через партнерства в межах програми Erasmus+ Sport [2].

Одна з найдавніших ініціатив допомоги спортсменам у поєднанні спорту та освіти належить Національному інституту спорту, експертизи та продуктивності Франції (INSEP). Заклад, заснований у 1945 році, сьогодні є провідним центром підготовки олімпійських та паралімпійських спортсменів, який відіграє важливу роль у формуванні політики спорту вищих досягнень в країні. INSEP пропонує сучасну інфраструктуру, інноваційну підтримку, медичний супровід, дослідницькі сервіси, психологічну допомогу, а також індивідуально адаптовані освітні та професійні програми. У закладі створено умови для ефективного

поєднання спортивної підготовки з академічною освітою, що дозволяє спортсменам гармонійно реалізовувати себе в обох напрямках – як у спорті, так і в подальшій професійній діяльності [5].

Одним із найуспішніших прикладів реалізації подвійної кар'єри в Європейському Союзі є Нідерланди, де діє цілісна державна система підтримки спортсменів у поєднанні спортивної діяльності з освітою. У країні функціонує 29 спеціалізованих шкіл спортивних талантів (Topsport Talentscholen), які об'єднані у фонд Національна організація освіти та елітного спорту.

Ці навчальні заклади отримали офіційну ліцензію від Міністерства освіти, культури і науки Нідерландів, що дозволяє їм адаптувати освітній процес до потреб спортсменів. У таких школах навчаються юні спортсмени зі статусом «таланту національного рівня», який присвоюється згідно з критеріями, розробленими Олімпійським комітетом Нідерландів спільно з федераціями з видів спорту [8]. Завдяки цим можливостям юні спортсмени отримують персоналізовану та комплексну освітню підтримку, яка сприяє не лише їхньому академічному успіху, а й формуванню стійкої життєвої та професійної бази після завершення спортивної кар'єри. Така система є важливою складовою соціального захисту, оскільки дозволяє спортсменам уникнути освітнього або соціального виключення та забезпечує рівні можливості для подальшої реалізації в суспільстві.

Ще одним прикладом нідерландського досвіду є Академія Йогана Кройфа – заклад вищої освіти, який з 1999 року впроваджує гнучку академічну програму для спортсменів, адаптовану до спортивного календаря, із системою особистого тьюторства [6].

В Ірландії діє програма ASAS у співпраці з Інститутом спорту Ірландії, яка надає студентам-спортсменам стипендії, тренінги з кар'єрного розвитку, консультації та інші ресурси для формування життєвих навичок [7].

Крім цього, Італія, Іспанія, Польща, Португалія, Велика Британія та Швеція також демонструють успішні приклади впровадження освітньо-спортивної інтеграції. Хоча в окремих країнах відсутня централізована національна стратегія, вищі навчальні заклади, спортивні академії та профільні міністерства впроваджують спільні ініціативи в межах міжнародних програм.

Україна також має власний підхід до організації подвійної кар'єри спортсменів. Насамперед, окремі профільні заклади вищої освіти надають спортсменам можливість навчатися за гнучким – індивідуальним графіком, що дозволяє поєднувати освітній процес із тренувальним і змагальним навантаженням. Однак, це питання вимагає більш детального нормативного та інституційного опрацювання, з урахуванням кращих міжнародних практик.

Висновки:

1. Подвійна кар'єра є важливою складовою системи соціального захисту спортсменів. Вона не лише дозволяє ефективно поєднувати спорт з навчанням, але й сприяє підготовці до життя після завершення спортивної кар'єри, знижуючи ризик економічної нестабільності та соціальної ізоляції.

2. Для ефективної реалізації подвійної кар'єри спортсменів необхідними умовами є: нормативно-правова підтримка на рівні державної політики; міжсекторальна співпраця між освітніми установами, спортивними організаціями та органами державної влади; доступ спортсменів до індивідуальних освітніх траєкторій, психологічної та кар'єрної підтримки.

3. До основних викликів, пов'язаних з реалізацією подвійної кар'єри спортсменами, дослідження дозволили віднести: відсутність національної стратегії розвитку подвійної кар'єри у переважній більшості країн світу; низький рівень мотивації спортсменів до здобуття освіти;

обмежена кількість адаптованих програм у закладах вищої та загальної середньої освіти.

4. Перспективними шляхами інтеграції спортивної кар'єри з освітою є: посилення співпраці між спортивними федераціями, міністерствами та закладами освіти; забезпечення доступу до індивідуальних освітніх траєкторій, психологічного та кар'єрного супроводу для спортсменів; розробка чіткої нормативної бази; запуск державних програм підтримки спортсменів-студентів.

Література:

1. Dual career. IOC. URL: <https://www.olympics.com/athlete365/topics/dual-career>
2. DualCareer.eu. *DC4AC project resources*. URL: <https://dualcareer.eu>
3. Erasmus+ Projects: DC4AC, AtLETyC – Best Practices in Dual Careers. URL: <https://www.eusport.org/dual-career>.
4. European Commission. (2012). *EU Guidelines on Dual Careers of Athletes*. <https://sport.ec.europa.eu/document/eu-guidelines-on-dual-careers-of-athletes>
5. INSEP (Institut National du Sport, de l'Expertise et de la Performance). URL: <https://www.insep.fr>
6. Johan Cruyff Academy. URL: <https://cruyffacademy.nl>
7. Sport Ireland Institute. URL: <https://www.sportperformancecentres.org/centres/sport-ireland-institute>.
8. Top sports talented schools. URL: <https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/eurypedia/netherlands/organisational-variations-and-alternative-structures>

Людмила РОМАНЕНКО

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри фізичного виховання,

провідний спеціаліст Центру спортивного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

e-mail: l.v.romanenko@nlu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1732-0214>

СПОРТИВНЕ АГЕНТУВАННЯ: ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

На міжнародному рівні професія спортивних агентів існує протягом досить тривалого періоду часу. В сучасному світі професійного спорту роль спортивних агентів має дуже велике значення.

Функції спортивних агентів зосереджені на декількох основних питаннях:

- укладення договорів,
- адміністрування,
- різні види юридичного представництва.

Спортивні агенти координують:

- фінансове планування,
- питання спонсорства,
- інші питання діяльності спортсменів, тренерів і команд.

Спортивні агенти шукають найбільш вигідні умови для свого спортсмена, детально оцінюють фінансові та спортивні перспективи під час проведення трансферних переговорів. [1]

Комерційне посередництво - достатньо новий вид цивільно-правових відносин в Україні, що виникає, як правило, на підставі агентського договору.

Вважається, що агентський договір є набуттям англосаксонської правової системи. Звісно, агентський договір досить поширений в Англії та Америці, а також у державах, що обрали англосаксонську правову модель.

Відслідковуючи особливості, характерні для правової природи агентських правочинів у міжнародному праві, варто зазначити, що в багатьох державах правовий інститут представництва має особливі риси, притаманні власній концепції договорів, укладених між суб'єктами господарювання.

Таким чином, інститут агентського договору, по-перше, зберігає власну специфіку в країнах загального права; по-друге, суб'єкти підприємництва, які працюють за договорами доручення та комісії у романо-германській правовій системі, можна назвати «агентами», а договори, на підставі яких вони діють, «агентськими угодами». Отже, у разі укладання

агентського договору до нього застосовуються норми, що регулюють договори доручення та комісії.

Агентський договір, згідно з англосаксонською правовою системою, є основоположним, поряд з яким доручення і комісія виступають спеціальними видами, що підпорядковуються інституту агентування. [2]

Поступова комерціалізація професійного спорту послугувала каталізатором для розвитку спортивного агентування як окремого виду бізнесу, оскільки стала одним з основних факторів, завдяки якому збільшився не тільки інтерес, але й фінансові можливості спортсменів довірити управління свого бізнесу людям, які спеціалізуються на спортивному праві та спортивному маркетингу. Стрімкий розвиток професії спортивного агента, до функцій якого входить вирішення багатьох проблем, що виникають під час надання юридичних та економічних послуг спортсменам, порушив актуальне питання про правове регулювання агентської діяльності.

Регулювання діяльності агентів професійними спортивними федераціями орієнтоване на встановлення певних прозорих загальних правил для агентів, що охоплює

- правовий статус агента (ліцензійні умови),
- права та обов'язки агентів і спортсменів,
- форма агентських договорів,
- механізми вирішення спорів,
- питання відповідальності,
- страхування цивільної відповідальності тощо.

Діяльність спортивних агентів не отримала окремого врегулювання в Україні. Так, профільний Закон України «Про фізичну культуру і спорт» не визначив цей аспект діяльності у спорті. Законодавство про працю також не містить спеціальних положень, які застосовувалися до спортивних

агентів. Наразі відповідні відносини регламентуються нормами Цивільного та Господарського кодексів.

Інститут агентських договорів в українській правовій системі знайшов своє відображення у гл. 31 Господарського кодексу України [3], а також у ст. 243 Цивільного кодексу України щодо комерційного представництва та у гл. 68 Цивільного кодексу України [4], яка на загальному рівні регулює такі види відносин.

Варто зауважити, що як інструменти формалізації відносин використовується довіреність та агентський договір. Окремі федерації, передусім міжнародні, мають власні внутрішні правила й типові договори, які застосовуються нашими клубами за відсутності регулювання на рівні законодавства.

Перелік вимог, що пред'являються до агентів ФІФА визначені в Регламенті ФІФА (2008): ліцензії агента гравців видаються асоціацією країни, громадянином якої є заявник; якщо заявники мають подвійне або більше громадянств, береться до уваги громадянство, набуте останнім. Якщо заявник постійно проживав в іншій країні протягом 2-х або більше років, тільки асоціація цієї країни, а не тієї країни, громадянство якої має заявник, несе відповідальність за видачу ліцензії. Якщо заявник проживає в країні ЄС, але є громадянином іншої його країни, він повинен надіслати письмову заяву в асоціацію країни свого проживання без зобов'язання безперервного проживання там протягом як мінімум 2-х років. [5]

Згідно зі ст. 1 Регламенту ФІФА агентом гравців є фізична особа за плату на постійній основі представляє гравця клубу з метою найму його на роботу чи представляє два Клуби один одному з метою укладання трансферного контракту. Фізичні особи, які діють від імені футболіста, можуть представляти його інтереси, і в тому числі, якщо вони є батьками, братом, сестрою або дружиною цього футболіста.

Зараз взаємодія між футболістом і клубом здійснюється на підставі трудового договору - контракту. У Регламенті ФІФА зі статусу і трансферу гравців визначено, що мінімальний термін дії контракту визначається з моменту (дати) набуття ним чинності до закінчення сезону, тоді як максимальний термін дії контракту складає 5 років. Якщо в переговорах з приводу укладення контракту бере участь агент, то його прізвище та ім'я мають бути вказані у контракті.

Цивільні й адміністративні правові аспекти роботи спортивних агентів є більш-менш визначеними, але аспекти у сфері трудових відносин викликають чимало запитань. Цілком очевидно, що класичні агентські правовідносини, де агенти діють від імені та в інтересах спортсмена, зокрема підписання контрактів, не можливі на ниві українського трудового законодавства. У цьому контексті ми маємо справу з приватними послугами з працевлаштування, що надаються агентом.

Можемо зробити висновок, що питання, які регулюють діяльність спортивних агентів в Україні, наразі містяться у низці документів «м'якого» права, зокрема у правилах національних і міжнародних спортивних федерацій. Однак Україна поки не має конкретного законодавчого акту, що регулює діяльність та правовий статус спортивних агентів. Профільний спортивний закон не містить жодних положень, присвячених проблематиці спортивного агентування. Важливо усвідомити, що законодавче закріплення дозволить уніфікувати підходи до визначення правового статусу спортивного агента в різних видах спорту. Прийняття відповідних нормативних актів дозволить покращити фінансовий контроль у сфері спортивного агентування та контроль за професійним рівнем агентів через механізм ліцензування.

Література:

1. Горбачов Олег. Спорт «під прикриттям». Юридична газета. 13 вересня 2016 р. № 37(535).
2. Артем Ткаченко Юридичні тонкощі посередницького бізнесу: особливості укладання агентських договорів. 19.05.2018. URL:

<https://investgazeta.ua/blogs/yuridichni-tonkoshchi-poserednitskogo-biznesu-osoblivosti-ukladannya-agentskikh-dogovoriv>

3. Господарський кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

4. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. Регламент ФИФА з діяльності футбольних агентів. URL: <https://abff.by/uploads/images/files/63d2619adf179532157330.pdf>

СЕРЕДА О.Г.

*докторка юридичних наук, професорка,
завідувачка кафедри трудового права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ СПОРТСМЕНІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД І ВІТЧИЗНЯНІ ПЕРСПЕКТИВИ

Професійний спорт відіграє значну роль у житті суспільства загалом. Високі результати українських спортсменів сприяють підвищенню міжнародного авторитету нашої країни. Завдяки своїй видовищності професійний спорт здатен залучити до фізичної активності широкі верстви молоді, оскільки успіх формування позитивного ставлення до занять фізичною культурою та спортом у цієї категорії осіб значною мірою залежить від наочності прикладу участі в спорті вищих досягнень їхніх однолітків. Він також має велике значення у вихованні у населення звичок до культурного проведення дозвілля, формуванні активної життєвої позиції.

Загалом спортивна діяльність може здійснюватися у двох формах – аматорській та професійній. Професіоналізм у спорті, як правило, розглядається з двох позицій. З одного боку, він передбачає сукупність якісних властивостей, що характеризуються наявністю відповідних індивідуальних фізичних даних, розвитком особистих здібностей, навичок, кваліфікації, що зумовлює потребу в постійному підтриманні та

вдосконаленні професійної спортивної майстерності. З іншого боку, професійний характер спорту означає, що заняття цим видом діяльності має постійну основу, є систематичним, а також єдиним або основним джерелом отримання доходу, тобто є професією.

У цьому контексті виникає питання про те, до якої форми спортивної діяльності слід відносити спорт вищих досягнень, тобто олімпійський спорт та інші міжнародні змагання, які передбачають участь збірних команд України. З якісного боку він безумовно є професійним. З соціально-економічної точки зору виступ за збірну команду на таких змаганнях не є для спортсменів основним видом діяльності, а преміальні виплати, отримувані переможцями та призерами, в більшій мірі належать до категорії соціальної підтримки, ніж до джерела отримання доходу. Таким чином, не можна стверджувати, що це є професією. У розвинених зарубіжних країнах сфери професійного спорту та спорту вищих досягнень чітко розділені, що зумовлено різними способами організації та фінансування цих галузей. Однак для цілей дослідження системи соціального захисту спортсменів, на нашу думку, доцільним є виділення спорту вищих досягнень у підкатегорію професійного спорту з огляду на те, що переважаючим фактором виникнення соціальних ризиків є саме його якісна характеристика.

Професійний спорт належить до невиробничої праці, оскільки він створює не матеріальні, а духовні цінності. У процесі професійної спортивної діяльності та проведення спортивних змагань задовольняються нематеріальні потреби глядачів та інших суб'єктів цільової аудиторії цих заходів (держави, спонсорів, спортивних організацій тощо).

Окрім зазначених характеристик, важливими особливостями праці професійного спортсмена є високе фізичне напруження, що часто призводить до швидкого виснаження ресурсів організму і, відповідно, до погіршення здоров'я, виникнення різних захворювань, серед яких значну

частину становлять захворювання, обумовлені різким зниженням звичної фізичної активності після завершення спортивної кар'єри в спорті вищих досягнень, а також високий ризик травматизму.

Очевидно, що зазначені характеристики свідчать про високу ймовірність настання події, яка тягне за собою втрату працездатності спортсменом, тобто соціального ризику. Загальні заходи соціального захисту, що існують у нашій державі, є недостатніми для цієї категорії громадян, з огляду на те, що витрати на лікування, пов'язані з травмами під час занять професійним спортом, як правило, у багато разів перевищують заробіток спортсмена за період його непрацездатності. Усе це зумовлює необхідність розробки та встановлення спеціальних заходів, здатних забезпечити спортсменам достатній рівень соціальної захищеності.

У зарубіжних країнах становлення та формування систем соціального захисту спортсменів датується 60–70 роками минулого століття. Так, наприклад, у Німеччині в 1967 році було засновано Фонд допомоги спорту, що надає підтримку професійним спортсменам шляхом забезпечення як у матеріальній формі, так і у вигляді різних послуг [1, с.136]. У Бельгії у 1969 році було прийнято закон, згідно з яким усі власники ліцензії професійного велосипедиста отримали статус працівників Ліги велосипедистів Бельгії, що надало Лізі правовий статус роботодавця. Згодом були законодавчо закріплені й інші заходи, що регулюють працю професійних спортсменів, встановлюючи їхнє право на соціальний захист та інші права як працівників. У 1978 році у Великій Британії був ухвалений закон, який визначає основи страхування від спортивних травм. У 80-х роках урядом Китаю було видано низку законів на підтримку професійних спортсменів, які вийшли на пенсію. У 90-х роках у Чехії, Данії та інших країнах також були прийняті спеціальні законодавчі акти, в яких були розглянуті питання, що стосуються осіб, зайнятих у сфері спорту. У Фінляндії була розроблена й сформована окрема

система соціального захисту спортсменів, однією з її складових є гарантована щорічна соціальна доплата. В Італії був створений страховий фонд для осіб, що займаються професійним спортом. У Люксембурзі Міністерство фізичної культури і спорту організувало надання спеціальних відпусток для професійних спортсменів, які для кожного з них становили не більше 12 днів на рік [2, с.61-62].

На особливу увагу заслуговує досвід Нідерландів. Ця країна належить до тих небагатьох країн, які за наявності відносно невеликих людських ресурсів (близько 17 млн осіб) досягли високих результатів як у спорті вищих досягнень, так і в масовому спорті. Національна команда Нідерландів традиційно входить до числа команд країн, що змагаються за потрапляння в десятку найкращих у неофіційному командному заліку на Олімпійських іграх. Спорт є найпопулярнішим способом проведення вільного часу серед голландців. У суспільстві визнають величезний внесок спорту в галузі охорони здоров'я, освіти, соціальної інтеграції та згуртованості, економічного розвитку та міжнародного іміджу країни.

У Нідерландах відсутній спеціальний закон про спорт. Загальна стратегія спортивної політики для різних рівнів влади визначена в Законі про добробут (1994) та деталізується в Програмах розвитку спорту, що приймаються кожні 3 роки. Усі програми розроблялися спільно представниками НОК, Міністерства охорони здоров'я, соціального забезпечення та спорту, національних спортивних федерацій, Комісії спортсменів, Нідерландського інституту спорту та фізичної культури, а також низки інших спортивних і наукових організацій країни [3, с.32].

Програми передбачають надання можливостей кожному спортсмену для отримання подвійної кар'єри. Цьому сприяє: закріплення участі в подвійній кар'єрі спортсменів представників спорту, охорони здоров'я, освіти та інших сфер; інтеграція подвійної кар'єри спортсменів у

довгострокові програми спортивних федерацій; наявність у спортсменів можливостей повноцінно тренуватися при безперервному навчанні на всіх рівнях освіти (початковому, середньому, професійно-технічному, в коледжі та університеті); можливість спортсменів мати гнучкий графік навчання з урахуванням їхніх інтересів і професійних навичок, щоб уникнути непропорційних витрат на заняття спортом або навчання; забезпечення плавного переходу від активних занять спортом до нової професійної кар'єри.

Підтримка спортсменів здійснюється на всіх етапах багаторічної підготовки, починаючи з надання базового пакета послуг до нарахування субсидій, також забезпечується включення до угод із соціального страхування спортсменів. При переході від спортивної кар'єри до професійної діяльності спортсмен отримує комплексну підтримку, включаючи фінансову й медичну допомогу, психологічне консультування, заходи з профорієнтації та посередництва, перенавчання [4].

В Україні соціальний захист спортсменів не є комплексною системою і лише зараз стає на шлях свого становлення. Існуючі програмні документи та окремі організаційно-правові механізми, спрямовані на соціальний захист спортсменів, не мають ефективного системного впливу в цій сфері.

Питання реального соціального захисту спортсменів передбачає увагу до цього аспекту життєдіяльності спортсмена впродовж усієї спортивної кар'єри, а не лише соціального забезпечення після її завершення чи матеріальної підтримки та преміювання під час неї. При цьому система соціального захисту повинна передбачати не стільки матеріальне забезпечення, скільки врахування цього фактора в поєднанні з іншими заходами психологічного плану щодо забезпечення соціального добробуту загалом.

Таким чином, виявивши недостатність заходів соціального захисту спортсменів різного рівня, установлених у вітчизняному законодавстві, виникла необхідність формування комплексної програмної та нормативної бази, яка реально забезпечить реалізацію прав спортсменів.

Література:

1. Barrie Houlihan, Mich Green. Comparative Elite Sport Development: systems, structures and public policy. Elsevier Ltd. 2008. 316 p.
2. Andre-Noel Chaker. Study on National Sports Legislation in Europe. Council of Europe. 1999. 144 p.
3. Bottenburg, M. The Netherlands. In: Nicholson M, Hoyer R, Houlihan B. Participation in sport: international policy perspectives. Abingdon: Taylor & Francis. 2010. 336 p.
4. Jellinghaus SFH. Sports Law in the Netherlands. Netherlands: Wolters Kluwer Law & Business. 2017. 112 p.

СІЛЬЧЕНКО С. О.

кандидат юридичних наук, доцент

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
доцент кафедри трудового права*

ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ ПРАВ ПРОФЕСІЙНИХ СПОРТСМЕНІВ

Аналізуючи судову практику, пов'язану із застосуванням Закону України «Про фізичну культуру і спорт», можна помітити, що спори щодо захисту трудових прав професійних спортсменів є одиничними і практично не розглядаються судами. Це може свідчити або про високий рівень правового регулювання у сфері професійного спорту, або навпаки – про недостатню регламентацію відповідних відносин з боку держави.

Більшість дослідників правового регулювання відносин у сфері професійного спорту наголошують на недостатній правовій регламентації відносин щодо професійної спортивної діяльності. При цьому окремі вчені дотримуються позицій щодо необхідності регулювання таких відносин нормами цивільного права (О. Омельчук, О. Суха, М. Ткалич та ін.), інші наголошують на необхідності їхнього регулювання нормами трудового

права (О. Кампі, М. Козіна, А. Полянський, Є. Пушкарьов, О. Шевченко та ін.).

Цілком зрозуміло, що захист трудових прав професійних спортсменів залежить від того, яким чином урегульовано їх діяльність у сфері спорту і як вона організована. Законом України «Про фізичну культуру і спорт» визначено, що спортсменом є фізична особа, яка систематично займається певним видом (видами) спорту та бере участь у спортивних змаганнях (абз. 22 ст. 1). Така діяльність може бути як аматорською, так і професійною.

Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 38 зазначеного Закону професійним спортом є комерційний напрям діяльності у спорті, пов'язаний з підготовкою та проведенням видовищних спортивних змагань та заходів на високому організаційному рівні з метою отримання прибутку. Відповідно, особа набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури і спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів.

Оскільки в Законі України «Про фізичну культуру і спорт» наголошується на комерційному характері професійного спорту, спираючись на положення чинного законодавства, можна зробити висновок, що по своїй суті професійний спорт є господарською, підприємницькою діяльністю. Використання цих категорій в Цивільному та Господарському кодексах України завжди пов'язується з відповідною метою (одержання прибутку). Зокрема, за ст. 42 Господарського кодексу України підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Серед науковців, які проводили розвідки щодо сутності професійного спорту, переважає підхід до його сприйняття саме як підприємницької, господарської діяльності. На думку Ю. Репкіної, професійний спорт – це комерційна (підприємницька) діяльність із задоволення інтересів

професійних спортивних організацій, спортсменів, що обрали спорт своєю професією, і глядачів, з метою отримання прибутку [1, с. 14]. О. Туряниця визначає професійний спорт як комерційний напрям діяльності у сфері спорту, пов'язаний із підготовкою (організацією) та проведенням видовищних спортивних заходів за участі професійних спортсменів з метою отримання прибутку та досягнення високих спортивних результатів [2, с. 31].

Відповідно як у будь-якій підприємницькій діяльності, у професійному спорті можуть діяти як юридичні особи (підприємницькі та непідприємницькі товариства, установи), так і особи фізичні. Саме тому сприйняття формулювань ч. 2 ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», пов'язаних з регулюванням діяльності професійних спортсменів цим Законом, Кодексом законів про працю України та іншими нормативно-правовими актами, а також статутними та регламентними документами відповідних суб'єктів сфери фізичної культури і спорту та міжнародних спортивних організацій, дає підстави для висновку про широкий спектр можливостей договірного врегулювання відносин спортсмена – професіонала та набуття ним відповідного статусу. Більше того, в літературі послідовно наголошується на невизначеності правової природи контракту, про який вказується у ст. 38 ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [3, с. 13].

У національному законодавстві існує пріоритет щодо застосування трудового права у регламентації відносин між спортсменом та спортивним клубом чи федерацією. При цьому, як наголошує О. Омельчук, у більшості випадків трудові контракти укладаються паралельно із цивільно-правовими договорами, з огляду на те, що професійні спортивні відносини - це в першу чергу товарно-грошові відносини. В індивідуальних видах професійного спорту (наприклад, тенісі, боксі, велоспорті тощо) спортсмени-професіонали, з однієї сторони, і організатори професійних

спортивних змагань, з іншої, регулюють свої відносини за допомогою цивільно-правових договорів (найчастіше, це договори про надання послуг або договори, коли спортсмен професіонал сам виступає у якості замовника (роботодавця), укладаючи договори з тренерами, менеджерами. В ігрових видах спорту також можливе застосування і цивільно-правових договорів для регулювання відносин за участю професійних спортсменів.

У рамках цього дослідження за допомогою таких інформаційно-пошукових систем, як: YouControl (<https://youcontrol.com.ua/>), Оpendатобот (<https://opendatabot.ua/>), LIGA360 (<https://pro.ligazakon.net/>) було проаналізовано профілі деяких відомих професійних спортсменів, клубів та спортивних федерацій.

Цей пошук дав можливість констатувати використання різноманітних форм для організації професійної спортивної діяльності. Так, Олександр Усик є фізичною особою – підприємцем, Ольга Харлан очолює Громадську організацію «Академія фехтування Ольги Харлан», Олег Верняєв так само очолює ГО «Спортивний клуб Школа спортивної гімнастики Олега Верняєва». Артем Довбик є футболістом італійського клубу «Рома», проте в Україні є фізичною особою – підприємцем з видами діяльності, безпосередньо зі спортом не пов'язаними.

Традиційно право на захист працівником трудових прав розглядається у науці у матеріально-правовому і процесуальному аспектах. Перший включає можливість вчинення захисних дій правомочною особою, звернених до правопорушника (самозахист). В трудовому праві відомі такі форми самозахисту, як відмова від виконання наказу про незаконне переведення, невихід на роботу, відсторонення. Право на захист у процесуальному значенні передбачає можливість звернення особи за захистом своїх прав до юрисдикційних органів, наприклад, до органів з розгляду трудових спорів, органів з нагляду і контролю за дотриманням законодавства про працю.

Враховуючи різноманітність форм договірної регулювання відносин, що виникають за участі професійних спортсменів (господарські, трудові, корпоративні), видається можливим зробити висновок про широкий спектр засобів захисту трудових та інших прав, пов'язаних із заняттям спортсменами професійним спортом.

Так, у разі використання контрактів, регульованих ст. 21 КЗпП України, належними способами захисту прав професійного спортсмена може вважатися:

- звернення до державних органів, що здійснюють нагляд і контроль у сфері зайнятості та використання найманої праці (Державна служба України з питань праці та Державна податкова служба України, їх територіальні органи);
- розгляд і вирішення індивідуальних трудових спорів судами або з використанням медіації;
- вирішення колективних трудових спорів (конфліктів) у порядку, передбаченому Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів).

Також слід звернути увагу, що відповідно до ч. 9 ст. 45 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» вирішення спорів, що виникають між суб'єктами у сфері фізичної культури і спорту, здійснюється відповідно до закону постійно діючим спортивним третейським судом. Спираючись на цю норму, Г. Гніздовська та Н. Кирєєва констатують, що однією з особливостей спортивних спорів є те, що вони не можуть бути розглянуті у судовому порядку будь-якої юрисдикції [5, с. 4].

Слід відзначити, що вирішення спорів суб'єктами спортивного арбітражу або третейськими має позитивну оцінку. Так, на думку М. Саннікової, до переваг спортивного арбітражу слід віднести оперативність; незалежність від виконавчої влади, а тим більше, від будь-яких корпоративних інтересів; конфіденційність; швидкість процедури, що

передбачає, зокрема, можливість негайного винесення вироку на прохання сторін спору; відсутність можливості винесення часткового рішення; професійна компетентність [6, с. 64, 65]. Втім, наразі питання створення в Україні єдиного спортивного арбітражу не вирішено. Такий досвід мають деякі спортивні федерації, наприклад, Українська федерація футболу створила Палату з вирішення спорів Української асоціації футболу.

Але на міжнародній арені є відомі арбітражні органи, які займаються різними аспектами спортивних правовідносин, зокрема контрактними спорами, допінговими справами тощо. Це Всесвітнє антидопінгове агентство (ВАДА), Міжнародна рада з питань спортивного арбітражу (ICAS, Спортивний арбітражний суд (CAS) тощо.

Окремо слід наголосити на тому, що спортсмени-професіонали відповідно до ст. 36 Конституції України, Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» можуть створювати професійні спілки з метою г здійснення представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки. В Україні такі організації створюються і активно приймають участь у соціальному діалозі, а також вживають різноманітних заходів для захисту інтересів спортсменів. Для прикладу можна назвати Всеукраїнську профспілку спортсменів, Всеукраїнську профспілку захисників України, спортсменів та працівників сфер. Також створюються галузеві профспілки, наприклад, у сфері футболу діє Всеукраїнська професійна спілка «Футбол України», Всеукраїнська асоціація футболістів- професіоналів, які є підписантами Галузевої угоди у сфері професійного футболу на 2017 – 2022 роки.

До речі, досвід багатьох країн доводить дієвість такої самоорганізації спортсменів, оскільки профспілки здатні використовувати різні засоби з метою захисту прав спортсменів, наприклад, страйки (локаут), які проводилися в НХЛ в сезонах 1991/92, 1994/95, 2012/13 років, загрози та проведення страйків футболістів в Іспанії у 2022 та 2024 році тощо.

Література:

1. Репкіна Ю. Адміністративно-правові основи регулювання фізичної культури і спорту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 19 с.
2. Турянця О. О. «Професійний спорт» як конституційно-правова категорія. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2020. Вип. 60. С. 29–32.
3. Гніздовська Г. М., Гречко Ю. Л. Деякі проблеми захисту трудових прав спортсменів-професіоналів у національних судах. *Lex Sportvita*. 2023. Вип. 1. С. 12–18.
4. Омельчук О. С. Проблеми врегулювання правовідносин в сфері професійного спорту в період пандемії. *Lex Sportvita*. 2021. Вип. 1. С. 18–24.
5. Гніздовська Г. М., Кирєєва Н. С. Проблемні питання розгляду спортивних спорів в національних судах. *Lex Sportvita*. 2022. Вип. 2. С. 3–7.
6. Саннікова М. Організаційно-правові умови створення спортивного арбітражу в Україні. *Слобожанський науковоспортивний вісник*. 2019. № 2(70). С. 64–68.

НАТАЛІЯ СМЕТАНІНА

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правової політики,
керівник уповноваженого підрозділу
з питань запобігання та виявлення корупції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПРИНЦИПИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ СПОРТУ

На загальнодержавному рівні визнано, що корупція являє реальну загрозу національній безпеці країни, а протидія їй має бути включена до найвищих пріоритетів держави. Не є винятком і сфера спорту, яка розвивається надзвичайно динамічно. В сучасному суспільстві криміногенна ситуація із корупційними кримінальними правопорушеннями є складною, і питання посилення боротьби з корупційною злочинністю в Україні перебувають у центрі уваги правоохоронних органів та міжнародної спільноти [1; 2; 3].

Управління ООН з наркотиків та злочинності оприлюднило першу доповідь про масштаби корупції у спорті на глобальному, регіональному та національному рівнях (2021 рік). «Корупція у спорті – явище не нове, шахрайські дії узв'язку зі спортивними змаганнями спостерігалися ще за

часів стародавніх Олімпійських ігор, але за останні два десятиліття злочинна діяльність у цій галузі значно активізувалася», – йдеться у прес-релізі Управління ООН. Глобалізація, стрімке зростання легальних та нелегальних ставок у спорті, розвиток технологій, нові форми проведення спортивних змагань, роблять спорт дедалі привабливішим для злочинних схем, які прагнуть використати його для отримання незаконного прибутку. Так, лише обсяг незаконних ставок у спорті сягає 1,7 трлн доларів США [4]. Експерти ООН проаналізували незаконні ставки, маніпуляції під час змагань, зловживання, форми корупції під час проведення великих спортивних заходів та причетність до спорту організованої злочинності. Доповідь не лише аналізує проблеми, а й запропонувала методику ефективної боротьби зі злочинністю та корупцією у спорті.

У свою чергу Закон України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» (2015 рік) включає принципи антикорупційної діяльності у сфері спорту [5]. Такими принципами є: 1) повага до прав людини і основоположних свобод; 2) законність; 3) пріоритетність профілактичних заходів; 4) відкритість та прозорість; 5) участь громадськості в запобіганні корупції у сфері спорту; 6) відшкодування шкоди, завданої впливом корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань. Додатково зазначається про вимогу відкритості антикорупційної діяльності у сфері спорту.

Законодавець до корупційних правопорушень, що впливають на результати офіційних спортивних змагань, відносить вчинення хоча б одного з таких діянь: 1) підкуп спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадових осіб у сфері спорту, примушування або підбурювання їх до таких діянь чи вступання з ними у змову стосовно результату офіційного спортивного змагання (договірного поєдинку) або стосовно надання ними ексклюзивної спортивної інформації; 2) отримання спортсменами, особами допоміжного

спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадовими особами у сфері спорту грошей, цінних паперів, іншого майна, користування послугами майнового характеру, отримання інших вигод і переваг внаслідок діянь, зазначених у цьому законі, чи несанкціонованого використання ними ексклюзивної спортивної інформації.

Окремо слід зазначити, що принципи антикорупційної діяльності у сфері спорту узгоджуються зі стандартами, які передбачені Законом України «Про запобігання корупції», зокрема, принципами вимог до поведінки осіб, пріоритету інтересів, неупередженості, компетентності та ефективності, нерозголошення інформації [6]. Також вимога, яка передбачає, що спортсменам, особам допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадовим особам у сфері спорту забороняється розміщувати ставки на спорт щодо результатів офіційного спортивного змагання, в якому вони або їхня команда беруть участь відповідає наряду запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Закон України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» встановлює, що спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, посадові особи у сфері спорту, інші особи, які здійснюють діяльність у сфері спорту, у тому числі представники медіа, зобов'язані невідкладно повідомляти про відомі їм факти вчинення або підбурювання до вчинення корупційного впливу на результати офіційних спортивних змагань суб'єктам протидії корупційним правопорушенням. Ця ж норма передбачається і статтями 53 і 54 Закону України «Про запобігання корупції». Гарантії та захист прав осіб, які надають допомогу в запобіганні корупційного впливу на результати офіційних спортивних змагань, як викривачів забезпечуються в порядку, визначеному Законом України «Про запобігання корупції».

Як бачимо, законодавець приділяє значну увагу проблемі запобігання корупції у сфері спорту на законодавчому рівні і важливості дотримання принципів антикорупційної діяльності. Але питання забезпечення правил чесної гри, заборони протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань, розміщення ставок на спорт, контролю за дотриманням законодавства про запобігання корупційним правопорушенням у сфері спорту потребують подальшого вивчення і нормативного врегулювання.

Література:

1. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 4. С. 254–260.
2. Сметаніна Н. В. Небезпечні наслідки корупції для особи, держави та суспільства. *Право і суспільство*. 2017. № 4, ч. 2. С. 162–165.
3. Holovkin B. M., Semenyshyn M., Tavolzhanskyi O. V., Lysodyed O. V., Smetanina N. V. Fight against Corruption-Related Crimes in Wartime in Ukraine. *International Annals of Criminology*. 2023. Vol. 61, Iss. 3–4. P. 384–409. DOI: 10.1017/cri.2023.31.
4. ООН – перша в історії доповідь про рівень корупції в спорті. URL: <https://yvu.com.ua/oon-persha-v-istoriyi-dopovid-pro-riven-koruptsiyi-v-sporti/> (дата звернення: 30.05.2025).
5. Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань: Закон України від 03.11.2015 р. № 743-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/743-19#Text> (дата звернення: 30.05.2025).
6. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 31.05.2025).

Сергій СТОРОЖЕНКО

*проректор зі спортивної роботи та соціальних питань Харківської
державної академії фізичної культури,
кандидат наук з фізичного виховання та спорту,
Заслужений юрист України*

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ СПОРТИВНОГО ПРАВА УКРАЇНИ
В ГАЛУЗІ ФУТБОЛУ**

Конспективно, друзі мої, затримувати вашу увагу не буду. По-перше, я дуже вдячний Віктору Христоеву за то, що він у своїй короткій доповіді зупинився на трьох важливих критеріях сучасного спорту.

По-перше, спорт – це не тільки спорт, а спорт – це соціальне явище. Це продукт, який спортсмени в першу чергу, тренери, власники прав на цю діяльність продають нам. Це послуга.

І чим вища якість цієї послуги, тим вищий рівень спорту в державі. Я буду виступати виключно на близькому мені виду спорту, яким займаюся з організацією його більше сорока років – футболу. Друге, що сказав пан Христоев – це модель.

Не знаю, правильно він каже чи ні відносно того, що треба щось видумувати своє. Вибачте, я український патріот, українець. Але видумувати велосипед, на мій погляд, ровер, як кажуть на заході нашої держави, немає сенсу.

Європейська модель, американська модель – вони суттєво відрізняються друг від друга. І вони настільки відрізняються, що, наприклад, якщо хтось знайомий, бачу багато молоді в залі, може вони не знають, Американська модель спорту не визнає ВАДА як антидопингову агенцію, не визнає спортинг в Лозані, міжнародний арбітражний спорт в Лозані, не визнає принципи головного підвищення і поніження в класі, вони не визнають багато питань, які є принциповими для європейської моделі спорту. Що я хотів донести до шановної аудиторії, паралельно дякуючи керівництву Університету, за те, що запросили мене.

Я іноді дивлюсь по телебаченню змагання з футболу в Україні. У мене свій погляд, не буду доносити його, щоб не розчарувати аудиторію, але коли я чую коментарі, вони всі, я звертаюся до вас як до правників, не є освіченими людьми з точки зору спортивного права. Яскравий приклад.

Футболіста такого-то, а частіше всього кажуть, ігрока. Ігрока немає, ігрок в казино. Спортсмена, футболіста продали з клубу А в клуб Б.

У нас що з вами, рабовласницька держава? Людину продали, і ніхто з них не хоче зрозуміти, що не продали людину, а продали право трансферу з одного клубу на інший і використання цього трансферу. Тому, одне з перших питань, які, я думаю, нам треба з точки зору спортивного права почати розглядати, це спортивна культура.

Не взагалі фізична культура, а спортивна культура в державі. Це дуже важливий напрямок, на мій погляд. Що стосується інших правових питань?

Не може бути соціального захисту спортсмена, а в футболі тренер, прирівнений повністю регламентними нормами до спортсмена. Тобто, не може бути спортивного захисту, соціального захисту спортсмена, футболіста і тренера, якщо не має провідної ролі в цьому професійних союзів. Про це ніхто не казав, ніколи.

Яка роль професійних союзів, наприклад, в футболі України? Ніхто не зможе привести прикладів. Буде виступати тут, я бачив, мною шановна Юлія Гречка, може вона щось скаже.

Але на своєму досвіді, я кажу, не все робиться так, як треба з точки зору діяльності професійних союзів. Страхування. Підіймалася ця тема.

Згідно з регламентними нормами, не один футбольний клуб не може подати заявку, якщо не будуть документи про страхування учасників змагань. Але аналізу хоч одна страхова компанія виплатила, як правильно казав Віктор Антонович Христосєв, з питань травматизму, підтримку

спортсмена для того, щоб він мав змогу відновити свою професійну діяльність. Я такого не знаю.

Тобто профанація. І коли я зайшов в зал і подивився цю емблему, науковий центр, серце зраділо, що кінець кінцем є люди, які почали займатися цією важливою галуззю. Один приклад європейського досвіду.

В минулому році в Англії повинен був статися центральний матч чемпіонату між, якщо пам'ять не зраджує, Челсі Лондонським і Манчестер Юнайтед. Це повинно було відбутися 2 січня. А тут снігопад в Англії.

Працівники стадіону приготували арену і футбольне поле для проведення матчу. Але профсоюзи і федерація футболу її величності, короля Англії, заборонила проведення матчу і снесла її на іншу дату. Чому?

Не можна було небезпечити права глядачів, бо було в місті, в Лондоні, було слизько, хтось мог підскользнутися, упасти, отримати травму. На матч було продано 80 тисяч квитків. Перенесли на іншу дату, поки в Лондоні не прибралися.

Оце приклад. Оце профсоюзи. Оце діяльність федерації, про яку тут мова йшла.

Мені важко уявити, щоб в Україні федерація футболу, а нині Українська асоціація футболу, зняла з розкладу матч центрального туру, із-за того, що десь на вулицях, які наближені до стадіону, є скользанка. Оце захист і людей, і спортсменів, і тренерів, і учасників змагань. Тепер тут багато розмовляли про щось, я не зрозумів навіть про щось, що можуть бути приватні підприємці, спортсмени, тренери, судді і щось таке.

Ну, може в якомусь виді спорту це можливо. У нас в федерації років 10 чи 12 тому знайшлися гарячі голови, які хотіли зробити із футбольних арбітрів приватних підприємців. І це незважаючи на сурову вертикаль від дитячого арбітра федерації регіональної до Комітету арбітрів Національної

асоціації, Європейської конвенції арбітрів, погодженої з Євросоюзом, де чітко сказано, що ти можеш працювати ким завгодно.

Ти банківський менеджер або поліцейський або приватний підприємець. Заборони на трудову діяльність, на працю бути не може. Але в той час, як ти телетайпом отримав призначення на конкретний матч в якості футбольного арбітра, все відсікається і ти становишся футбольним арбітром з усіма правами і обов'язками.

Останнє. Це вже як правник повний, повний, а не спортсмен. Багато розсуждають щодо дисциплінарної юрисдикції.

Суди, пересуди різного рівня інстанції. Хочу поділитися тим, як це правильно чи ні. Я потім скажу свою думку.

Але як це в футболі європейському? Існує пряма заборона на звернення з будь-яких питань до судів загальної юрисдикції. Навіть трудових.

Звичайно, якщо сусід сусіда залив там водою, то, вибачте, це не спортивне питання і можна звертатися до суду. Але там, де існує спортивний спір, ніяких судів ординарної юрисдикції. Це двохрівніва система, яку, до речі, я створив у Національній асоціації контрольно-дисциплінарний комітет орган футбольного правосуддя.

Друга інстанція — це апеляційний комітет орган футбольного правосуддя. І коли ці дві інстанції скажчик пройшов, то тут на горизонті вирісовується Court Arbitration Sporting Lausanne, який створений за згоду всіх, без виключення, я підкреслюю це, Національної федерації асоціацій і схвалений цими державними органами. Будь-хто, хто звертається до суду, в Україні є такі приклади.

Ну, ми ж своєобразна така держава. Заборона є, а ми хочемо зробити дріблінг і обійти Львівські Карпати. І взагалі, на заході держави не грибують можливістю, як їм здається, обійти закон.

Пішли до суду і тут проявилася воля дотримання законодавства Національної футбольної асоціації. Лист попередження, відкликати позов. Ні, заборона на реєстрацію футболістів.

Ні, штраф. Лист, якщо до 12 годин середньоевропейського часу настає дедлайн, позов не відкликається, знімаються очки з клубу. Тільки тоді цей клуб відреагував.

В той же час я, як людина, яка була представником України в юридичному комітеті УЄФА, був на численних засіданнях, де всі держави, в яких державний устрій — це монархія, Бельгія, Голландія, Норвегія, Англія і інші, відразу сказали, встали і сказали керівництву УЄФА і ФІФА, як ми будемо дивитися в очі королю чи королеві, якщо в нас є підписана цими поважними особами Конституція, а в ній записано, що людина з будь-якого питання може звернутися до суду. Ми не підпишемо згоду про категоричну заборону звернення до судів загальної юрисдикції.

Це дуже авторитарна система. Я розумію це. Як правник я розумію, що не можна заборонити людині звернутися, наприклад, до Верховного суду, до апеляційних інстанцій, касаційних і таке інше.

Ну, можна багато говорити, читати лекції, розкривати питання, але я казав ректору нашому поважному, що десь років 30 тому назад я прийшов до керівництва

Національного юридичного інституту, ще був, і кажу, що в мене є тема десертації правова. Почали обговорювати. А потім якось так, що ти, як ти, де ти.

І я перекинувся і кажу, що треба розвивати галузь спортивного права. Мені сказали, ступ, тихенько. А потім піде медичне, будівельне і таке, і сяке, цього не буде.

Я кажу, вибачте, ну, сільське ж і колгоспне є, а чого ж не може бути медичного чи спортивного? Так, крапочка, іди збирай матеріали на свою десертацію. І так я і не захистився тут.

Але, закінчую, коли переступив порог, поріг, а я не дуже часто тут буваю, серденько в черговий раз йокнуло, я з великим задоволенням і радістю побачив і портрети викладачів, які в мене викладали, героїв війни, Другої світової. І побачив знайомі обличчя порядних, чесних керівників нинішнього Університету, і ці стіни, і зрозумів, будемо ми на цій землі чи ні. Але наш досвід, наші знання повинні переходити з покоління в покоління, щоб ця будівля була завжди центром правової думки.

Яка тісна буде співпраця з практикою. Бо правова думка, правові навички, дисертації, статті, все що завгодно, вони голі босі, якщо нема практики. Якщо вони не працюють на практику.

ТОКАР ПЕТРО ТАНАСІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук,

Начальник ГУНП в Харківській області

СОКУРЕНКО ВІТАЛІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

кандидат юридичних наук, докторант

Одеського державного університету внутрішніх справ

КРИЩАК ІВАН ВАСИЛЬОВИЧ

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри кримінального права і кримінології навчально-наукового інституту №1 (підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України)

Харківського національного університету внутрішніх справ

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СФЕРИ СПОРТУ В УКРАЇНІ З
АКЦЕНТАМИ НА МОЛОДЕ ПОКОЛІННЯ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЇЇ
ДОСЛІДЖЕННЯ З БОКУ КРИМІНОЛОГІЇ**

Важливо підмітити, що за оцінками провідних кримінологів нашої держави місто Харків попри обстріли на рівні ментальних/духовних станів змінився у кращу сторону. Через все пережите харків'яни стали особливо мужніми, добрішими, милосердими й такими, що відкликаються на людську біду й горе. Ми особливо покладемося на кожного громадянина, який сьогодні проживає у Харківському регіоні. Всьому цьому сприяє також ідеальна чистота міста Харкова де, мабуть, найкраще втілюється знаменита «теорія розбитих вікон», що має на меті

зменшення злочинності шляхом усунення безладу та проявів вандалізму. У всьому цьому також особливо завдячуємо меру міста Харкова – Ігорю Терехову, який перейняв та продовжує добру естафету «Чистого Харкова» у всіх семантичних значеннях цього слова (**П. Т. Токар**).

У сучасному ритмі життя, перебуваючи в тому чи іншому приміщенні, в дорозі чи на роботі, ми постійно взаємодіємо з колективом – свідомо чи несвідомо мислимо його категоріями, переживаємо його настрої, намагаємося внести свій внесок у спільну справу. Таке єднання у праці не лише формує відчуття причетності, а й стає джерелом професійного зростання та людяності. Мислення через призму колективу – це глибоко укорінене переживання за успіх загального, прагнення до гармонії й користі, що зростає з відданості справі. Принцип колективізму – коли людина мислить через призму «ми», – відкриває шлях до формування фахового мислення: поліцейського, прокурорського, судового, – кожне з яких має власну внутрішню логіку та моральні орієнтири. І саме на основі такого мислення поступово вибудовується бачення суспільного, державного, а згодом і світоглядного масштабу – загальноцивілізаційне мислення. У цьому розширенні свідомості особливу роль відіграє молитва – як глибокий духовний акт, що не знає ані меж, ані кордонів. Молитва здатна проникати в найпотемніші глибини душі. Вона сягає тих темних пластів світобудови, що потребують очищення, відродження, переосмислення. Від особистісного – через родинне, колективне, професійне – ми виходимо до загального мислення, яке орієнтоване на потреби людства, на виклики часу та пошук шляхів до оновлення. Парадигма мислення спрямована на «ми», від колективу до найширшого світосприйняття є вельми необхідною. І саме в цьому – шанс зробити світ бодай трохи кращим, добрішим, людянішим (**І. В. Кріцак**).

Актуальність розроблення наукової проблеми. На сьогодні лише у Бібліотеці Вернадського близько 7500 наукових фахових статей присвячених сфері спорту, які потребують свого ретельного аналізу. Нами перечитано понад 50 таких наукових праць. Слід відзначити, що сфера спорту у нашій державі за нинішніх умов потребує особливої актуалізації. Живий інтерес та зацікавленість у таких дослідженнях складає кримінологічний аналіз, а саме визначення добрих та поганих рис спорту у

рамках міждисциплінарної парадигми. Особливу увагу хочемо зосередити на зайнятті спортом у студентському/юнацькому віці, адже саме в цей час формується особистість молодої людини, її ментальні/психологічні й інші стани, що будуть формувати майбутній позитивний образ особистості. Йдеться про дітей до 18 років, студентську молодь особливо до 25 років. Саме у цьому періоді молодого покоління ще можна закласти найкращі якості у формування особистості для того, щоб подальше її свідоме життя протікало у руслі сформованості характеру, що має найкращі вольові/психологічні якості, що можуть бути саме у юнацькому/дитячому віці. З самого дитинства дуже важливо займатися спортом, особливо фізична зарядка серед старшого покоління, популяризація багатьох інших заходів необхідна.

Сучасний спорт в Україні виступає не лише як засіб фізичного розвитку чи дозвілля, а як потужний соціокультурний та духовно-ціннісний інструмент формування цілісної особистості. Особливо це актуально для юнацтва й студентства, адже саме у віці до 25 років формуються базові риси лідерства, патріотизму, моральної стійкості, здатності до самореалізації та відповідальності. З огляду на це, спорт необхідно розглядати в межах міждисциплінарної парадигми – на перетині психології, біомедицини, соціології, права, духовності та багатьох інших важливих напрямів. Особливої ваги набуває кримінологічний підхід, що дає змогу виявити як виховний і превентивний потенціал спорту, так і ризики криміналізації середовища (агресія, допінг, зловживання владою, насильство в колективах, моральне приниження спортсменів тощо). За таких умов важливо досліджувати: - зростаючу загрозу поширення депресії, психоемоційних розладів серед молоді – включно зі спортсменами; - потребу у вдосконаленні медичного та правового супроводу молодіжного спорту; - значущість державно-приватного співробітництва в оновленні спортивної інфраструктури; - важливість

формування національної ідеології спорту через інтеграцію духовних, патріотичних і мотиваційних компонентів. У цьому контексті доцільно утвердити цілісний підхід до спорту як до антропосоціального феномену, що впливає не лише на фізичну тілосферу, а й на психосферу та духовні орієнтири особистості. Заняття спортом, доповнені колективною згуртованістю, моральною підтримкою та ідеологічною рефлексією, здатні нейтралізувати деструктивні тенденції суспільства, забезпечити психоемоційну стійкість та створити умови для народження нових форм лідерства – соціально відповідального, справедливого та заснованого на гармонії «Духу, Душі й Тіла». Кримінологія спорту має не лише вивчати правопорушення в спортивному середовищі, а й виконувати прогностичну, профілактичну, виховну та етичну функції. Її завдання – сприяти формуванню здорової, свідомої, цілісної особистості, що стане фундаментом майбутнього української нації. Серед перспективних завдань наукової думки можна виокремити: - окреслення специфічного віктимологічного профілю юного спортсмена; - розробка моделі раннього виявлення деструктивних впливів у спортивному колективі; - формування системи духовно-етичної просвіти у спортивних установах; - створення національної доктрини кримінології спорту як складника гуманітарної безпеки держави. Це відкриває нові перспективи для наукового пошуку та практичної імплементації результатів у сферу державної політики, освіти, охорони здоров'я та права.

Виклад основного матеріалу з наукометричних позицій. Здоров'я людини – це складний феномен, що може розглядатися у соціальному, біологічному і медичному аспектах. Виховання дитини з особливими освітніми потребами є особливо актуальним питанням на тлі сучасних економічних перетворень, поглиблення екологічних проблем, морально-етичної дестабілізації суспільства, кризових тенденцій інституту сім'ї й погіршення показників здоров'я дітей [1, с. 146].

Наразі близько 340 млн людей по всьому світі страждають депресією, своєю чергою це становить 10 % загального тягаря нефатальних захворювань. Депресія в Україні є найбільш поширеною проблемою серед усіх психічних розладів, наслідки яких ми ще не можемо усвідомити в умовах воєнних дій. Депресія не лише спричиняє руйнівну дію на організм та психіку людини, але й має заразну (контагіозну) природу. Крім того, депресія є «соціальною інфекцією» і може передаватися від людини до людини, швидко поширюючись у суспільстві. Особливо актуальна проблематика контагіозної депресії є для спортсменів, адже їх тренувальна, змагальна діяльність, спортивні збори, проживання в спортивних інтернатах відбуваються в одному й тому ж колективі, а також вони мають обмежені соціальні взаємодії та підтримку. Так, більшість авторів вказують, що спортсмени менше піддаються депресивним станам або легше з них виходять [2, с. 130].

Погіршення стану здоров'я підростаючого покоління обумовлює необхідність високопрофесійного педагогічного та медико-біологічного забезпечення дитячого та юнацького спорту з метою усунення основних факторів ризику порушень стану здоров'я даного контингенту осіб в умовах підвищеної рухової активності. Фахівці переконані, що ефективна реалізація комплексних завдань з оптимізації організаційно-методичної роботи з юними спортсменами неможлива без урахування індивідуальних характеристик їх соматичного здоров'я, які лежать в основі формування різних адаптаційних реакцій, що забезпечують результативну змагальну діяльність, що визначається багатьма факторами. Тепер зріс інтерес дослідників до проблеми стану біомеханіки опорно-рухового апарату юних спортсменів, і це закономірно. Так, проблема порушень біомеханіки опорно-рухового апарату юних спортсменів є однією з центральних проблем у контексті здоров'я зберігаючого підходу в системі спортивної підготовки [3, с. 107].

Виклики XXI століття змушують сучасне українське суспільство до ревізії усталених соціокультурних смислів, стереотипів діяльності й поведінки, а отже, й освітніх практик. Орієнтація на розвиток ринкових відносин в економіці, комп'ютеризація і роботизація засобів виробництва зумовлюють затребуваність таких особистісних якостей, як воля до успіху, готовність навчатися впродовж життя, здатність нестандартно мислити. Мова йде, насамперед про мислення, здатне забезпечити новаторські, інноваційні підходи до професійної діяльності фахівця, його спроможності продукувати нові ідеї, мислити креативно, виходити за межі свого власного досвіду. Дисонанс між потребами ринку праці у творчомислячих, відкритих до постійного зростання професіоналах, і недостатньою спроможністю вищої школи забезпечити належні педагогічні умови для формування таких особистостей є однією з причин економічного занепаду багатьох закладів вищої освіти в Україні. Доля вищої школи наразі значною мірою залежить від її спроможності якомога швидше перейти в режим функціонування в якості інноваційного освітнього простору, а отже й від готовності кожного відповідати цим новим викликам [4, с. 34].

Однією з найактуальніших проблем сучасного суспільства є фізичний стан студентської молоді, в яку закладаються основи майбутнього здоров'я, необхідного для повноцінного життя, та можливості реалізувати себе як висококваліфікованого фахівця в різних галузях. Найчастіше навантаження освітнього процесу, яке відчують на собі сучасні студенти, призводить до недостатньої рухової активності іноді через брак часу, а іноді й небажанням відвідувати заняття, які пропонують ЗВО як в рамках навчальної програми, так і в позаурочний час. Тому зараз залишається актуальним питання пошуку нових підходів, форм і методів до змісту фізичного виховання студентської молоді. Останнім часом значно підвищився інтерес молоді, а саме – дівчат, до занять аеробікою. Особливий інтерес викликає танцювальна аеробіка. Існує багато видів

танцювальної аеробіки, в яких пропонується застосування елементів того чи іншого танцю. Види танцювальної аеробіки залежать від стилю танцю і, частіше всього, кількість елементів, які виконуються впродовж заняття, мають вузьку спрямованість. Застосування в процесі фізкультурно-оздоровчих занять танцювальною аеробікою елементів спортивних танців латиноамериканської і європейської програми дозволить розширити руховий потенціал студенток, створить умови до підвищення фізичної і функціональної підготовленості дівчат. Різний характер і стиль танців буде позитивно сприяти і розвитку фізичних якостей, і виконувати роль релаксаційного компоненту протягом занять, допоможе зробити заняття більш насиченим, що сприятиме усуненню негативних психологічних наслідків напруженого розумового навантаження [5, с. 101].

А. Ребрина наголошує, що студентські роки очного освітнього процесу ЗВО – найвирішальніша стадія життєдіяльності особистості у формуванні особистісних якостей і властивостей дітей як визначальної частки здорового способу життя населення України. Міцне здоров'я – це не просто відсутність хвороб, це стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя. Наразі реформи в системі освіти середньої ланки ЗЗСО в НУШ є першочерговим дорученням Президента України, як складової президентської Програми «Здорова Україна», яка спрямована на всі вікові категорії та групи населення і має на меті збільшення тривалості активного життя українців, в тому числі і учнівської та студентської молоді (майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту). Загальновідомо, що рівень їхньої підготовленості до спортивно-педагогічної діяльності прямо пропорційно впливає на успішність освітнього процесу виховання дітей у закладах загальної середньої освіти з питань формування сприятливих для здорового способу життя педагогічних умов. Створення здоров'янакопичувального внутрішнього та зовнішнього середовища у загальному середньому закладі освіти та поза його межами є

найважливішим завданням в освітньому процесі дітей та учнівської молоді. З вище сказаного виходить, що питання виучки та формування сприятливих для здорового способу життя особистісних якостей дітей, учнівської та студентської молоді є актуальним і потребує наукового дослідження [6, с. 274].

А. Дьоміна наголошує, що важливу роль в забезпеченні функціонування системи безпеки та захисту в спорті – є визначення чітких критеріїв, за якими всі учасники процесу зможуть кількісно і якісно оцінити ступінь її ефективності. Звідси, питання прав людини загалом, а в спорті зокрема – є надзвичайно важливим через демократизацію суспільства. Спорт як глобальне явище посідає значне місце в житті великої кількості людей, починаючи від самих спортсменів і закінчуючи вболівальниками та глядачами. Деструктивні явища в суспільстві були завжди й будуть виникати там, де є взаємодія між людьми. Спорт – не виключення. Існує зрозуміла і прозора система нормативно-правових актів міжнародної дії, які врегульовують питання захисту атлетів від жорстокого поводження і переслідувань. В системі олімпійського спорту вже функціонує зрозумілий алгоритм, згідно з яким відбувається супровід атлета, який піддався жорстокому поводженню, домагань або переслідувань, – від першого звернення до передачі справи до суду. Переслідування і жорстоке поводження – доволі делікатна тема для обговорення з кимось, а тим більш, – для виведення ситуації в публічну площину. Це і є однією з зон розвитку в реалізації політики безпеки. Оскільки за результатами попередніх бесід зі спортсменами основною причиною, чому вони нікому не скажуть про випадки переслідувань та жорстокого поводження – є страх і сором. Часто джерелом небезпеки для атлета стають найближчі люди, наприклад, тренер, тому це ще більше ускладнює процес реалізації політики захисту спортсменів. Саме тому в

процесі захисту себе від деструктивних проявів інших осіб, найскладніше для атлета – прийняття рішення про початок [7, с. 196].

Зараз формується особливий напрямок – педагогіка фізичної культури та спорту. Загалом, «фізична культура і спорт» сьогодні постає як складна та багатогранна сфера антропосоціальних відносин. Вона охоплює різні сторони життєдіяльності людей: валеологічну, психолого-педагогічну, соціокультурну, творчу, естетичну, пов'язана із самоврядуванням та управлінням власним організмом. Це частина реального індивідуального та соціального життя людей, де вони оздоровлюються, здійснюючи фізичну, психофізичну підготовку; залучення до наукових та позанукових (традиційних та ін.) знань про здоров'я та його зміцнення за допомогою фізкультурної рухової активності; творчість у сприйманні та перетворенні власного організму; нове розуміння краси міцного облагородженого тіла людини й прагнення цього ідеалу; додаток вольових зусиль, вивільнення особистого та соціального часу для досконалості своєї тілосфери та зміцнення громадського здоров'я [8, с. 146]. Це і розвиток видовищно-змагального компоненту фізичної культури та спорту, і створення сучасної матеріально-технологічної основи, інфраструктури для оздоровлення, активного відпочинку людей за допомогою фізичної культури та спорту. Для того, щоб людина могла повноцінно брати участь у цій багатогранній діяльності, їй необхідна відповідна підготовка, яка досягається шляхом спеціального фізичного виховання та навчання, спортивної підготовки, організації різноманітних спортивно-масових заходів. Все це є галузь педагогіки, валеологічної, по суті, фізкультурно-спортивної освіти [9, с. 11]. В. Є. Білогур наголошує, що: по-перше, фізична культура і спорт (ширше – фізична культура, спорт та здоровий спосіб життя) цілком можна вважати антропосоціальною сферою сучасного суспільства, що поступово виокремлюється в соціумі, що ускладнюється, і яка пов'язана з формуванням здорової тілосфери людини й суспільства. У процесі

взаємодії з психосферою людей і суспільства, що розвивається, це в результаті призводить до формування гармонійної цільної людини й більш досконалого суспільства. По-друге, за умов формування оздоровлюючої фізкультурно-спортивної сфери антропосоціального життя необхідна відповідна педагогічна галузь знань та практики для підготовки людей у цій сфері. Так, сьогодні виокремлюється особлива галузь – фізична культура, спорт та здоровий спосіб життя, що вимагає спеціального наукового й науковотехнологічного забезпечення. Здоровий спосіб життя – головна мета цього напрямку. Фізичне виховання – метод послідовного освоєння. Фізична культура – соціокультурна основа всього процесу фізичної підготовки, навчання, самоврядування у тренувальних процесах на шляху до здоров'я та професійноспортивної підготовки. Спорт (до вищих досягнень включно, у фізкультурній підготовці за окремими напрямками (видами спорту) з огляду на те, що спорт – спеціалізована тренувальна активність тілосфери людей) має не лише особистісну, а й багатогранну суспільну значущість [9, с. 11].

На етапі «виклику» корисним є проведення інтелектуальних розминок, під час яких здобувачі удосконалюють уміння доводити, – чи спростовувати думку відповідно до законів логіки, а також робити власні оригінальні висновки щодо змісту тверджень відомих людей, фраз літературних героїв, народних прислів'їв і приказок. Так, у ході однієї з інтелектуальних розминок здобувачі доводили або спростовували слушність думок відомих мислителів: «Прагнення до істини цінніше, ніж упевнене володіння нею» (Лессінг); «Мислення – це страждання» (Аристотель); «Вкрасти у когось думки – більший злочин, ніж вкрасти у нього гроші» (Вольтер); «Кожна людина є творцем своєї долі» (Саллюстій). Інша подібна розминка на початку заняття була присвячена думкам славетних спортсменів: «Чемпіонами стають не в тренажерних залах. Чемпіона народжує те, що всередині людини – бажання, мрії, цілі»

(Мухаммед Алі); «Тренуйся з тими, хто сильніший за тебе. Не здавайся там, де здаються інші. І переможеш там, де перемогти не можна» (Брюс Лі); «Я знаю лише один спосіб перемогти – грати головою і серцем» (Джанлуїджі Буффон) [4, с. 41].

О. Гонтарук наголошує, що зараз дуже важливо налагодити співпрацю між державою та приватними компаніями в галузі фізичної культури і спорту. Така взаємодія допоможе вирішити багато проблем: оновити спортивну інфраструктуру, залучити інвестиції, впровадити інновації й зробити сферу спорту більш сучасною та ефективною. Щоб ця співпраця була успішною, потрібно розробити чіткі правила гри – визначити, як саме повинні працювати такі партнерства, на що спрямовувати кошти, як оцінювати користь проєктів тощо. При цьому важливо, щоб приватні інвестори мали інтерес долучатися до справи, а держава – гарантувала чесні та вигідні умови для обох сторін. Проєкти, які будуть реалізовуватися спільно, мають бути сучасними, корисними для людей, мати чіткий економічний сенс, не шкодити довкіллю й позитивно впливати на здоров'я населення. Загалом така модель дає змогу зменшити навантаження на державний бюджет і краще використовувати гроші, залучаючи до розвитку спорту нові ресурси [10, с. 188].

Загалом слід сказати, що спорт дає людині впевненість у собі, виробляє вольові якості, сприяє професіоналізму, допомагає приймати правильні й вольові рішення, а найголовніше – формує високі якості патріотизму, коли є готовність у будь-який час пожертвувати найдорожчим – життям і здоров'ям заради захисту Батьківщини чи інших важливих цілей. Важливо розпочинати робочий день із фізичної зарядки про яку ми часто забуваємо та яка сприяє усуненню багатьох хвороб і негативних процесів/станів в організмі. Бачимо, як мусульманські країни особливу роль надають спорту, що і нам слід зробити/переїняти. Сучасна молодь не приділяє особливої уваги спорту, а віддає перевагу

задурманеності інформаційним простором, що є наслідком багатьох негативних процесів у суспільстві та державі, на особистісному рівні. За таких умов досить важливо виробити важливі установки та мотивацію на зайняття спортом. Особлива увага у цих процесах належить ідеологічній складовій та духовному вихованню у сфері спорту. Так, у Китаї робочий день розпочинається з 15 хвилинної ідеологічної роботи та мотивації до праці. Крилаті фрази, вислови видатних людей мають постійно нагадувати нам про необхідність зайняття спортом, що неодмінно дисциплінує, сприяє вихолощенню негативу з нашої свідомості та допомагає успішному сприйняттю інформації, навчанню, зайняттю науковою діяльністю та діяльності у публічному просторі, коли говориш саме основне, що позбавлене/вихолощене від усього зайвого.

Висновки. Як бачимо, тема нашого дослідження охоплює багатовимірні аспекти спортивної діяльності, зокрема актуальність і необхідність вивчення спорту в контексті кримінології. В умовах сучасного суспільства спорт стає не лише сферою фізичного розвитку, а й важливим чинником формування особистості, особливо в юнацькому та підлітковому віці. Саме у період – до 18/до 25 років – відбувається становлення особистості, формування лідера, фахівця, громадянина. Здоров'я – це фундамент, від якого залежить здатність людини до реалізації особистісного та професійного потенціалу. Проте, з духовного погляду, важливо пам'ятати, що, як говорить апостол Павло, «сила Божа здійснюється в немочі» (2 Коринтян 12:9): навіть у слабкості може розкриватися справжня сила Духу. Попри це, фізичне здоров'я залишається одним із ключових ресурсів досягнення високих життєвих цілей. І якщо здорову енергію спрямувати в конструктивне русло – через заняття спортом, воно здатне приносити суспільно значущі результати. У час стрімкого розвитку інформаційного простору та поширення депресивних станів, особливо серед молоді, спорт може виступати як ефективний засіб

боротьби з психоемоційними розладами. Проте дослідження спортивної сфери має виходити за межі суто соціально-біологічного підходу, подібного до «ефекту Мауглі». Людина – це цілісна трискладова сутність: «Дух, Душа й Тіло», і саме через цю призму має здійснюватися осмислення ролі спорту в її житті. Кримінологія спорту має на меті вивчення як позитивних, так і негативних проявів у цій галузі: від виявлення небезпечних тенденцій (агресії, допінгу, криміналізації середовища) до аналізу виховного, морального та духовного потенціалу спорту. Адже саме спорт формує здатну вести за собою інших особистість – лідера, до слова якого дослухаються, яка може слугувати каталізатором позитивних змін у колективах і суспільстві загалом. Людина, яка систематично займається спортом, здебільшого позбавлена схильності до словесної агресії, пліток, безмістовних суперечок. Такі особистості зазвичай чітко формують думки, володіють внутрішньою дисципліною і здатні досягати високих цілей – як професійних, так і державницьких. Отже, важливо не лише акцентувати на фізіологічному аспекті спорту, а й розкривати його духовну складову. Відоме гасло: «У здоровому тілі – здоровий дух» має не лише мотивувальний, а й глибокий концептуальний зміст, що розширює потенціал спорту як інструменту національного оновлення. Україна як держава потребує не лише фізично, а й ментально та духовно здорової нації. Одним із дієвих засобів у цьому напрямі може стати всебічна актуалізація спорту – через соціальну рекламу, афіші, плакати, що пропагують фізичну активність, ранкову зарядку, дисципліну та гармонію з навколишнім світом. Це має стати частиною загальнонаціональної стратегії – формування здорової, цілісної, відповідальної особистості. Підсумовуючи, наголошуємо на важливості розвитку кримінології спорту як міждисциплінарного напрямку, що дає змогу цілісно осмислити феномен спорту – з урахуванням його соціальних, психологічних, фізичних, духовних аспектів та багатьох інших аспектів – і забезпечити ефективні

механізми його використання в протидії негативним явищам і формуванні майбутнього нації.

Література:

1. Толошна С. Фізичний розвиток школярів з порушенням слуху та перспективи його корекції засобами спортивних ігор. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2022. № 3. С. 144–149.
2. Мізн В., Бурдаєв К., Кудрявцева В., Севериновська О. Модельні дослідження контагіозної депресії для розкриття фізіологічних механізмів психічних розладів у спортсменів. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2023. № 3. С. 129–137.
3. Кашуба В., Крикун Ю. Профілактика та корекція функціональних порушень опорно-рухового апарату юних спортсменів у складнокоординаційних видах спорту (на прикладі черліденгу). *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2023. № 3. С. 106–118.
4. Марченко О., Москаленко Н. Інтерактивне навчання як засіб формування творчого мислення здобувачів вищої освіти у галузі фізичної культури і спорту. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2023. № 3. С. 33–46.
5. Демідова О., Єлісєєва Д., Степанова І., Ковтун А. Використання елементів спортивних танців у процесі фізкультурно-оздоровчих занять танцювальною аеробікою для покращення фізичного стану дівчат 19-20. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2021. № 1. С. 100–114.
6. Ребрина А. Готовність майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту до формування сприятливих для здорового способу життя особистісних якостей дітей. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 62(2). С. 273–278.
7. Дьоміна А. Політика безпеки та захисту атлетів від переслідувань і жорсткого поводження в спорті. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2025. № 1. С. 192–198.
8. Закопайло С. А. Формування мотивації та інтересу в учнів загальноосвітніх шкіл до занять фізичною культурою. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини*, 2015. №8, 140–146.
9. Білогур В. Є. Фізична культура і спорт як чинники антропосоціальної сфери у сучасній педагогічній освіті. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : Педагогіка*. 2023. № 1. С. 7–12.
10. Гонтарук О. Концептуальні засади впровадження державно-приватного партнерства в Україні у сфері фізичної культури і спорту. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2025. № 1. С. 179–191.

ТУРЯНИЦЯ О.О.

доктор філософії з права,

докторант ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

РИЗИК У ПРОФЕСІЙНОМУ СПОРТІ ЯК РІЗНОВИД СОЦІАЛЬНОГО РИЗИКУ: КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У сучасному світі професійний спорт посідає особливе місце в суспільному житті, виконуючи не лише фізкультурно-оздоровчу, а й

соціально-економічну, політичну та культурну функції. Водночас спорт, особливо професійний, пов'язаний із підвищеним рівнем небезпеки для життя та здоров'я його учасників, оскільки передбачає граничні фізичні навантаження, контактну боротьбу, застосування спеціального обладнання або участь у змаганнях в екстремальних умовах. При цьому в умовах демократичної правової держави, зокрема такої, що визнає найвищою соціальною цінністю життя і здоров'я людини, виникає необхідність переосмислення правових основ участі особи в діяльності з підвищеним ризиком, якою є професійний спорт.

Конституція України гарантує кожному право на життя (ст. 27) та право на охорону здоров'я (ст. 49), водночас у практичному вимірі спортивна діяльність передбачає, серед іншого, можливість заподіяння шкоди життю та здоров'ю. Виникає суперечність між правовими гарантіями і соціально прийнятою практикою участі у спортивних змаганнях. Тому дослідження правової природи ризику в професійному спорті та його класифікація як соціального ризику є актуальним не лише з точки зору спортивного права, але й в контексті конституційно-правових засад.

Конституційно-правове осмислення ризику в професійному спорті повинно виходити з положень, що:

1. Право на життя є абсолютним, але участь у спортивній діяльності не завжди виключає небезпеки, пов'язані з нею. Це потребує чіткого балансу між правами спортсмена та обов'язком держави щодо мінімізації ризиків.

2. Право на працю і свободу професійного вибору (ст. 43 Конституції України) передбачає можливість обирати діяльність, навіть якщо вона пов'язана з ризиком, за умови добровільності та поінформованості особи.

3. Принцип автономії волі передбачає право особи розпоряджатися власним життям і здоров'ям у межах, що не порушують інтересів інших осіб або публічний порядок.

Категорія «ризик» широко досліджується в соціології, філософії, економіці та праві. У загальному значенні ризик трактується як дія в умовах невизначеності, що може призвести як до позитивного, так і до негативного результату. У правовій площині ризик — це ймовірність настання небажаних наслідків для прав та інтересів суб'єкта внаслідок його участі в певних відносинах або видах діяльності.

Ризик у спорті проявляється у різних формах. Він може бути раціональним, коли є прогнозованим і контрольованим (наприклад, передбаченим у правилах змагань), і нераціональним — у випадку порушення правил, допінгу, перевищення навантажень або безвідповідального ставлення до власного здоров'я. За об'єктом ризик може бути особистісним (загроза життю і здоров'ю), майновим (втрата спорядження, премій) та репутаційним (втрата іміджу, дискваліфікація).

У сфері професійного спорту ризик має не лише індивідуальний, а й соціальний вимір. З одного боку, йдеться про тілесну цілісність спортсмена, його життя та здоров'я, а з іншого — про правову безпеку, репутацію, майнові й організаційні наслідки для клубів, організаторів змагань, вболівальників та суспільства загалом. Таким чином, ризик у професійному спорті набуває рис соціального ризику, оскільки охоплює інтереси ширшого кола суб'єктів і виходить за межі індивідуального вибору.

У контексті правового аналізу доцільним є виокремлення ризиково-спортивних правовідносин як специфічної форми правовідносин, що виникають у зв'язку з участю спортсменів у діяльності з підвищеним рівнем небезпеки. Суб'єктами таких правовідносин виступають не лише спортсмени, а й тренери, медичний персонал, організатори змагань,

арбітри, агенти та інші залучені сторони. Предметом правового регулювання у цьому випадку є забезпечення безпеки, недопущення надмірного ризику, мінімізація шкоди, гарантування компенсацій і соціального захисту.

Класифікація ризику в професійному спорті може відбуватись за різними критеріями. Зокрема, за часом виникнення ризик поділяється на: тренувальний (перенавантаження, хронічні мікротравми), змагальний (грубі порушення, фоли, контактна боротьба) та післязмагальний (наслідки виснаження, професійні ураження організму). За характером виникнення — на об'єктивний (незалежний від волі спортсмена) та суб'єктивний (пов'язаний з особистим вибором тактики, стратегії або недотриманням приписів). За природою — на фізичний, психологічний, правовий та соціальний.

Особливості спортивної дисципліни також суттєво впливають на рівень ризику. Найвищий рівень ризику мають екстремальні види спорту (парашутний спорт, скелелазіння), потім ідуть єдиноборства (бокс, ММА), далі — контактні командні ігри (футбол, хокей), та менш ризиковані (теніс, гімнастика, легка атлетика). Мінімальний ризик мають інтелектуальні або технічно менш навантажені види спорту (шахи, настільний теніс).

У правовій практиці постає проблема розмежування допустимого спортивного ризику та протиправної поведінки. Часто дії, що призводять до тяжких тілесних ушкоджень або навіть смерті, не мають правових наслідків, якщо вони сталися «в межах гри». При цьому межа між порушенням правил гри й кримінально караним діянням не завжди є чіткою. Така практика створює правову невизначеність та може мати негативні соціальні наслідки.

Наразі в Україні відсутній спеціальний закон, який би врегульовував правові засади професійного спорту. Існуючі положення розпорошені між законами «Про фізичну культуру і спорт», Цивільним кодексом, КЗпП, а

також міжнародними документами. У зв'язку з цим доцільно ініціювати розробку і прийняття окремого закону «Про професійний спорт», у якому необхідно:

- закріпити поняття «професійний спортивний ризик»;
- визначити допустимі межі ризику з урахуванням виду спорту;
- встановити гарантії прав спортсменів на медичний захист і соціальне страхування;
- деталізувати обов'язки тренерів, лікарів та організаторів змагань щодо запобігання надмірному ризику;
- запровадити спеціальні механізми відповідальності за завдання шкоди внаслідок недбалості або умисних порушень.

З огляду на вищезазначене, доцільно зробити наступні висновки.

1. Ризик у професійному спорті є різновидом соціального ризику, що має бути конституційно визнаним та правово врегульованим.

2. Конституційні права людини не повинні тлумачитися як абсолютні перепони для участі в ризикованій діяльності, якщо така участь є добровільною та обґрунтованою.

3. Необхідно законодавчо визначити поняття дозволеного спортивного ризику, умов інформованої згоди та межі відповідальності суб'єктів спортивної діяльності.

4. Конституційно-правовий підхід до спортивного ризику має враховувати баланс між автономією особи та обов'язками держави щодо забезпечення безпечних умов життя.

5. Ризик у професійному спорті є комплексним явищем, яке поєднує фізичний, соціальний, правовий та моральний виміри. Його правове осмислення як форми соціального ризику дозволяє сформулювати нові підходи до державної політики у сфері спорту, де основним пріоритетом має залишатися не лише результат, але й життя та безпека людини.

ЄВГЕН ХАРИТОНОВ

*доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений діяч науки і техніки України,
зав. кафедрою цивільного права Національного університету
«Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0001-5521-0839>*

ОЛЕНА ХАРИТОНОВА

*докторка юридичних наук, професорка, член-кореспондент НАПрН
України, Заслужена діячка науки і техніки України, зав. кафедрою
інтелектуальної власності та патентної юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0002-9681-9605>*

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ
СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ У СФЕРІ СПОРТУ**

Соціальний захист, аби не обернутись на декларацію чи популістське гасло, має бути забезпечений надійним механізмом його реалізації. Загальний концепт «механізм» охоплює різноманітні складові останнього. Але потенційно (за умови існування відповідної економічної основи) найбільш важливим чинником реалізації соціального захисту є правовий механізм (або - механізм правового регулювання).

При цьому, розуміючи механізм правового регулювання як юридичну категорію, котра охоплює усі правові засоби, за допомогою яких здійснюється правовий вплив, зауважимо, що правовий вплив, за класичною моделлю, має три основні стадії:

- 1) загальна дія правових норм, на якій відбувається регламентація поведінки суб'єктів, визначення змісту цієї поведінки, умов виникнення прав та обов'язків тощо;
- 2) виникнення суб'єктивних прав і обов'язків (правовідносин), на якій конкретні суб'єкти стають носіями суб'єктивних прав та обов'язків;
- 3) реалізація прав та обов'язків, на якій права та обов'язки втілюється у життя, втілюється у фактичній поведінці суб'єктів.

Відповідно до цих трьох стадій виокремлюються три основних ланки (елементи) механізму правового регулювання:

- 1) юридичні норми (іноді після них називають «юридичні факти», як підставу виникнення правовідносин);
- 2) правовідносини (суб'єктивні права та обов'язки);
- 3) акти реалізації прав та обов'язків.

При цьому для характеристики механізму правового регулювання на рівні загальної теорії права властивим є позитивістський/нормативістський, підхід, який залишає поза увагою стадію усвідомлення підґрунтя, меж та засад правового впливу, як культурного і соціального феномену.

На цій «попередній» стадії визначається місце спорту у бутті суспільства, соціальний статус спортсмена, концепція соціального захисту спортсменів, тип правового впливу і гарантії його здійснення.

Зауважимо, що гарантії у цій галузі розуміються дуже широко. До них включаються різноманітні явища. Скажімо, що у ст. 14 Переглянутої Європейської Спортивної Хартії йдеться про те, що «люди, які професійно займаються спортом, повинні мати відповідний соціальний статус, етичні гарантії проти будь-яких форм експлуатації та можливість реалізувати економічні та соціальні права».

Безумовно, моральна складова має істотне значення, але, на нашу думку, найбільш ефективними є саме юридичні гарантії - передбачені правовими нормами засоби і заходи, спрямовані на забезпечення досягнення певної мети, зокрема, на реалізацію норм об'єктивного права, здійснення суб'єктивного права особи тощо.

Сутність юридичних гарантій полягає у забезпеченні реальності права, а їх функціями є створення сприятливих умов для здійснення (реалізації) суб'єктивних прав, а також здійснення їх охорони і захисту. Основне функціональне призначення юридичних гарантій полягає у

охороні та захисті прав і свобод людини від порушень з боку держави, її органів, посадовців, окремих осіб.

При цьому сам факт існування норм позитивного права, законодавче закріплення, декларування юридичних гарантій ще не є свідченням реального забезпечення прав. Законодавство встановлює гарантії лише абстрактно. Реальність останніх буде проявлятися і перевірятися у процесі діяльності органів державної влади і поведінки громадян, вона невід'ємною від правосвідомості та правової культури тих та інших.

У зв'язку з цим, при з'ясуванні сутності категорій «правове забезпечення», «юридичні гарантії» тощо має враховуватися не лише їхня спрямованість на захист прав та інтересів учасників правовідносин, можливість застосування відповідальності, мір захисту тощо, але й стан правової культури у суспільстві, ставлення до таких понять як «правовий статус», «професійний спорт», «правовий порядок», «соціальний захист спортсменів» тощо.

Такі явища як «регулювання», «гарантії», «гарантування» та «забезпечення» є самостійними категоріями. Гарантія виступає однією із складових елементів забезпечувального механізму, є формою виразу ставлення держави до ідеї правового забезпечення соціального захисту, оскільки об'єктом гарантії є суб'єктивні права людей, які професійно займаються спортом.

У кожному разі, виходимо з того, що для забезпечення соціального захисту, держава, як механізм організації життя цього суспільства, має здійснювати в межах правового поля низку заходів. Таким чином відбувається об'єктивізація ідеї соціального статусу та соціального захисту людей, які займаються спортом, переведення її з абстрактного загального рівня на рівень цінностей, інтересів, категорій, інституцій держави.

Але та обставина, що на державу, як суб'єкт публічних відносин, покладається значний обсяг обов'язків щодо впровадження соціального

захисту людей, які професійно займаються спортом, не означає, що таких зусиль не має докладати громадянське суспільство. Без його участі процес впровадження і розширення соціального захисту уповільнюється, і навіть, взагалі може не досягти успіху. Така умова, ніби, й не є обов'язковою, але вона є складовою частиною досягнення мети.

Оскільки діяльність держави є лише одним із засобів правового забезпечення, маємо розрізняти державне та недержавне (громадське) правове забезпечення соціального захисту людей, які професійно займаються спортом.

Діяльність держави щодо правового забезпечення соціального захисту людей, які професійно займаються спортом, може бути класифікована наступним чином:

1) методологічне та доктринальне забезпечення охоплює розробку концепції, визначення засад соціального захисту, його правового забезпечення тощо; підтримка доктрини права, що стосується галузі професійного спорту. Сюди також можна віднести ідеологічне забезпечення, яке полягає у формуванні сучасної правосвідомості на підґрунті лібералізму для визначення соціального статусу професійного спортсмена, вивчення і поширення міжнародного досвіду забезпечення соціального захисту людей, які професійно займаються спортом, тощо;

2) законодавче забезпечення полягає у виданні органами державної влади законів та інших актів законодавства, правовій експертизі та консолідації корпоративних норм; санкціонуванні правових звичаїв та норм моральності, що стосуються визначення соціального статусу та соціального захисту людей, які професійно займаються спортом;

3) інституціональне забезпечення належної реалізації норм законодавства здійснюється за допомогою існуючих постійно або спеціально створених державних органів, судової системи та інших державних інституцій;

4) інформаційно-пропагандистське (виховне) забезпечення полягає у організації роз'яснення сутності концепції соціального захисту людей, які професійно займаються спортом, та концептів і конструктів, що впроваджуються, мети їх впровадження тощо. Елементом такого забезпечення є правова освіта, яка здійснюється у відповідному напрямку;

5) організаційне забезпечення полягає у створенні органів, що відповідають за ті чи інші напрями реалізації соціального захисту людей, які професійно займаються спортом, визначенні компетенції таких органів та їхньої взаємодії тощо.

Недержавне (громадське) забезпечення соціального захисту людей, які професійно займаються спортом, можливе у наступних формах:

1) світоглядне забезпечення (котре охоплює й правову ментальність суспільства). Цінності, інституції, категорії, поняття, які впроваджуються, мають або бути такими, що не суперечать світогляду більшості суспільства, або адаптованими до визнаних суспільством світоглядних засад;

2) доктринальне забезпечення – у тій його частині, що виникає незалежно від завдань держави щодо наукових розробок (і зацікавленості держави у таких розробках). Впровадження правових цінностей, системи права, правових інститутів, державних інституцій може бути ефективним за умови забезпечення готовності до такого впровадження з боку суспільства, зокрема, правознавців – фахівців у галузі соціального права та суміжних галузях;

3) правосвідомість населення. Правосвідомість може слугувати як стимулюючим, так і гальмуючим чинником. Цінності можуть впроваджуватися на вже існуюче підґрунтя, але, частіше, така основа формується у процесі впровадження.

Як на нашу думку, лише використання сукупності названих форм правового, психологічного тощо впливу може забезпечити досягнення мети соціального захисту людей, які професійно займаються спортом.

ШИНКАРУК О.А.

*доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор
Національний університет фізичного виховання і спорту України,
проректор з навчально-методичної роботи*

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ПОДВІЙНОЇ КАР'ЄРИ СПОРТСМЕНІВ ЯК ЧИННИКА СТІЙКОГО СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ: МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Вступ. Зростання вимог до спортсменів у спорті вищих досягнень, включаючи інтенсивні фізичні навантаження, психологічну напругу та жорсткий режим підготовки, значно ускладнює процес поєднання кар'єри з іншими сферами життя. Основною проблемою для більшості професійних атлетів залишається обмежена тривалість активної спортивної діяльності, після чого вони змушені шукати нові шляхи соціальної та професійної самореалізації. У цей перехідний період особливо гостро постає питання соціального захисту спортсменів. Одним із ефективних інструментів забезпечення життєвої стабільності спортсменів після завершення кар'єри є реалізація концепції подвійної кар'єри — тобто поєднання професійного спорту з освітою або паралельною професійною діяльністю. Такий підхід дозволяє створити основу для подальшого працевлаштування, фінансової незалежності та психологічної адаптації до цивільного життя. Подвійна кар'єра розглядається не лише як особиста стратегія спортсмена, а й як системна складова державної політики у сфері соціального захисту та розвитку людського капіталу в спорті.

Упродовж останнього десятиліття ця проблематика активно досліджується в країнах ЄС, зокрема в межах програм Erasmus+, Dual Career Toolkit, а також European Commission [6], які акцентують на міжгалузевій взаємодії освіти, спорту і ринку праці. Зазначається, що подвійна кар'єра є не лише засобом особистісного розвитку спортсменів, а й елементом захисту прав людини на освіту та працю. Особливу роль у розвитку політики подвійної кар'єри відіграють комісії атлетів при

міжнародних спортивних організаціях. Так, Комісія атлетів Європейських Олімпійських Комітетів послідовно просуває ініціативи, пов'язані з розширенням освітніх можливостей для спортсменів, включаючи участь у програмах перепідготовки та доступ до менторських програм. Міжнародний олімпійський комітет через платформу Athlete365 підтримує низку ініціатив, спрямованих на освітню, кар'єрну та психологічну підтримку атлетів, а також на забезпечення плавного переходу до життя після завершення спортивної кар'єри [3].

Відсутність законодавчо закріпленої системи підтримки подвійної кар'єри в Україні створює ризики соціальної вразливості для спортсменів. Питання набуває особливої актуальності в контексті євроінтеграційного курсу України. Удосконалення національної політики в цій сфері є важливим чинником не лише для соціального захисту, а й для сталого розвитку спорту загалом, що відповідає стратегічним напрямам ЄС щодо прав людини, інклюзії та освіти через спорт.

Мета дослідження - проаналізувати міжнародний досвід реалізації подвійної кар'єри спортсменів як форми соціального захисту та визначити напрями вдосконалення нормативно-правового регулювання у цій сфері в Україні.

У процесі дослідження використано метод порівняльно-правового аналізу (для вивчення досвіду ЄС), системний метод для аналізу взаємозв'язку між правовими нормами та практикою реалізації соціального захисту, контент-аналіз нормативних актів, наукових публікацій та аналітичних звітів.

Результати досліджень. У міжнародному праві концепція подвійної кар'єри спортсмена розглядається як частина фундаментального права на освіту й працю. Зокрема, Європейська комісія у 2012 році ухвалила «Європейські керівні принципи щодо подвійної кар'єри спортсменів» [6]. Документ містить рекомендації для держав-членів ЄС щодо створення

сприятливих умов для поєднання спортивної діяльності з навчанням та працевлаштуванням. Основні положення документу охоплюють забезпечення гнучкого освітнього середовища для спортсменів; надання кар'єрного консультування та наставницької підтримки на всіх етапах спортивної кар'єри; розробка механізмів переходу до трудової діяльності після завершення активної спортивної кар'єри; активна участь спортивних організацій, університетів і бізнесу в супроводі подвійної кар'єри; моніторинг і оцінка реалізації політик підтримки подвійної кар'єри на національному рівні.

Реалізація керівних принципів у країнах ЄС різниться залежно від національних підходів, проте більшість держав поступово інтегрували їх у власні стратегії підтримки спортсменів. У країнах Європейського Союзу сформувалися ефективні моделі підтримки подвійної кар'єри, що включають правову регламентацію, участь державних і недержавних інституцій, а також підтримку з боку університетів і роботодавців. Так, Національний інститут спорту, експертизи та результатів (INSEP) у Франції реалізує повний цикл підтримки спортсменів — від середньої освіти до післяспортивної професійної підготовки. Програма включає індивідуальні освітні плани, консультації, психологічну допомогу та кар'єрне планування [7]. У Німеччині система реалізується через фонд допомоги спорту «Deutsche Sporthilfe» — благодійну організацію, що фінансується державою та бізнесом. Вона пропонує спортсменам стипендії, правову підтримку, страхування, стажування та доступ до освітніх програм у партнерських університетах [5]. В Італії створено регіональні центри підтримки подвійної кар'єри, де молоді спортсмени можуть поєднувати навчання в університеті з тренуванням завдяки підтримці CONI (Національного олімпійського комітету Італії) та Міністерства освіти [4]. В Іспанії з 2009 року діє програма Олімпійської спортивної асоціації (Asociación de Deportes Olímpicos), що включає стипендії, навчальні модулі, кар'єрне консультування та доступ до інституційних партнерів [2].

В українському законодавстві положення щодо соціального захисту спортсменів розпорошені між Законом України «Про фізичну культуру і спорт» [1], трудовим законодавством, нормативно-законодавчими документами МОН України. Водночас відсутня цілісна державна політика або програма підтримки подвійної кар'єри. Спроби запровадити гнучкі освітні траєкторії часто залишаються формальними і не мають системного характеру.

Україна має значний потенціал для впровадження моделі подвійної кар'єри на основі адаптації європейських підходів. Для цього необхідно забезпечити законодавче закріплення терміну, розробку цільової програми та створення інституційної мережі кар'єрного супроводу на базі закладів вищої освіти спортивного профілю та федерацій. Попри наявність ініціатив на базі спортивних ЗВО та федерацій, в Україні досі не сформована системна модель підтримки подвійної кар'єри спортсменів. Основні бар'єри мають як нормативно-правову, так і організаційну природу, а саме: відсутність законодавчого визначення поняття "подвійна кар'єра спортсмена" та її правового статусу; недостатня взаємодія між закладами освіти, спортивними федераціями та органами влади; відсутність механізмів супроводу після завершення кар'єри — кар'єрне консультування, перекваліфікація, психологічна підтримка; низький рівень мотивації спортсменів до здобуття освіти через відсутність стимулюючих механізмів (гранти, стипендії, гарантії працевлаштування); обмеженість доступу до якісної вищої освіти в умовах інтенсивного тренувального процесу; відсутність адаптивних освітніх програм, дистанційного навчання або індивідуальних планів лише ускладнює ситуацію. Таким чином, реалізація подвійної кар'єри в Україні стримується як правовими прогалинами, так і організаційною неузгодженістю між ключовими інституціями. Подолання цих бар'єрів є необхідною умовою для захисту

прав спортсменів та забезпечення їхнього сталого майбутнього після завершення активної кар'єри.

Аналіз зарубіжного досвіду та стану питання в Україні дозволив розробити пропозиції щодо вдосконалення системи правового забезпечення подвійної кар'єри: 1) визначити поняття "подвійна кар'єра спортсмена" у Законі України «Про фізичну культуру і спорт» [1] та закріпити принцип обов'язкової підтримки з боку держави; 2) розробити та впровадити національну програму підтримки подвійної кар'єри спортсменів на основі європейських моделей; 3) запровадити систему стипендій, пільгового навчання, кар'єрного консультування та адаптованих освітніх планів для спортсменів; 4) забезпечити міжвідомчу координацію між Міністерством освіти і науки України, Міністерством молоді та спорту України та закладами вищої освіти; 5) розробити інституційний механізм супроводу спортсменів після завершення кар'єри — зокрема, шляхом створення центрів професійної орієнтації при спортивних федераціях або ЗВО фізкультурно-спортивного спрямування.

Висновки. Подвійна кар'єра спортсмена є не лише соціально важливим, але й стратегічно необхідним елементом сучасної державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Впровадження системних правових засад і ефективних механізмів реалізації подвійної кар'єри дозволить знизити соціальні ризики, пов'язані з завершенням спортивної діяльності, і забезпечити сталий розвиток особистості спортсмена як повноцінного суб'єкта суспільного життя.

Удосконалення правового регулювання в цьому напрямі сприятиме гармонізації української політики зі стандартами ЄС та забезпеченню довгострокового соціального захисту спортивної спільноти.

Література:

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 груд. 1993 р. № 3808-XII. 1994. із змінами і доповненнями. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text>
2. Asociación de Deportes Olímpicos. <https://ado.es/>
3. Athletes' Commission. <https://www.olympics.com/ioc/athletes-commission>
4. Del Comitato Olimpico Nazionale Italiano . <https://www.coni.it/it/>
5. Deutsche Sporthilfe. <https://www.deutschland.de/en/topic/life/sports-leisure/deutsche-sporthilfe>
6. European Commission. EU Guidelines on Dual Careers of Athletes: Recommended Policy Actions in Support of Dual Careers in High-Performance Sport. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. 28 p. https://ec.europa.eu/assets/eac/sport/library/documents/dual-career-guidelines-final_en.pdf
7. France's National Institute of Sport, Expertise, and Performance (INSEP). <https://www.insep.fr/en>

Для нотаток

Наукове видання

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ У СФЕРІ СПОРТУ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ ТА МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ

Збірник матеріалів і тез доповідей
учасників круглого столу

(м. Харків, 3 червня 2025 р.)

Видається в авторській редакції

Відповідальна за випуск *Людмила Романенко*

Підписано до друку з оригінал-макета 05.09.2025. Формат 60×84/16.

Ум. друк. арк. 8,4. Обл.-вид. арк. 6,3. Тираж 100 пр. Зам. № 402

ТОВ «Видавничий дім «Право»,
вул. Харківських Дивізій, 11/2, м. Харків, Україна
Для кореспонденції: а/с 822, м. Харків, 61023, Україна
Тел.: (050) 409-08-69, (067) 574-81-20, (063) 254-50-84

Вебсайт: <https://pravo-izdat.com.ua>

E-mail для замовників послуг: verstka@pravo-izdat.com.ua

E-mail для покупців: sales@pravo-izdat.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 8024 від 05.12.2023

Виготовлено ТОВ «Промарт»,
вул. Весніна, 12, Харків, 61023, Україна
Тел. (057) 717-25-44

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5748 від 06.11.2017